

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Educational and Scientific Institute of Philology

FOLIA PHILOLOGICA

Випуск 5

Issue 5

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Корольов Ігор Русланович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри полоністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Заступник головного редактора:

Гриценко Світлана Павлівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Члени редакційної колегії:

Бальсис Рімантас (Balsys Rimantas), доктор гуманітарних наук, професор, декан факультету соціальних і гуманітарних наук, професор кафедри філології, Клайпедський університет (м. Клайпеда, Литовська Республіка);

Васько Роман Володимирович, доктор філологічних наук, професор, ректор, професор кафедри германської і фіно-угорської філології імені Г. Г. Почепцова, Київський національний лінгвістичний університет;

Домилівська Людмила Валеріївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки, ННЦ «Інститут біології та медицини», Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Даргінавічненс Ірена (Darginavičienė Irena), доктор гуманітарних наук, професор, професор відділення іноземних мов, Вільнюський технічний університет Гедимінаса (м. Вільнюс, Литовська Республіка);

Калнача Андра (Kalnača Andra), доктор філологічних наук, професор, професор кафедри латиської мови та загального мовознавства, Відділення латвістики і балтистики, Латвійський університет (м. Рига, Латвійська Республіка);

Капранов Ян Васильович, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови, Київський національний лінгвістичний університет;

Корольова Наталія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Кошій Оксана Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Маріна Олена Сергіївна, доктор філологічних наук, доцент, Рада з питань освіти та навчання графства Керрі (м. Тралі, Республіка Ірландія)

Морозова Надежда, доктор гуманітарних наук, провідний науковий співробітник, Інститут литовської мови (м. Вільнюс, Литовська Республіка);

Насірко Галина Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та прикладної лінгвістики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Ніка Оксана Іванівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та прикладної лінгвістики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Радишевський Ростислав Петрович, академік НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри полоністики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Станченс Даля Марія (Stančienė Dalia Marija), доктор наук габілітований, професор, провідний науковий співробітник, Клайпедський університет (м. Клайпеда, Литовська Республіка);

Стрейт Ленс, доктор філософії, професор, Фордгемський університет (м. Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки);

Некрашевич-Коротка Жанна Вацлавівна, доктор філологічних наук, професор, Університет імені Адама Міцкевича в Познані (м. Познань, Республіка Польща);

Темчин Сергій (Temčinas Sergejus / Temchin Sergey), доктор наук габілітований, професор, провідний науковий співробітник, Інститут литовської літератури і фольклору (м. Вільнюс, Литовська Республіка);

Циліорик Тетяна В'ячеславівна, доктор філософії, асистент кафедри англістики, Університет Париж III – Нова Сорбонна (м. Париж, Франція)

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 14 від 27 червня 2023 року)

Науковий журнал "Folia Philologica" зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24645-14585P від 16.12.2020 р.)

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (категорія Б) зі спеціальності 035 Філологія
(наказ МОН України №530 від 06.06.2022 р.).

Офіційний сайт видання: <https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua>

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-5908 (Print)

ISSN 2786-5916 (Online)

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023

EDITORIAL BOARD:

Editor-in-Chief:

Igor Korolyov, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief:

Svitlana Grytsenko, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Members of the Editorial Board:

Rimantas Balsys, Doctor of Humanities (Ethnology), Professor, Klaipeda University, Lithuania;

Roman Vasko, Doctor of Philology, Professor, Kyiv National Linguistic University, Ukraine;

Liudmyla Domylivska, PhD in Philology, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Irena Darginavičienė, Doctor of Humanities (Philology), Professor, Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania;

Andra Kalnača, Doctor of Humanities (Philology), Professor, University of Latvia, Latvia;

Yan Kapranov, Doctor of Philology, Professor, Kyiv National Linguistic University, Ukraine;

Nataliia Korolova, PhD in Philology, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Oksana Koshchii, PhD in Philology, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Olena Marina, Doctor of Philology, Professor, Kerry Education and Training Board, Ireland

Nadieżda Morozova, Doctor of Humanities (Philology), Chief Researcher, The Institute of the Lithuanian Language, Lithuania;

Halyna Naienko, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Oksana Nika, Doctor of Philology, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Rostyslav Radyshevsky, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;

Dalia Marija Stančienė, Dr. habil. (Philosophy), Professor, Klaipeda University, Lithuania;

Lance Strate, PhD in Philology, Professor, Fordham University, USA;

Sergejus Temčinas, Dr. habil. (Philology), Professor, The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Lithuania;

Zhanna Nekrashevich-Karotkaja, Dr. habil. (Philology), Professor, Adam Mickiewicz University Poznan, Poland;

Tetiana Tsyliuryk, PhD in Philology, Assistant Professor, Sorbonne Nouvelle University – Paris 3, France

Journal “Folia Philologica” is recommended for printing by Academic Council
of the Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Minutes № 14 dated of 27.06.2023)

Journal “Folia Philologica” is registered by Ministry of Justice of Ukraine
(Certificate of state registration of the print media
Series KB No. 24645-14585P dated of 16.12.2020)

The Journal is included in the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Category B) in Philology Decree
of the Ministry of Education and Science of Ukraine, No530, June 6, 2022
Official web-site: <https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua>

Articles are checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com
developed by the Polish company Plagiat.pl.

UDC 398

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/1>

Rimantas BALSYS

humanitarinių mokslų daktaras, profesorius, Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto dekanas, Klaipėdos universitetas, Herkaus Manto g. 84, Klaipėda, Lietuva, 92294

ORCID: 0000-0002-4285-4835

Rimantas.Balsys@ku.lt

Bibliografinis straipsnio aprašymas: Balsys, R. (2023). Gaidys (višta): mitinių būtybių pavidalas. *Folia Philologica*, 5, 4–11, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/1>

GAIDYS (VIŠTA): MITINIŲ BŪTYBIŲ PAVIDALAS

Šis straipsnis – tąsa ankstesnių publikacijų ir pranešimų, skaitytų mokslinėse konferencijose. Visuose juose vienu ar kitu aspektu analizuojamas gaidžio / vištos vaizdinys baltų religijoje ir mitologijoje. Šio tyrimo tikslas – nustatyti, koks gaidžio / vištos santykis su įvairiomis lietuvių dievybėmis bei mitinėmis būtybėmis, kokių šio santykio refleksijų galime aptikti XX a. pabaigos – XXI a. pradžios tikėjimuose. Lietuvių pasakojamosios tautosakos kataloge užfiksuota gana daug sakmių, tikėjimų, kuriose gaidys / višta pasirodo (vaizduojami) gaidžio arba vištos pavidalu. Savo gausa labiausiai išsiskiria sakmės, kuriose gaidžio pavidalu pasirodo aitvaras. Aitvaro – gaidžio vaizdinys (aitvaras perinamas iš gaidžio kiaušinio, maitinamas kiaušiniene, neša grūdus, gyvena ūkiniuose pastatuose, kuriuose džiovinami, kuliami, saugomi javai, suartina jį su lietuvių jaujos ir jaujos ugnies dievu Gabjauju. Savo originalumu išsiskiria M. Pretorijaus XVII a. pabaigoje aprašyta dievo Vėjopačio stovykla, ant kurio galvos pavaizduotas gaidys. Jo paskirtį turimais duomenimis įmanoma nustatyti tik hipotetiškai. Sakmės ir tikėjimai, kuriose vištos (kiek rečiau – gaidžio) pavidalu pasirodo arba turi kai kurių šių paukščių laikytinos vėlesnės kilmės, kai krikščionybės įtakoje buvo demonizuoti senojo tikėjimo vaizdiniai.

Esminiai žodžiai: gaidys, višta, mitinės būtybės, sakmės, tikėjimai.

Рімантас БАЛЬСИС

доктор гуманітарних наук, професор, декан факультету соціальних і гуманітарних наук, Клайпедський університет, вул. Геркаус Манто, 58, Клайпеда, Литва, 92294

ORCID: 0000-0002-4285-4835

Rimantas.Balsys@ku.lt

Бібліографічний опис статті: Бальсис, Р. (2023). Півень (курка): форма міфічних істот. *Folia Philologica*, 5, 4–11, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/1>

ПІВЕНЬ (КУРКА): ФОРМА МІФІЧНИХ ІСТОТ

Представлена стаття є продовженням попередніх публікацій і доповідей автора на наукових конференціях, у яких, зокрема, йшлося про образ півня / курки в балтійській релігії та міфології. Метою розвідки є визначення зв'язку образу півня / курки з різними литовськими божествами та міфічними істотами, а також відображення цього зв'язку у віруваннях кінця XX – початку XXI століть. У Каталогі литовського оповідного фольклору зафіксовано досить багато саг і повір'їв, у яких півень / курка з'являється (зображується) в образі півня або курки. Особливою численністю вирізняються саги, у яких домовик постає в образі півня. Образ домовика – півня (він вилуплюється з півнячого яйця, годується яєчною, носить зерно, живе в господарських будівлях, де сушать, молотять і зберігають зерно) зближує його з литовським богом молотьби і вогню в молотарці Габ'яюсом. Оригінальністю вирізняється ідол бога Вейопатіса, описаний М. Преторіусом наприкінці XVII ст. і зображений з півнем на голові. Наявна інформація дає змогу дослідникам лише гіпотетично визначити його призначення. Саги та повір'я, у яких лісовики, чорти та відьми приймають образ курки (рідше – півня), вважаються такими, що мають пізніше походження, коли образи старої віри були демонізовані під впливом християнства.

Ключові слова: півень, курка, міфічні істоти, саги, вірування.

Rimantas BALSYS

Doctor of Humanities, Professor, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities,
Klaipėda University, 84 Herkaus Manto St., Klaipėda, Lithuania, 92294

ORCID: 0000-0002-4285-4835

Rimantas.Balsys@ku.lt

To cite this article: Balsys, R. (2023). Piven (kurka): forma mifichnykh istot [Rooster (Hen): Form of Mythical Creatures]. *Folia Philologica*, 5, 4–11, doi: <https://doi.org/10.17721/fofia.philologica/2023/5/1>

ROOSTER (HEN): FORM OF MYTHICAL CREATURES

This article is the continuation of the previous publications and reports given at scientific conferences that in one way or another, analysed the image of rooster/hen in the Baltic religion and mythology. This research aims to determine the relationship of the rooster/hen with various Lithuanian deities and mythical creatures and what reflections of this relationship can be encountered in the late 20th – early 21st century beliefs. The Catalogue of Lithuanian Narrative Folklore records quite a lot of sagas and beliefs in which a rooster / hen appears (is depicted) in the form of a rooster or a hen. Sagas in which household spirit appears in the form of a rooster are especially notable for their abundance. The image of the household spirit – rooster (household spirit is hatched from a rooster's egg, fed with scrambled eggs, carries grain, lives in farm buildings, where grain is dried, threshed, and stored), brings it closer to the Lithuanian God of Threshing and Fire in the Threshing Barn called Gabjaujas. The idol of the god Vėjopatis, described by M. Pretorijus at the end of the 17th century and depicted with a rooster on his head, stands out for its originality. The available data allows the researchers to determine its purpose only hypothetically. Sagas and beliefs, in which fairies, devils, and witches assume the form of a hen (rarely, of a rooster), are considered of later origin when the images of the old faith were demonised under the influence of Christianity.

Key words: rooster, hen, mythical creatures, sagas, beliefs.

Įvadas

Ankstesniuose pranešimuose mokslinėse konferencijose ir publikacijose jau analizuota XV–XVII a. rašytiniuose šaltiniuose užfiksuoti gaidžio / vištos aukojimo seniesiems dievams ritualai (Balsys, 2020: 21–29) bei gaidžio (vištos) aukojimo refleksijos gimtųjų, krikštynų, vestuvių ir įkurtuvių papročiuose (Balsys, 2021: 5–10); gaidžio (vištos) aukojimo atspindžiai sarginimo, marinimo, laidotuvių, atminų papročiuose (Balsys, 2022, 43–50); gaidžio – lobio saugotojo vaizdinys, taip pat kaip gaidžio / vištos vitalinių galių panaudojimas liaudies medicinoje¹.

Šiame straipsnyje siekiama nustatyti, koks gaidžio / vištos santykis su įvairiomis lietuvių dievybėmis bei mitinėmis būtybėmis, kokių šio santykio refleksijų galime aptikti XX a. pabaigos – XXI a. pradžios tikėjimuose.

Rašytiniuose šaltiniuose, kaip jau pastebėta ankstesnėje publikacijoje, dažniausiai gaidys iškeliamas kaip auka dievams (Balsys, 2020: 21–29), kur kas rečiau gaidys tampa, pasirodo dievo ar

mitinių būtybių pavidalu. Vos vienas dievas (*Swieczpunscynis*) lietuviškame panteone žinomas kaip paukščių (taip pat ir gaidžių bei vištų) globėjas. Jis pirmą kartą 1582 m. paminėtas M. Strijkovskio: „*Swieczpunscynis* – dievas, kurio žinioje buvo vištos, žąsys, antys ir visi kiti paukščiai, tiek naminiai, tiek laukiniai; tam aukų neaukodavo, sakydavo, kad tai esąs lakiojantis dievas“ (BRMŠ II: 547)².

Dar dviejuose XV–XVII a. šaltiniuose – Mikalojaus Lasockio veikale „*Didysis melas*“ (1435 m.) ir Jono Argento pranešime (1620 m.) randame informaciją, jog ir pats gaidys galėjo būti laikomas dievu. Pirmajame šaltinyje sakoma, kad lietuviai „turėjo stebėtinų prietarų“ <...>, ką tik kurią dieną saulei tekant pasitaikydavo sutikti – ar šliužą, ar gaidį, ar arklį, ar ką nors panašaus, – tą ir laikydavo dievu“ (BRMŠ I: 537). Apie valstiečių rengiamas puotas, kurių metu „tarsi dievybės garbinami gaidžiai“ rašoma antrajame šaltinyje (BRMŠ III: 468).

Informacija originali, tačiau, N. Vėliaus manymu, menkai tikėtina, nes tokia tradicija artimesnė rytiečiams, iš kurių Lasockis galėjo tai nugirsti ir užrašyti (BRMŠ I: 531). Vis dėlto pabandykime į šiuos šaltinius ir į juose pateiktą informaciją pažvelgti platesniame kontekste. Juk gaidžio / vištos ir dievybių, gaidžio / vištos ir kitų mitinių

¹ Pranešimas „Pagoniškieji gaidžio / vištos aukojimai sveikatai užtikrinti“. Konferencija „Žolininkystė ir gydymo magija liaudies tradicijoje“, skirta Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai (1771–1849) atminti. 2021 11 25. Tradicijų centras „Būties ratu“. Pranešimas „Gaidys ir višta liaudies medicinoje“. Konferencija „Apie velnius ir velniavas baltų religijoje ir mitologijoje. Skiriama Norberto Vėliaus (1938–1996) gimimo 85-osioms metinėms. Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2023.

² Plačiau apie šį dievą žr.: (Balsys, 2010: 201–205).

būtybių sąsajos gausiai paliudytos lietuvių ir kitų kaimyninių tautų folkloro tekstuose apie aitvarus, laumes, slogučius. O kur dar Vėjopatis, kurį, M. Pretorijus teigia regėjęs ir aprašė XVII a. pabaigoje ir kuris vaizduojamas su gaidžiu ant galvos.

Gaidys ir aitvaras

Lietuvių pasakojamosios tautosakos kataloge savo gausa išsiskiria sakmės ir tikėjimai apie aitvarus (latvių – jaujos ponā, slavų – naminukā). Itin populiarios sakmės apie jaujoje javus kuliantį (gausinantį), iš kaimynų jaujų grūdus nešantį ir už tai šeimininkės maitinamą aitvarą (Kerbelytė 2022: 144–158; Balys, 2003: nr. 68, 86, 90, 91; Vėlius, 1977). Aitvarą ir kitas populiariausias lietuvių mitinių sakmių būtybes išsamiai yra išanalizavęs N. Vėlius (Vėlius, 1977), tad čia atkreipiamas dėmesys tik į penkis svarbiausius dalykus, kurie charakterizuoja aitvarą ir parodo jo ryšį su gaidžiu: a) aitvaro prigimtį, b) aitvaro išvaizdą, c) aukas (maistą) aitvarui d) aitvaro nešamas gėrybės, e) aitvaro mėgstamas vietas valstiečio sodyboje.

Aitvaro prigimtis, kaip jau yra ištyręs N. Vėlius, gali būti įvairi. Mums šiuo atveju rūpi tos sakmės ir tikėjimai, kuriuose aitvaras perinamas iš kiaušinio, kurį padeda trejų, septynerių, devynerių ar dvylikos (rečiau – penkiolikos, dvidešimties ar net šimto) metų gaidys (Vėlius, 1977: 154). Identiškos sakmės žinomos ir latviams (Šmitas, 2004: 100). Daugelio slavų tautų sakmėse turtą nešanti mitinė būtybė, kuri pati gali būti juodo arba balto gaidžio pavidalo, taip pat yra perinama iš penkių, septynių ar devynių metų senumo gaidžio padėto kiaušinio.

Tą patį galima pasakyti ir apie aitvaro išvaizdą. Skrendantis aitvaras, N. Vėliaus tyrimo duomenimis, dažniausiai įsivaizduojamas pailgos formos ugnine substancija (ugninis pagaikštis, ugninė šienkartė, ugninė kažgerga ir pan.), o gyvenamose patalpose aitvaras dažniausiai matomas raudono arba juodo gaidžio pavidalu (Vėlius, 1977: 148, 151–152).

Dar atkreiptinas dėmesys ir į aitvaro maitinimą. Vienas mėgstamiausių jo patiekalų – kiaušienė. Retas, bet įdomus atvejis – kai aitvaras maitinamas gaidžių skiauterėmis (Vėlius, 1977: 157–158).

Ketvirtas dėmuo – aitvaro nešamos gėrybės. Apibendrinant visus žinomus variantus konstatuotina, kad aitvaras neša pinigus, pieno produktus, tačiau dažniausiai neša grūdus (Vėlius, 1977: 160; Slaviūnas, 1997: 325–329).

Penktas svarbus dėmuo – aitvaro mėgstamos patalpos valstiečio sodyboje. Tai pastatai, kuriuose

saugomos sukauptos gėrybės – svirnas, jauja, kamara, tvartas, arba erdvės virš jų (Vėlius, 1977: 158).

Visi šie XIX–XX a. užrašytose sakmėse ir tikėjimuose aitvarą charakterizuojantys elementai įvaizdžiai susiję su jaujoje XVI–XVII a. vykusiomis apeigomis, skirtomis seniesiems dievams. Prisimintina, kad gaidys (višta) dažniausiai aukojami tiems dievams, kurie lemia žemdirbystės (ypač) javų sėkmę, javų apsauga jaujoje ir nuo ugnies (Balsys, 2020: 21–29). Antrasis (ugninis) aitvaro pavidalas tamptai susijęs su jaujos krosnimi, joje kūrenama ugnimi. Yra sakmių, kuriose sakoma, kad būtent ant jaujos krosnies šeimininkas turi padėti aitvarui maistą (Vėlius, 1977: 168). Sakmėse taip pat minimas aitvaro kerštas už tyčia ar netyčia apmainytą maistą (vietoj kiaušienės pridėdama mėšlo) – sudeginta jauja. Beje, pasitaiko sakmių, kuriose kerštuoja ir pati jaujos ugnis. Abiem atvejais įžiūrėtinos dievo Gabjaujo, t. y. jaujos, javų ir ugnies dievo refleksijos XIX – XX a. pr. tautosakoje. Tą iš dalies patvirtina ir latvių tikėjimai: „Rudenį, pirmą kartą kuriant jaujoje ugnį, reikia nukirsti gaidžiui galvą ir jo krauju ištepti jaujos duris, tada nebus gaisro“³; „Rudenį, pirmą kartą kuriant jaujoje ugnį, reikia į krosnį įmesti vištos kiaušinio, tada grūdai bus apvalūs (dideli)“⁴; kūlimo pabaigtuvių gėrimo ir valgymo reikia pridėti į jaujos krosnį jaujos ponui (šeimininkui). Tos vaišės turi būti gausios, tada ir manuose bus visa ko pilna⁵.

Laumės ir vištos

Vilniaus Akademinės Kolegijos 1718–1719 metų pastoracinės veiklos dienoraštyje rašoma, kad demonai „dažnai pasirodydavo bjauria ir keista išvaizda, būtent šuns galva ir vištos kojomis“ (Lebedys, 1976: 210; BRMR, 216: 295). Ši informacija rodo religijų kaitos procese susiformavusi (suformuotą) neigiamą požiūrį į vištą. Čia galėtume pateikti ir daugiau pavyzdžių, iš kurių matyti, kad senajame tikėjime sakraliais laikyti ir seniesiems dievams bei mirusiems protėviams aukoti gyvūnai yra demonizuojami, t. y. tampa velnių, laumių, raganų ir kitų žmonių kenkiančių mitinių būtybių palydovais (Balsys, 2017: 33–35, 70, 86).

³ Rudenį pirmo reizi rįju kurot, jănokauj gailis un rijas durvis jănotraipa ar gaila asinīm, tad neizcelsies ugungrēks (prieiga per internetą - <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/>).

⁴ Rudenī, kad labība jau ir rījā un kad pirmo reiz iet kurt krāsni, tad vajag ielikt veselu vistas olu krāsns bedrē. Tad būšot apaļi gaudi (prieiga per internetą - <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/>).

⁵ Apkūlību ēšana un dzeršana uz rijas krāsns tikusi rikota Rijas kungam par godu, kas vienmēr dzīvojo rījā. Tādas viesības varēja būt arī lielākas un no rijas pāriet uz istabu. Parasti vārījuši biezputru, lai nākošā gadā attiecīgā raža būtu biezāka (prieiga per internetą - <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/>).

Šiam skyriui priskirtinos sakmės apie laumes, kurių viena „su vištos kojomis ir marška apsisupusi“, o kita „su gaidžio kojomis ir šiaudais apsikarsčiusi“ (LD, 1979: 16). Apie Uteną buvo sakoma, kad laumės kūnas esąs „kai vištos“ (Vėlius, 1983: 97), o apie Švenčionis seniau mažus vaikus gąsdindavo bobomis su vištos kojomis (Vėlius, 1983: 98).

Su paminėtomis sakmėmis bent iš dalies koreliuoja ir slavų tautų pasakų personažas Ragana (*Баба-яга*), kuri, kaip žinia, gyvena trobelėje ant vištos kojos. Beje šio ypatingo raganos būsto kilmės nesutariama. Vieni tyrinėtojai mano, kad trobelė ant vištos kojos yra totemizmo eros, kai gyvūnams buvo priskiriamos stebuklingos galios, aidas, o pati trobelė – perėjimo iš šio pasaulio į aną pasaulį vieta, jaunimo iniciacijų vieta (Пронн, 1986: 58–64). Kiti įrodinėja, kad statiniai ant vištų kojų yra mirusiųjų namai (karstai) naudoti slavų ikirikščioniškuoju laikotarpiu (jų dar galima aptikti Karelijoje, Archangelsko srityje)⁶. Treti teigia, kad tai tiesiog miško trobelės, kuriose nakčiai galėjo prisiglausti ir maisto rasti keliaujantys⁷. Ketvirtai – kad tai specifinis statymo būdas – specialios rąstinės konstrukcijos pastatai ant kelmų, renčiami pelkėtose vietose. Toks statymo būdas turėjo apsaugoti visą pastatą nuo grimzdos, o sienas nuo puvinio. Būtent taip pastatyta ir viena medinių Maskvos cerkvių vadinama „Nikolajus ant vištos kojų“⁸.

Įvertinus visas išvardintas nuomones ir pateiktus argumentus, matyt, galima konstatuoti, jog visi yra savaip teisūs. Tiesiog istorinė realybė (pastatai, jų statymo būdas ir paskirtis) savaip atspindėta ir įprasminta liaudies kūryboje (pasakose).

Vėjopatis ir gaidys

Pirmą kartą *Vėjopatį* paminėjęs M. Pretorijus teigia jo stabą regėjęs pas vieną Karklės (dabar Mysovka – miestelis prie Kuršių marių, Karklės upės žiotyse) kaimo žveją, kur vietoj vėliavos ant stiebo prie irklų buvo pritvirtinta iš žievių padaryta žmogaus figūra, turinti du veidus, išpūstomis lūpomis. Vienas veidas žvelgia pirmyn, kitas – atgal. Ant pečių dideli sparnai. Dešinė ranka ištiesta į viršų, kairė – į apačią. Kairėje rankoje jis laikė žuvį, dešinėje statinaitę, o ant galvos stovėjo gai-

dys. *Vėjopatis* ypač garbintas esant audringam orui. M. Pretorijus dar pridėdą plunksna pieštą *Vėjopačio* atvaizdą ir spėja, kad tokia skulptūra senaisiais laikais galėjo būti statoma Perdoitui (*Perdoytas*).

**1 pav. *Wejopattis*. Piešinys tušu rankraštyje: Matthaeus Praetorius. *Deliciae Prussicae, oderPreussische Schaubühne. Federzeichnung im vierten Buch Idoloatria veterum Prussorum*.
Publikuotas: Pretorijus, 2006**

M. Pretorijus, kaip jam įprasta, stengėsi paaiškinti ir atskirų Vėjopačio atvaizdo elementų simboliką. Taip pat ir gaidžio: „Ar tai galėjo reikšti, kad kaip gaidys yra budrumo simbolis, taip budriam reikia būti ir žvejojant, o gal kad gaidys savo giedojimu dažnai praneša apie oro ar vėjo pasikeitimą, lieka nenustatyta“ (Pretorijus, 2006: 279–283).

Dainius Elertas yra pastebėjęs, kad „paukštiška simbolika nesvetima mitinėms oro, padangių būtybėms“, o gaidys ant Vėjopačio galvos suartina jį su aitvarais (Elertas, 2010: 85), tačiau plačiau šio vaizdinio netyrė. Panašiai galima pasakyti ir apie Ž. Vičinsko publikaciją (Vičinskas, 2015: 178–200).

Gaidžio „bylą“ ant Vėjopačio galvos, regis, gana įtikinamai yra išsprendęs D. Razauskas. Pacitavęs mitologinę sakmę „Vėjas ir jo vaikai“ (SV, 1987: 9–10) D. Razauskas kelia hipotezę, jog gaidys ant Vėjopačio galvos yra „savotiškas „vėjo prisikėlimo“ pranašas ir yra „geras ženklas“, „„gerojo“ vėjo požymis“ (Razauskas, 2004: 116–117). Dar daugiau – D. Razauskas iškelia ir įvairių tautų kalbų, folkloro, etnografinę ir kitokia medžiaga kelia hipotezę, jog M. Pretorijaus aprašytasis Vėjopatis su gaidžiu ant galvos – ne kas kita kaip vėjarodė (Razauskas, 2004: 138–142). Beje, viena žodžio gaidys reikšmių lietuvių kalboje ir yra vėjarodė (LKŽ III: 18).

⁶ Prieiga per internetą – <https://cyrillitsa.ru/sueverija/92729-pochemu-izbushka-na-kurikh-nozhkakh-yeto.html>.

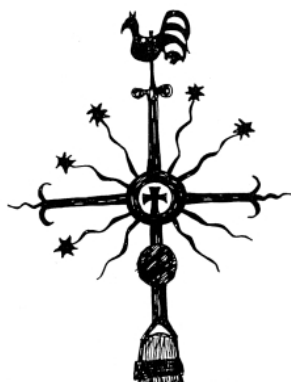
⁷ Prieiga per internetą – <http://kirmayak.ru/news/otkuda-v-skazki-prishla-izbush/>.

⁸ «Никола на курьих ножках» (Некрасов, 1924: 40–41).

Su šia prielaida galima sutikti tik iš dalies. Abejonių kelia M. Pretorijaus nurodyta Vėjopačio stovylos medžiaga. Vargiai iš medžio tošies galėjo būti daroma vėjarodė. Papūtus bent kiek smarkesniai vėjui, toks tošinys prietaisas tiesiog subyrėtų. Neprimena vėjarodės ir M. Pretorijaus pridėtas Vėjopačio piešinys.

Grįžkime prie gaidžio ir vėjo ryšių, prie gaidžio – oro pranašautojo vaizdinio. Jau antikoje tikėta, kad gaidys yra toks pat budrus ir visaregis kaip saulė, todėl senovės Romoje gaidžiais naudotasi buriant ar spėjant orą (ME I: 111). Taip šis gaidžio – oro pranašo, o su krikščionybe dar ir budrumo vaizdiny išliko bei išplito ir visoje Europoje, įsitvirtino ant bažnyčių bokštų, stogastulpių (žr.: pav. 2–5), kapinių paminklų (Zabulytė I, 2006: 22–37; Zabulytė II, 2006: 23–35).

Tikėjimai, jog tam tikru metu giedodamas gaidys pranašauja oro permainas, Lietuvoje žinomi iki šiol: „Jei gaidys dieną po dvylikai gieda, bus oro atmaina“ (LKŽ III: 17); „Gaidys gied – bus prastas oras“, „Jeigu gaidys vakare tvarte gieda, tada bus orų permaina“ (LŽ, 1995: 369); „Jei gaidys ant tvoros stovi ir gieda, bus giedra“, „Jei gaidys popietėje per lietų ant tvoros gieda, greitai išsigiedrins“, „Jei gaidžiai gieda vakare lyjant, rytas bus giedras“, „Jei gaidžiai per miglą gieda, bus giedra“, „Gaidys speigo metu gieda prieš atlydį, lietaus metu – prieš giedrą“, „Jei gaidys gieda pasistiepus ant vienos kojos – šals“ (Bartninkas, 2000: 83–84). Tokie pat arba panašūs tikėjimai žinomi ir bemaž visoms slavų tautoms (CD IV: 35), taip pat kaimynams latviams⁹.

2 pav. Paukštis-vėjarodis, pastatytas 1870 m. Tauragės r. Skaudvilės ap. Gilvyčių k. (Dundulienė, 1982)

⁹ *Laviešu tautas ticējumi*. Prieiga per internetą: <http://valoda.ailab.lv/folkloraticejumi/> nr. 7716–7774.

Gaidys ne tik oro pranašas, bet ir apsauga nuo įvairių gamtos stichijų. Pavyzdžiui, slavų tautose gaidys dar gali apsaugoti namus perkūnijos metu. Antai rusai tiki, kad juodas gaidys, juodas katinas ir juodas šuo turi tokių maginių galių, tačiau tuo pat metu sakoma, kad perkūnijos metu jų buvimas namuose yra pavojingas (CD IV: 30).

Prie jau iškeltų hipotezių galima pridėti ir dar vieną, paaiškinančią gaidžio atsiradimą ant Vėjopačio galvos. Bulgarų žvejai, gyvenantys prie Juodosios jūros, juodą gaidį pjaudavo gamindami naują valtį – surinkus valtės pagrindą, ant jo turėjo būti išpilta aukojamo gaidžio kraujo (CD IV: 34). Tokiu būdu valtis pašventinama, ilgai tarnauja, o ja plaukiantys, žvejojantys yra saugūs.

Apibendrinant šį skyrį, galima konstatuoti, jog gaidys ant Vėjopačio galvos gali atlikti bent kelias funkcijas – rodyti vėją, lemti palankų orą, saugoti valtį ir jos savininką.

Vištų dievas / didysis gaidys

Iš XIX a. rusų etnografinė medžiagos matyti, kad jiems gerai žinomas „vištų dievas“. Dažniausiai tai vištidėje pakabintas apvalus akmuo su skyle, kuris saugo vištas nuo ligų ir vadinamas „vištų dievu“ (Афанасьев, 1868: 107). Galima numanyti, kad šiuo atveju toks akmuo randamas gamtoje. Tačiau aprašyti ir žmogaus rankomis sutverti „Vištų dievai“. Vieną tokių, kur aiškiai matyti iškalta antropomorfinio pavidalo galva su akimis, nosimi, ausimis mini D. K. Zeleninas (Зеленин, 1906: 40). Dar kitur „vištų dievas“ – prie vištidės ant aukštos karties iškelta sena puodynė. Tikima, kad joje ilgai niui apsigyvena vištas sauganti dvasia (Зеленин, 1906: 40).

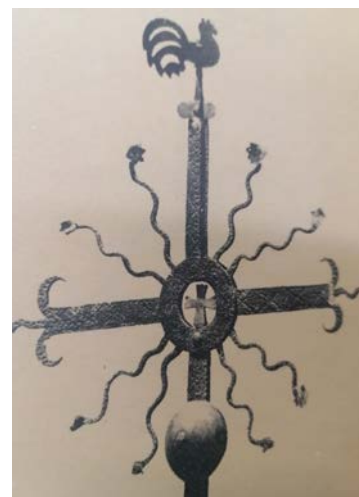
Lietuviams vištų dievas nėra žinomas, tačiau tikėjimų, kurie iš dalies turi sąsają su slavų vištų dievu, užrašyta. Turimos omenyje įvairios priemonės, daiktai, kurie naudojami siekiant apsaugoti pirmą kartą į lauką išleidžiant viščiukus: „Reikia užmaiti kieme ant mieto rato stebulę su stipiniais, tai vanagas neliess naminių paukščių“; „Pirmąkart išleidžiant į lauką naminius paukščius, reikia pakabinti ant tvoros seną apverstą puodą, tada vanagas jų nenešioja <...> puodą be dugno apnešti aplink savo daržą <...> pakabinti krepšį“; „vanagas nelankys sodybos, kur kieme ant mieto (karties) bus pakabinta arklio kaukolė“ (Balys, 1993: 181–182). Dar sakoma, kad stebulę arba seną ratą reikia kabinti ant kaimyno tvoros, viščiukus leidžiant į lauką perkšti per rato stebulę, mėtyti akmenukus viščiukams į užpakalį ir pan. (Balys, 1986: nr. 2454).

**3 pav. Paminklo viršūnė.
Ukmergės raj. 1967.
Nr. 462. Iš kn. (LLM III, 1992)**

**4 pav. Kapinių paminklo viršūnė.
Šventėžeris. Lazdijų raj. 1968.
Iš kn. (LLM III, 1992)**

**5 pav. Koplų stulpio viršūnė.
Gubrių km. Šilalės raj.
1966. Iš kn. LLM III, 1966**

Greta vištų dievo dar minėtinas ir didysis gaidys. Rytų Aukštaitijoje užrašytas tikėjimas, jog „pirmiausia užgieda didysis gaidys, kurio viena koja ant debesų, o kita ant žemės; paskui gieda visi gaidžiai“ (Kerbelytė, 2002, 196). Panašių tikėjimų užfiksuota ir kitose tautose. Antai guculai tikėjo, kad kaimo gaidžiai pradeda giedoti tik tada, kai po vidurnakčio pirmiausia užgieda mitinis gaidys, gyvenantys jūroje, lenkai – kad pirmas pradeda giedoti rojaus gaidys, čekai – kad pirma užgieda angelai.

Šie tikėjimai rodo ypatingą (dievišką) gaidžio prigimtį, nes koreliuoja tiek su lietuvių, tiek ir su kitų tautų mitais, padavimais ar epiniais kūriniais, kuriuose aktualizuojamas didelių, milžiniškų, labai stiprių mitinių būtybių kultas (Kerbelytė, 1970: 44–67). Antai milžiniško jaučio vaizdinį lietuvių folklоре analizavusi J. Šlekonytė prieina išvados, kad tokio vaizdinio (t. y. gigantiško jaučio) raiška lietuvių folklоре bei jo atitikmenys kitose tautose rodo buvusį jaučio kultą didelėje teritorijoje (Šlekonytė, 2010: 142–160). Panašiai, matyt, galėtume pasakyti ir apie gaidį.

Apibendrinimas

Lietuvių pasakojamosios tautosakos kataloge užfiksuota gana daug sakmių, tikėjimų, kuriose gaidys / višta pasirodo (vaizduojami) gaidžio arba vištos pavidalu. Savo gausa labiausiai išsiskiria sakmės, kuriose gaidžio pavidalu pasirodo aitvaras. Aitvaro – gaidžio vaizdinys (aitvaras perinamas iš gaidžio kiaušinio, maitinamas kiaušiniene, neša grūdus, gyvena ūkiniuose pastatuose, kuriuose džiovinami, kuliami, saugomi javai, suartina jį su lietuvių jaujos ir jaujos ugnies dievu Gabjauju.

Savo originalumu išsiskiria M. Proetorijaus XVII a. pabaigoje aprašyta dievo Vėjopačio stovykla, ant kurio galvos pavaizduotas gaidys. Jo paskirtį turimais duomenimis įmanoma nustatyti tik hipotetiškai.

Sakmės ir tikėjimai, kuriose vištos (kiek rečiau – gaidžio) pavidalu pasirodo arba turi kai kurių šių paukščių laikytinos vėlesnės kilmės, kai krikščionybės įtakoje buvo demonizuoti senojo tikėjimo vaizdiniai.

LITERATŪRA:

1. Афанасьев А. Н. *Поэтические воззрения славян на природу: опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов в трех томах*. Т. II. Москва : Издательство К. Солдатенкова, 1868.
2. Зеленин Д. К. *Троецъплъница: этнографическое исследование*. Вятка, 1906.
3. Некрасов А. Н. *Русское народное искусство*. Москва : Госиздат, 1924.
4. Пропп В. Я. *Исторические корни волшебной сказки*. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1986.
5. Balys J. (1993). *Lietuvių kalendorinės šventės. Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*. Vilnius: Mintis.
6. Balys J. (1986). *Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai: lietuvių liaudies tradicijos*. Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla.
7. Balys J. (2003). *Raštai*. T. IV. Vilnius : Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
8. Balsys R. (2020). Gyvūnai baltų pasaulėjautoje: (vištos) aukojimas XV–XVII a. rašytinių šaltinių duomenimis. *Gimtasai kraštas*. Nr. 2. Kaunas: Žiemgalos leidykla.

9. Balsys R. (2021). Gaidžio (vištos) aukojimo refleksijos gimtųjų, krikštytųjų, vestuvių ir įkurtųjų papročiuose. *Žiemgala*. Nr. 1. Kaunas: Žiemgalos leidykla.
10. Balsys R. (2022). Gaidžio (vištos) aukojimo atspindžiai laidotuvių papročiuose. *Būdas*. Nr. 5 (206). Vilnius: Lietuvos nacionalinis kultūros centras.
11. Balsys R. (2010). *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
12. Balsys R. (2015). *Lietuvių ir prūsų pagonybė: alkai, žyniai, stabai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
13. Balsys R. (2017). *Lietuvių ir prūsų religinė elgsena: aukojimai, draudimai, teofanijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
14. Bartninkas M. (2000). *Liaudies meteorologija*. Vilnius: Knygiai.
15. BRMR – *Baltų religijos ir mitologijos relikvai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XIV–XVIII a.)*. Šaltinių rinkinys. (2016). Sudarė ir parengė Vytautas Ališauskas. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija.
16. BRMŠ I – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. (1996). T. I. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
17. BRMŠ II – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. (2001). T. II. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
18. BRMŠ III – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. (2003). T. III. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
19. Dundulienė P. (1982). *Paukščiai senuosiuose lietuvių tikėjimuose ir mene*. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ir Tautų draugystės ordinų V. Kapsuko universitetas.
20. Elertas D. (2010). Bangpūčio mitologema baltų pasaulėžiūroje. *Po muziejaus burėmis. Muziejininkų darbai ir įvykių kronika*. T. I. Klaipėda: Lietuvos jūrų muziejus.
21. Kerbelytė B. (1970). *Lietuvių liaudies padavimai*. Vilnius: Vaga.
22. Kerbelytė B. (2002). *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*. T. III. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
23. LLM III – *Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra*. (1992). III knyga. Vilnius: Vaga.
24. LM – *Laumių dovanos. Lietuvių mitologinės sakmės*. (1979). Paruošė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga.
25. Lebedys J. (1976). *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*. Vilnius.
26. LKŽ III – *Lietuvių kalbos žodynas*. (1956). T. III. Atsak. redaktorius K. Ulvydas. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
27. LŽ – *Lietuvininkų žodis*. (1995). Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius. Kaunas: Literae universitatis.
28. ME I – *Mitologijos enciklopedija*. (1997). T. I. Vilnius: Vaga.
29. Pretorius M. (2006). *Prūsų įdomybės arba Prūsijos regykla*. T. III. Parengė I. Lukšaitė bendradarbiaudama su M. Girdzijauskaite, S. Drevello, J. Kiliumi, M. Čiurinsku. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
30. Razauskas D. (2004). *Vėjūkas: lietuvių vėjo demono vardo ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitikmenį (osetinių wəjug / wəjyg)*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
31. Slaviūnas Z. (1997). Liaudies papročiai ir mitiniai įvaizdžiai Mažvydos raštuose. *Tautosakos darbai*. T. VI–VII (XIII–XIV). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
32. SŽ – *Sužeistas vėjas. Lietuvių liaudies mitologinės sakmės*. (1987). Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vyturys.
33. Šlekonytė J. (2010). Gigantiškas jautis lietuvių folklore: vaizdinio ypatumų ir genezės klausimu. *Res Humanitariae*. T. VII. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
34. Šmitas P. (2004). *Latvių mitologija*. Iš latvių k. vertė Dainius Razauskas. Vilnius: Aidai.
35. Vėlius N. (1977). *Mitinės lietuvių sakmių būtybės. Laimos. Laumės. Aitvarai, kaukai. Raganos. Burtininkai. Vilkolakiai*. Vilnius: Vaga.
36. Vėlius N. (1983). *Senovės baltų pasaulėžiūra. Struktūros bruožai*. Vilnius: Mintis.
37. Vičinskis Ž. (2015). Mato Pretorijaus mitinės medžiagos apie Perdoytus, Wejopattis, Gardouten, Bangpjtis, Luobgelda autentiškumas XVI–XVII a. rašytinių šaltinių kontekste. *Res Humanitariae*. T. XVIII. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
38. Zabulytė I. (2006). Zabulytė J. Lietuviškų medinių kryžių paukščiai: reikšmės interpretacija (1 dalis). *Liaudies kultūra*. Nr. 5.
39. Zabulytė II. (2006). Zabulytė J. Lietuviškų medinių kryžių paukščiai: reikšmės interpretacija (2 dalis). *Liaudies kultūra*. Nr. 6.

REFERENCES:

1. Afanasev, A. N. (1868). *Poeticheskie vozzreniia slavian na prirodu: opyt sravnitel'nogo izucheniia slavianskikh predanii i verovanii v sviazi s mificheskimi skazaniiami drugikh rodstvennykh narodov v trekh tomakh* [Poetic views of the Slavs on nature: the experience of a comparative study of Slavic legends and beliefs in connection with the mythical tales of other related peoples in three volumes]. T. II. Moscow: Izdatel'stvo K. Soldatenkova [in Russian].
2. Zelenin, D. K. (1906). *Troetsypliatnitsa: etnograficheskoe issledovanie* [Three chick broody hen: an ethnographic study]. Viatka [in Russian].
3. Nekrasov, A. N. (1924). *Russkoe narodnoe iskusstvo* [Russian folk art]. Moscow: Gosizdat [in Russian].
4. Propp, V. Ia. (1986). *Istoricheskie korni volshebnoi skazki* [Historical roots of fairy tales]. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo universiteta [in Russian].

5. Balys, J. (1993). *Lietuvių kalendorinės šventės. Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*. Vilnius: Mintis [in Lithuanian].
6. Balys, J. (1986). *Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai: lietuvių liaudies tradicijos*. Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla [in Lithuanian].
7. Balys, J. (2003). *Raštai*. T. IV. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas [in Lithuanian].
8. Balsys, R. (2020). *Gyvūnai baltų pasaulėjautoje: (vištos) aukojimas XV–XVII a. rašytinių šaltinių duomenimis*. Gimtasai kraštas. Nr. 2. Kaunas: Žiemgalos leidykla [in Lithuanian].
9. Balsys, R. (2021). *Gaidžio (vištos) aukojimo refleksijos gimtųjų, krikštynų, vestuvių ir įkurtuvių papročiuose*. Žiemgala. Nr. 1. Kaunas: Žiemgalos leidykla [in Lithuanian].
10. Balsys, R. (2022). *Gaidžio (vištos) aukojimo atspindžiai laidotuvių papročiuose*. Būdas. Nr. 5 (206). Vilnius: Lietuvos nacionalinis kultūros centras [in Lithuanian].
11. Balsys, R. (2010). *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla [in Lithuanian].
12. Balsys, R. (2015). *Lietuvių ir prūsų pagonybė: alkai, žyniai, stabai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla [in Lithuanian].
13. Balsys, R. (2017). *Lietuvių ir prūsų religinė elgsena: aukojimai, draudimai, teofanijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla [in Lithuanian].
14. Bartninkas, M. (2000). *Liaudies meteorologija*. Vilnius: Knygiai [in Lithuanian].
15. BRMR – *Baltų religijos ir mitologijos relikvai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XIV–XVIII a.)*. Šaltinių rinkinys. (2016). Sudarė ir parengė Vytautas Ališauskas. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija [in Lithuanian].
16. BRMS I – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. I. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. (1996). Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla [in Lithuanian].
17. BRMS II – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. (2001). T. II. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla [in Lithuanian].
18. BRMS III – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. (2003). T. III. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla [in Lithuanian].
19. Dundulienė, P. (1982) *Paukščiai senuosiuose lietuvių tikėjimuose ir mene*, Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ir Tautų draugystės ordinų V. Kapsuko universitetas [in Lithuanian].
20. Elertas, D. (2010). *Bangpūčio mitologema baltų pasaulėžiūroje*. Po muziejaus burėmis. Muziejininkų darbai ir įvykių kronika. T. I. Klaipėda: Lietuvos jūrų muziejus [in Lithuanian].
21. Kerbelytė, B. (1970). *Lietuvių liaudies padavimai*. Vilnius: Vaga [in Lithuanian].
22. Kerbelytė, B. (2002). *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*. T. III. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas [in Lithuanian].
23. LLM III – *Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra*. (1992). III knyga. Vilnius: Vaga [in Lithuanian].
24. LM – *Laumių dovanos. Lietuvių mitologinės sakmės*. (1979). Paruošė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga [in Lithuanian].
25. Lebedys, J. (1976). *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*. Vilnius [in Lithuanian].
26. LKŽ III – *Lietuvių kalbos žodynas*. (1956). T. III. Atsak. redaktorius K. Ulvydas. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla [in Lithuanian].
27. LŽ – *Lietuvininkų žodis*. (1995). Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius. Kaunas: Literae universitatis [in Lithuanian].
28. ME I – *Mitologijos enciklopedija*. (1997). T. I. Vilnius: Vaga [in Lithuanian].
29. Pretorius, M. (2006). *Prūsų įdomybės arba Prūsijos regykla*. T. III. Parengė I. Lukšaitė bendradarbiaudama su M. Girdzijauskaitė, S. Drevello, J. Kiliumi, M. Čiurinsku. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas [in Lithuanian].
30. Razauskas, D. (2004). *Vėjūkas: lietuvių vėjo demono vardo ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitiktinį (osetinių wægug / wægjg)*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas [in Lithuanian].
31. Slaviūnas, Z. (1997). *Liaudies papročiai ir mitiniai įvaizdžiai Mažvydos raštuose*. Tautosakos darbai. T. VI–VII (XIII–XIV). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas [in Lithuanian].
32. SŽ – *Sužeistas vėjas. Lietuvių liaudies mitologinės sakmės*. (1987). Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vyturys [in Lithuanian].
33. Šlekonytė, J. (2010). Gigantiškas jautis lietuvių folklore: vaizdinio ypatumų ir genezės klausimu. *Res Humanitariae*. T. VII. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla [in Lithuanian].
34. Šmitas, P. (2004). *Latvių mitologija*. Iš latvių k. vertė Dainius Razauskas. Vilnius: Aidai [in Lithuanian].
35. Vėlius, N. (1977). *Mitinės lietuvių sakmių būtybės. Laimos. Laumės. Aitvarai, kaukai. Raganos. Burtininkai. Vilkolakiai*. Vilnius: Vaga [in Lithuanian].
36. Vėlius, N. (1983). *Senovės baltų pasaulėžiūra. Struktūros bruožai*. Vilnius: Mintis [in Lithuanian].
37. Vičinskis, Ž. (2015). Mato Pretoriaus mitinės medžiagos apie Perdoytus, Wejopattis, Gardouten, Bangpjtjs, Luobgelda autentiškumas XVI–XVII a. rašytinių šaltinių kontekste. *Res Humanitariae*. T. XVIII. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla [in Lithuanian].
38. Zabulytė I. (2006). Zabulytė, J. Lietuviškų medinių kryžių paukščiai: reikšmės interpretacija (1 dalis). *Liaudies kultūra*. Nr. 5 [in Lithuanian].
39. Zabulytė II. (2006) Zabulytė, J. Lietuviškų medinių kryžių paukščiai: reikšmės interpretacija (2 dalis). *Liaudies kultūra*. Nr. 6 [in Lithuanian].

УДК 811.111:327.8[510:529]«2021/2023»

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/2>

Ельдар ВЕРЕМЧУК

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0000-0003-2926-2090

eldar.veremchuk@gmail.com

Тарас ТКАЧУК

магістрант кафедри англійської філології та лінгводидактики, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0000-0001-5195-6422

tarastkachuk1995@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Веремчук, Е., Ткачук, Т. (2023). Лексико-семантичні та стилістичні особливості висвітлення китайсько-тайванських відносин в американській публіцистиці (з 2021 по 2023 р.). *Folia Philologica*, 5, 12–19, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/2>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ КИТАЙСЬКО-ТАЙВАНСЬКИХ ВІДНОСИН В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ (З 2021 ПО 2023 Р.)

Метою наукової роботи є характеристика лексико-семантичних і стилістичних особливостей висвітлення сучасного стану китайсько-тайванських відносин в американській пресі. **Матеріалом дослідження** є статті з газет *The New York Times*, *The Washington Post*, *USA Today*, журналу *Newsweek*, а також публікації агентства новин CNN за період 2021–2023 рр. **Методи дослідження:** контекстуальний аналіз (для максимально об'єктивної характеристики мовних особливостей публіцистики Сполучених Штатів); лексико-семантичний аналіз (у контексті огляду загальної позиції авторів газетних статей щодо «тайванської проблеми», виявлення й аналізу порівнянь та антитез як поширених у пресі стилістичних засобів); метод інтерпретації (для формування власної оцінки факторів, що зумовлюють вживання певних лексичних конструкцій відповідно до окремих аспектів сучасних китайсько-тайванських відносин). **Наукова новизна:** уперше здійснено лексико-семантичний аналіз китайсько-тайванських відносин на базі англомовної британської та американської публіцистики з огляду на геополітичні виклики сучасності. **Висновки.** Ідіоми у висвітленні «тайванської проблеми» передусім застосовуються для позначення ролі США і Китаю у Східній Азії, а також для порівняння ситуації навколо Тайваню з нападом Росії на Україну. Основоположною ідеєю виступає розгляд Вашингтоном «тайванської проблеми» як потенційного плацдарму для можливого протистояння двох «наддержав». Щодо стилістичних особливостей, то проведений аналіз дав змогу відокремити численні епітети, порівняння, антитези, метафори та встановити їх превалювання у висвітленні китайсько-тайванських відносин, а також персоніфікації, тавтології та прийоми іронії, які використовуються авторами публікацій децю рідше.

Ключові слова: англійська мова, преса, лексика, стилістичні засоби, міжнародні відносини, Китай, Тайвань.

Eldar VEREMCHUK

PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Chair of English Philology and Linguodidactics, Zaporizhzhia National University, Zhukovsky St., 66, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0000-0003-2926-2090

eldar.veremchuk@gmail.com

Taras TKACHUK

Master's Student at the Chair of English Philology and Linguodidactics, Zaporizhzhia National University, 66 Zhukovsky St., Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0000-0001-5195-6422

tarastkachuk1995@gmail.com

To cite this article: Veremchuk, E., Tkachuk, T. (2023). Leksyko-semantychni ta stylistychni osoblyvosti vysvitlennya kytays'ko-tayvanskykh vidnosyn v amerykanskiy publitsystytsi (z 2021 po 2023 r.) [Lexical-Semantic and Stylistic Features of the Coverage of Sino-Taiwan Relations in American Publicistics (from 2021 to 2023)]. *Folia Philologica*, 5, 12–19, doi: <https://doi.org/10.17721/fofia.philologica/2023/5/2>

LEXICAL-SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE COVERAGE OF SINO-TAIWAN RELATIONS IN AMERICAN PUBLICISTICS (FROM 2021 TO 2023)

The scientific work aims to characterise the lexical-semantic and stylistic features of coverage of the current state of Sino-Taiwanese relations in the American press. The research material consists of articles taken from such newspapers as The New York Times, The Washington Post, USA Today, Newsweek magazine and publications of the CNN news agency. Methods of the research: contextual analysis (for the most objective characterization of linguistic features of publicistics in the United States); lexical-semantic analysis (an overview of the general position of the authors of newspaper articles regarding the “Taiwanese problem”, to identify and analyze comparisons and antitheses as common stylistic devices in the press); interpretive method (to form the authors’ assessment of the factors that determined the use of certain lexical constructions according to certain aspects of recent Sino-Taiwanese relations). Scientific novelty: for the first time, the authors have carried out a lexico-semantic analysis of Sino-Taiwanese relations based on English-language British and American publicistics regarding the current geopolitical challenges. Conclusions. Idioms in coverage of the “Taiwanese problem” are primarily used to indicate the role of the USA and China in East Asia, as well as to compare the situation around Taiwan with Russia’s attack on Ukraine. The basic idea is Washington’s consideration of the “Taiwanese problem” as a potential bridgehead for a possible confrontation between the two “superpowers”. As for stylistic features, the analysis enabled the researchers to separate numerous epithets, comparisons, antitheses, metaphors and establish their prevalence in the coverage of Sino-Taiwanese relations, as well as personifications, tautologies, and irony, used by the authors of publications less often.

Key words: English, press, vocabulary, stylistic means, international relations, China, Taiwan.

Актуальність проблеми. Останнім часом чільне місце у формуванні громадської думки на найважливіші політичні події світу має публіцистика (газети, журнали, інтернет-агентства новин). Водночас аналіз її лексико-семантичних та стилістичних особливостей у висвітленні найбільш гострих військових конфліктів сьогодення чи дипломатичних протиріч дає змогу з’ясувати деякі авторські інтенції, що досить часто мають прагматичний і, зокрема, маніпулятивний вплив на читача.

Так, актуальною нині проблемою в контексті військово-політичних новин є відносини між Китайською Народною Республікою (КНР) і о. Тайвань, корені якої сягають громадянської війни 1945–1949 рр., яка завершилася встановленням комуністичного режиму на більшості території Китаю і втечею керівництва опозиційної партії «Гоміндан» до Тайбея. Сьогодні огляд перспектив збройного китайсько-тайванського конфлікту досить розповсюджений в англомовній публіцистиці Сполучених Штатів Америки. Дослідження вказаної проблеми є особливо актуальним для вітчизняної лінгвістики, оскільки агресія Російської Федерації щодо України поряд із геополітичною ситуацією навколо о. Тайвань є основними викли-

ками для міжнародної безпеки та дискусійними питаннями серед громадськості та політикуму провідних держав світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом увага науковців до медіатекстів і публіцистичного дискурсу значно зросла, оскільки саме преса в контексті загострення геополітичної ситуації у світі, зростання кількості етнокультурних і військово-політичних конфліктів стає одним із найважливіших елементів впливу на читача. У вітчизняній лінгвістиці потрібно відзначити праці як щодо загального аналізу явища дискурсу, так і щодо аналізу лексико-семантичних особливостей англомовних газет.

До першої групи, на наш погляд, належить дослідження І. Турчин та І. Савчук, присвячене становленню британської преси в історичній ретроспективі та функціям публіцистичного дискурсу. Важливим є акцентування авторів на варіативності іншомовних лексичних конструкцій у провідних газетах Великої Британії (Турчин, Савчук, 2020). До цієї ж групи потрібно віднести і статтю О. Болкарьової, яка проаналізувала маніпулятивний вплив політичного дискурсу на суспільну свідомість у сучасних реаліях, а саме – явище передвиборної кампа-

нії, публічних виступів представників влади, парламентських дебатів, що досить часто використовується авторами газет для висвітлення сучасних міжнародних військово-політичних новин (Болкарьова, 2020).

До другої групи, на нашу думку, належать дослідження А. Ільченка та В. Іщенка щодо специфіки формування заголовків англomовної преси та їхнього впливу на читача. Варто погодитися з тезою авторів про значне поширення фразеологічних зворотів у назвах газетних статей (Ільченко, Іщенко, 2021). Також потрібно відзначити працю Ю. Панасюк і А. Спірідонова щодо використання колоквіалізмів у сучасній британській публіцистиці (Спірідонова, Панасюк, 2020). Поширення розмовної лексики простежується і в контексті висвітлення сучасних військово-політичних новин, зокрема окремих аспектів китайсько-тайванських відносин, що, справді, надає газетній статті «ефекту образності та невимуженості» (Спірідонова, Панасюк, 2020: 200). У контексті аналізу мовних особливостей сучасної американської публіцистики, на наш погляд, потрібно виділити статтю Т. Щеголевої. Дослідниця сфокусувалася на впливі використаних у пресі метафор на суспільну свідомість у різних сферах життя – спорті, економіці, політиці, міфології – як «одного з ефективних засобів вербалізації мовного і культурного досвіду» США (Щеголева, 2016: 187). Важливість праці є беззаперечною, оскільки вона містить найпоширеніші метафоричні конструкції, які вживаються для висвітлення військово-політичних новин, а також аналіз їх вербалізації стосовно політики Росії, Сполучених Штатів і Китаю на міжнародній арені (Щеголева, 2016: 188).

Водночас поряд зі значною науковою роботою предметної області – публіцистичного дискурсу й окремих аспектів англomовної преси Великої Британії та США – мовні особливості висвітлення сучасного стану китайсько-тайванських відносин є недостатньо вивченими.

Метою цієї статті є характеристика лексико-семантичних і стилістичних особливостей висвітлення сучасного стану китайсько-тайванських відносин в американській пресі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед потрібно зазначити про виражену підтримку Тайваню з боку американської преси, що свідчить про можливе отримання ним допо-

моги від Вашингтону у випадку потенційного збройного конфлікту з материковим Китаєм. Основними засобами вербалізації такої позиції США є спеціальні лексичні конструкції щодо міжнародно-політичного статусу острова. Так, у газеті The New York Times Тайвань названо «свавільним регіоном» (*a wayward province*), а також – «самоврядною демократією» (*self-governing democracy*) (Topol S., 04.08.2021); у журналі Newsweek – автономним «демократичним островом» (*the democratic island, which has been autonomous from Beijing for more than seven decades*) (Feng J., 22.12.2021). У статті агентства новин CNN, вочевидь, продемонстрована ще більша прихильність до Тайбея: країну названо «яскравою демократією» (*a vibrant democracy, with its own military, currency, constitution and elected government*) (Yeung J., Gan N. & Jiang S., 24.05.2022).

Для висвітлення ситуації навколо Тайваню упродовж 2021–2023 рр. в американській публіцистиці досить часто використовуються ідіоми. Мабуть, найпоширенішою з них є фраза *to learn a lesson*, яка означає врахування насамперед «нещасливого» досвіду (Ammer, 1997: 608). У газеті The Washington Post вислів застосовується для підкреслення важливості запобігання потенційного нападу КНР на Тайвань, що Вашингтон нібито не зумів зробити в ситуації з російсько-українським конфліктом: *mindful of lessons learned from Russia's invasion of Ukraine...; one of the lessons of Ukraine is that you need to arm your partners before the shooting starts* (Nakashima E., 13.11.2022). У тій самій публікації зазначено, що про необхідність врахування досвіду України вказує і третій термін, на який Сі Цзиньпіна обрали головою КНР восени 2022 р. Для звернення на цю подію особливої уваги автор, вочевидь, і використав вислів *iron grip*: *Xi secured an unprecedented third term as party general secretary and consolidated his iron grip on power* (Nakashima E., 13.11.2022).

Ще однією досить поширеною у джерелах фактичного матеріалу цього дослідження ідіомою є фраза латинського походження *status quo*, яка вживається в англійській мові з початку XIX ст. і означає непорушність чинного стану речей (Ammer, 1997: 997). У статтях The Washington Post, як і в іншій пресі, вислів застосовується для позначення недоторканості морського кордону між КНР і Тайванем

(Nakashima E., 13.11.2022). Крім того, у газеті The New York Times згадується вислів *to pull back the curtain* для спростування тези про начебто незалежність економіки Китаю від можливих санкцій США (Palmer W., 12.07.2023), а також зустрічається варіант *to draw back the curtain* у подібному контексті (Nakashima E., 13.11.2022).

Досить відомою є лексична конструкція *Achilles' heel* (Palmer W., 12.07.2023). Українська дослідниця Т. Щеголева відносить вказану конструкцію до складу метафоричних (Щеголева, 2016: 190), однак, на наш погляд, вона є саме фразеологічною. Вислів має античне походження: Ахілл, як герой Троянської війни, описаний у численних давньогрецьких міфах та «Іліаді» Гомера. Відповідно до історії, мати Фетіда занурила Ахілла у річку Стікс, щоб зробити його тіло невразливим, однак винятком при цьому стала п'ята, за яку вона його тримала. Як наслідок, героя Троянської війни начебто вбили, поціливши у ту саму п'яту (Nelson, 2021: 7). У публікації The New York Times таким вразливим місцем автор називає «гонку за технологічною самодостатністю» КНР (*the race for technological self-sufficiency*) (Palmer W., 12.07.2023). З вказаною ідіомою, на наш погляд, пов'язана інша фраза, яка використовується в контексті аналізу позиції президента КНР щодо дипломатичного протистояння з Вашингтоном: *I don't want to mess with that* (Nakashima E., 13.11.2022). Виділений вислів означає припинити дратувати кого-небудь, втручатися (у контексті статті – у справі Тайваню) (Ammer, 1997: 681).

Крім акценту на недоліках режиму Сі Цзиньпіна, деякі ідіоми використовуються для позначення потенційних загроз для Сполучених Штатів. Наприклад, у публікації газети The New York Times помічник секретаря США з експортного контролю у своєму висловлюванні вживає конструкцію *to bat one thousand*, яка означає рекордний успіх у чомусь (Palmer W., 12.07.2023). Фразеологізм походить із бейсболу, де рахунок зростає внаслідок ефективних ударів битою (*a bat*), де одного разу за короткий проміжок часу було отримано 1000 очок (Ammer, 1997: 76). Отже, ідіома позначає рекордний успіх у чомусь, щоправда, у вказаній статті вона використовується для характеристики, навпаки, збитковості амери-

канського бізнесу з огляду на його суперництво з Китаєм.

Як реакція на потенційну загрозу, яку для США начебто становить погіршення відносин з КНР, очевидно, вживається вислів *to keep a lid on*, який за допомогою метафори на кришку контейнера вказує на необхідність що-небудь приховати, стримати (Ammer, 1997: 855). У статті агентства CNN ідіома, на наш погляд, розкриває суть американської політики «стратегічної неоднозначності» щодо Тайваню (*a policy known as strategic ambiguity*) (Yeung J., Gan N. & Jiang S., 24.05.2022). З огляду на це з необхідністю балансування Вашингтону між двома сторонами ймовірного збройного конфлікту також пов'язаний фразеологізм *to walk the tightrope*, який означає бути на дуже нестійкому шляху (Ammer, 1997: 1139). На нашу думку, вказана ідіома дуже близька за змістом до *to play with fire* (Yeung J., Gan N. & Jiang S., 24.05.2022), яка є широковживаною в подібних військово-політичних новинах про загрозу збройного конфлікту, який потенційно «може спричинити велику шкоду та багато проблем» (*that may result in great harm for them and cause many problems*) (Collins Online Dictionary).

Також в американській публіцистиці простежується часте використання фрази *a red line*, яка характеризує зовнішньополітичні претензії Пекіна (Yeung J., Gan N. & Jiang S., 24.05.2022). Вислів походить з однойменної угоди 1928 р. між США, Британією та Францією щодо розподілу нафтових ресурсів на Близькому Сході, оскільки один з учасників начебто накреслив червоним олівцем кордони колишньої Османської імперії, яка до кінця Першої світової війни володіла регіоном (Foreign Relations of the United States, 1971: 630). Пізніше вказана ідіома стала означати «точку неповернення» і, як наслідок, «рекомендовану межу безпеки» (Merriam-Webster).

Окремо потрібно відзначити історичний вираз *David and Goliath*, який полягає в тому, що слабкий супротивник у бою може перемогти могутнішого (як іудейський цар Давид у дитинстві нібито переміг велетня Голіафа) (Oxford Advanced American Dictionary). У статті газети The New York Times автор таким чином передбачає несподівану для КНР перемогу Тайваню у випадку можливої війни (Topol S., 04.08.2021). Водночас дипломатичне протисто-

яння між Пекіном і Тайбеєм названо як *Gordian knot*, тобто начебто надскладною проблемою, яка вирішується досить легко. Вказаний вислів також має історичні корені: у 333 р. до н. е. знаменитий полководець О. Македонський нібито розрубав мечем вузол, який ніхто не міг розв'язати (Andrews E., 03.02.2016).

Проведений аналіз англомовної публіцистики Сполучених Штатів у висвітленні «тайванської проблеми» дає змогу виділити основні стилістичні засоби, до яких належать епітети, метафори, порівняння, антитези, тавтології, персоніфікації та прийоми іронії. Яскравим прикладом застосування епітетів є стаття в газеті *The New York Times*, де однією з ключових характеристик Китаю названо *iron political will* (тобто бажання КНР приєднати Тайвань є нібито таким же твердим, як залізо) (Palmer W., 12.07.2023), натомість рішучість американської адміністрації Дж. Байдена з підтримки Тайбея – *rock solid* (Cheung E., Ripley W. & Westcott B., 14.10.2021). Останній епітет є також усталеним виразом в англійській мові, що позначає «щось надзвичайно тверде», «надійне» (Collins Online Dictionary).

Досить важливими у висвітленні китайсько-тайванських відносин в американській публіцистиці є порівняльні конструкції. Так, у статті про дипломатичне й торговельне протистояння між Вашингтоном і Пекіном транзистори у смартфонах порівнюються за структурою з «пирогом», а за розмірами – з «вірусом»: *the primary semiconductor in a new smartphone has between 10 and 20 billion transistors, each about the size of a virus, carved like a layer cake into the structure of the silicon* (Palmer W., 12.07.2023). Це дає змогу читачеві, на нашу думку, краще зрозуміти сутність мікрочіпів, у виробництві яких Тайбей домінує у світі. В іншій публікації проведено паралелі між Гонконгом і Тайванем: у 2019 р. режим КНР фактично ліквідував самоврядування Гонконгу (з огляду на це автор статті називає регіон *semiautonomous Chinese territory* (Topol S., 04.08.2021), унаслідок чого *many people worried Taiwan would be next*. Крім того, потрібно зазначити про часті порівняння ситуації навколо Тайваню з нападом Росії на Україну. Наприклад, у реченні *to make the Taiwanese a formidable military force that can defend itself, like the Ukrainians* автор звертає увагу на необхідність надання достатньої військової допомоги Тайбею для посилення його готовності до ймовірного нападу з боку КНР (Nakashima E., 13.11.2022).

Чільне місце серед стилістично-виразних засобів посідають метафори, поміж яких потрібно відзначити конструкцію *the tsunami of around 1.5 million exiles*, що, на наш погляд, дає змогу читачу краще уявити деякі обставини переселення півтора мільйона людей до Тайваню (Topol S., 04.08.2021). У тій самій статті використано й іншу фразу *a useful political pressure release valve for the growing repression of the mainland*, у якій таким «клапаном» був названий Гонконг, де наприкінці XX – на початку XXI ст. концентрувалася опозиція до китайського комуністичного режиму (Topol S., 04.08.2021). У публікації CNN наявна метафора *the orbit of the US*, яка символізує сферу впливу Сполучених Штатів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (Yeung J., Gan N. & Jiang S., 24.05.2022). Водночас візит держсекретаря США Е. Блінкена до Пекіну для начебто врегулювання взаємних протиріч і «глибокої стурбованості» (*deep concerns*) Вашингтону діями КНР на міжнародній арені у статті газети *USA Today* названо фразою *diplomatic tango* (Hjelmgaard K., 18.06.2023). В іншій публікації вміщено метафоричне висловлювання президента Дж. Байдена: *the United States is ready to play* (на думку автора статті, вказані слова означають начебто перспективи зближення Пекіна і Вашингтона) (Chambers F., 14.11.2022). На наш погляд, вказана метафора дає змогу зрозуміти дещо обережну позицію Сполучених Штатів щодо КНР, незважаючи на їхню повну підтримку Тайбея.

Наступним стилістичним прийомом є антитеза, яка дає змогу протиставити особливості політичних режимів Пекіну і Тайбея, а також геополітичні ролі Китаю та РФ у Східній Азії. Так, яскравим прикладом є стаття агентства CNN, у якій Тайвань і КНР названо відповідно *the small democratic island* та *autocratic superpower* (Yeung J., Gan N. & Jiang S., 24.05.2022). Тут автор поєднує одночасно три протилежності: малий – великий, демократичний – авторитарний, острів – наддержава. У публікації газети *USA Today* режим Сі Цзиньпіна фактично протиставляється так званій джефферсонівській демократії (*it's not going to turn China into a Jeffersonian democracy*) (Hjelmgaard K., 18.06.2023). Вказаний вислів виник за результатами правління третього президента США Т. Джефферсона (1801–1809), фундаментальні засади якого були окреслені під час його першої інавгураційної промови. Наприклад, *peace, commerce,*

and honest friendship with all nations (що, на наш погляд, не характеризує зовнішню політику Пекіну) (Joint Congressional Committee on Inaugural Ceremonies, 1989: 16). Також досить частими є протиставлення військово-політичної загрози з КНР російській небезпеці. Так, у реченні *the answer is by focusing US resources on Taiwan's defense against China, by far the United States' strongest rival, while relying primarily on European allies to defend against a weakened Russia* спостерігається антитеза *strongest – weakened* (Colby E., Velez-Green A., 18.05.2023). На нашу думку, таке позиціонування Росії відображає деякі геополітичні наслідки її невдалої військової кампанії в Україні.

Дещо рідше в американській публіцистиці простежується використання персоніфікацій, прийомів іронії і тавтологій – передусім у цитуванні інтерв'ю офіційних осіб держав або незалежних експертів. Так, у статті газети USA Today зазначається, що начебто для «зміни настрою» (*to change the mood*) адміністрації Дж. Байдена та режиму Сі Цзиньпіна потрібно *to encourage more “think tank visits, more people visits, more flights, to issue more visas, to socialize more”* (Hjelmgaard K., 18.06.2023). Повторення прислівника *more* у цьому реченні має спонукальну функцію: він ніби закликає дві сторони до налагодження відносин. Водночас радник Держдепартаменту Сполучених Штатів Б. Джонс у журналі Newsweek за допомогою дублювання фрази *to fight this war*, вочевидь, наголосив на необхідності пошуку сторонами лише мирних шляхів врегулювання взаємних розбіжностей (O'Connor T., 02.09.2022).

Також у пресі США застосовуються персоніфікації для підкреслення деяких рис поведінки КНР на міжнародній арені. Так, у газеті USA Today вказано, що Пекін начебто «трохи протверезів» через агресивні дії РФ на території України: *Beijing has been “sobered a bit” by Russia's invasion of Ukraine* (Hjelmgaard K., 18.06.2023). Вочевидь, автор статті мав на увазі невдачі російських військ, що може імовірно відбутися і з китайськими військами в Тайвані.

Крім персоніфікацій, автори публікацій інколи використовують іронію для висвітлення кризових явищ у відносинах у трикутнику КНР – Тайвань – США. Наприклад, у журналі Newsweek згадано зауваження старших наукових співробітників університету Джорджа Мейсона: *People think that data are in the cloud,*

but they are really lying across our ocean floors (O'Connor T., 02.09.2022). Таким чином, зіставивши пряме значення поняття *ocean floors* з переносним *cloud* (як онлайн-накопичувача інформації), автори акцентують увагу на проблемі інтернет-зв'язку Тайваню з материком, який потенційно може бути перерваним підводними човнами КНР.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, за результатами аналізу висвітлення китайсько-тайванських відносин в американській публіцистиці було виявлено значний обсяг використання ідіом, поміж яких особливе місце займають вирази історичного походження та фразеологізми, які демонструють авторську позицію та використовуються для вербалізації китайсько-тайванських відносин, ролі США і Китаю у Східній Азії. Це свідчить про розгляд Вашингтоном «тайванської проблеми» як вогнища для можливого протистояння двох «наддержав». Доказами розуміння в американській пресі небезпеки КНР є також приклади вживання ідіом для порівняння ситуації навколо Тайбея з нападом Росії на Україну. На фоні значного обсягу стилістичних мовних засобів простежується домінування епітетів, порівняльних конструкцій, антитез і метафор, які використовуються передусім у контексті аналізу внутрішньополітичних настроїв у Китаї і Тайвані, геополітичних та економічних інтересів США в регіоні, а також впливу російсько-української війни на ситуацію у Східній Азії. Водночас автори статей дещо рідше застосовують прийоми іронії, персоніфікації та тавтології з метою звернення особливої уваги читача на погіршення китайсько-американських відносин і підкреслення агресивної суті китайського комуністичного режиму.

Нині проблема міжнародного статусу Тайваню залишається актуальною, оскільки уряд КНР, вочевидь, усе ще не змінив плани щодо потенційного військового вторгнення на острів. З огляду на це перспективами подальших досліджень у вказаному напрямі можуть бути: а) залучення матеріалів англomовної преси інших країн; б) аналіз еволюції китайсько-тайванських відносин за лексико-семантичними і стилістичними особливостями публіцистики США з 1949 р. – встановлення в Пекіні комуністичної влади; в) аналіз трансформації позиції англomовної преси в майбутньому із розвитком подій навколо о. Тайвань і у Східній Азії загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болкарьова О. В. Аналіз політичного дискурсу в сучасному українському та англomовному просторі мас-медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 20–23. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/05> (дата звернення: 26.05.2023).
2. Ільченко А. П., Іщенко В. Л. Загальна характеристика та лексико-семантичні особливості заголовків англomовних газет. *Збірник наукових статей магістрів*. Полтава : ПУЕТ, 2021. Частина 2. С. 155–160. URL: http://www.grks.puet.edu.ua/files/zb_scm21.pdf#page=156 (дата звернення: 26.05.2023).
3. Спірідонова А. С., Панасюк Ю. В. Лексико-семантичні особливості колоквіалізмів у сучасній британській пресі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 198–203. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/39> (дата звернення: 26.05.2023).
4. Турчин І. Ю., Савчук І. І. Дискусивні особливості сучасної британської преси. *The 1-st International scientific and practical conference "Priority directions of science and technology development"*. Київ, 2020. С. 574–577. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-priority-directions-of-science-and-technology-development-27-29-sentyabrya-2020-goda-kiiev-ukraina-arhiv/> (дата звернення: 29.09.2023).
5. Щеголева Т. Семантика та переклад метафоричних лексичних одиниць у текстах американської преси. *Актуальні питання іноземної філології*. 2016. № 5. С. 186–193. URL: <https://www.apiph.vnu.edu.ua/index.php/apiph/article/view/130/122> (дата звернення: 26.05.2023).
6. Ammer Ch. *The American Heritage: Dictionary Of Idioms*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1997. 1191 p.
7. Andrews E. What Was the Gordian Knot? *History*, 03.02.2016. URL: <https://www.history.com/news/what-was-the-gordian-knot> (last accessed: 26.05.2023).
8. Chambers F. 'The US is Ready to Play': President Biden Presses China's Xi to Find 'Ways to Work Together'. *USA Today*, 14.11.2022. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2022/11/14/biden-xi-china-meeting-bali-g-20-summit/10694317002/> (last accessed: 26.05.2023).
9. Cheung E., Ripley W. & Westcott B. China-Taiwan Tensions Are Raising Fears of a Conflict. In Taipei, However, People don't Seem Worried. *CNN*, 14.10.2021. URL: <https://edition.cnn.com/2021/10/14/asia/taiwan-china-taipei-people-intl-hnk/index.html> (last accessed: 26.05.2023).
10. Colby E., Velez-Green A. Opinion: To Avert War with China, the U.S. Must Prioritize Taiwan Over Ukraine. *The Washington Post*, 18.05.2023. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/05/18/taiwan-ukraine-support-russia-china/> (last accessed: 26.05.2023).
11. Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (last accessed: 26.05.2023).
12. Feng J. China Sent Nearly 1,000 Military Aircraft Near Taiwan in 2021: Taipei. *Newsweek*, 22.12.2021. URL: <https://www.newsweek.com/china-sent-nearly-1000-military-aircraft-near-taiwan-2021-1662038> (last accessed: 26.05.2023).
13. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1947. Vol. VII (The Near East and Africa). Washington: United States Government Printing Office, 1971. 1377 p.
14. Hjelmggaard K. Diplomatic Tango: Blinken Heads to China. But Thawing Relations will Take More Than a Meeting. *USA Today*, 18.06.2023. URL: <https://www.usatoday.com/story/news/world/2023/06/18/blinken-trip-to-china-may-not-thaw-tensions-here-is-what-could/70328705007/> (last accessed: 26.05.2023).
15. Joint Congressional Committee on Inaugural Ceremonies. Inaugural Addresses of the Presidents of the United States: From George Washington 1789 to George Bush 1989. Washington: United States Government Printing Office, 1989. 350 p.
16. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com> (last accessed: 26.05.2023).
17. Nakashima E. Congress Seeks to Arm Taiwan Quickly As China Threat Grows. *The Washington Post*, 13.11.2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/11/13/taiwan-china-invasion-military-aid/> (last accessed: 26.05.2023).
18. Nelson J. T. Achilles' Heel: (Im)mortality in the Iliad. *Omnibus*. Issue 82. Oxford, 2021. P. 7–9. URL: <https://doi.org/10.17613/kt2s-gd47> (last accessed: 26.05.2023).
19. O'Connor T. If China Moves to Take Taiwan, Report Sees 3,500 Potential Targets. *Newsweek*, 02.09.2022. URL: <https://www.newsweek.com/if-china-moves-take-taiwan-report-sees-3500-potential-targets-1739117> (last accessed: 26.05.2023).
20. Oxford Advanced American Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (last accessed: 26.05.2023).
21. Palmer W. 'An Act of War': Inside America's Silicon Blockade Against China. *The New York Times*, 12.07.2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/07/12/magazine/semiconductor-chips-us-china.html> (last accessed: 26.05.2023).
22. Topol S. Is Taiwan Next? *The New York Times*, 04.08.2021. URL: <https://www.nytimes.com/2021/08/04/magazine/taiwan-china.html> (last accessed: 26.05.2023).
23. Yeung J., Gan N. & Jiang S. What You Need to Know About China-Taiwan Tensions. *CNN*, 24.05.2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/05/24/china/china-taiwan-conflict-explainer-intl-hnk/index.html> (last accessed: 26.05.2023).

REFERENCES:

1. Bolkaryova, O. V. (2020). Analiz politychnoho dyskursu v suchasnomu ukrayinskomu ta anhlo-movnomu prostori mas-media [Analysis of political discourse in the modern Ukrainian and English-speaking mass-media space]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiya. Sotsialni komunikatsiyi – Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Social communications*, 31 (70), 1, 20–23. Retrieved from: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/05> [in Ukrainian].
2. Ilchenko, A. P., Ishchenko, V. L. (2021). Zahalna kharakterystyka ta leksyko-semantychni osoblyvosti zaholovkiv anhlo-movnykh hazet [General characteristics and lexical-semantic features of the headlines of English-language newspapers]. *Zbirnyk naukovykh statey mahistriv – Collection of scientific articles of Master students*. Poltava: PUET, 2, 155–160. Retrieved from: http://www.grks.puet.edu.ua/files/zb_scm21.pdf#page=156 [in Ukrainian].
3. Spiridonova, A. S., Panasyuk, U. V. (2020). Leksyko-semantychni osoblyvosti kolokvializmiv u suchasniy brytanskiy presi [Lexical-semantic features of colloquialisms in the modern British press]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiya. Sotsialni komunikatsiyi – Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Social communications*, 31 (70), 1, 198–203. Retrieved from: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/39> [in Ukrainian].
4. Turchyn, I. U., Savchuk, I. I. (2020). Dyskusyivni osoblyvosti suchasnoyi brytanskoyi presy [Discursive features of the modern British press]. *The 1st International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science and technology development»*. Kyiv, 574–577. Retrieved from: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-priority-directions-of-science-and-technology-development-27-29-sentyabrya-2020-goda-kiev-ukraina-arhiv/> [in Ukrainian].
5. Shchegolyeva, T. (2016). Semantyka ta pereklad metaforychnykh leksychnykh odynyts u tekstakh amerykanskoï presy [Semantics and translation of metaphorical lexical units in the texts of the American press]. *Aktualni pytannya inozemnoï filolohiyi – Current issues of the foreign philology*, 5, 186–193. Retrieved from: <https://www.apiph.vnu.edu.ua/index.php/apiph/article/view/130/122> [in Ukrainian].
6. Ammer, Ch. (1997). *The American Heritage: Dictionary Of Idioms*. Boston: Houghton Mifflin Company.
7. Andrews, E. (03.02.2016). What Was the Gordian Knot? *History*. Retrieved from: <https://www.history.com/news/what-was-the-gordian-knot>.
8. Chambers, F. (14.11.2022). ‘The US is Ready to Play’: President Biden Presses China’s Xi to Find ‘Ways to Work Together’. *USA Today*. Retrieved from: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2022/11/14/biden-xi-china-meeting-bali-g-20-summit/10694317002/>.
9. Cheung, E., Ripley, W. & Westcott, B. (14.10.2021). China-Taiwan Tensions Are Raising Fears of a Conflict. In Taipei, However, People don’t Seem Worried. *CNN*. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/2021/10/14/asia/taiwan-china-taipei-people-intl-hnk/index.html>.
10. Colby, E., Velez-Green, A. (18.05.2023). Opinion: To Avert War with China, the U.S. Must Prioritize Taiwan Over Ukraine. *The Washington Post*. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/05/18/taiwan-ukraine-support-russia-china/>.
11. Collins Online Dictionary. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
12. Feng, J. (22.12.2021). China Sent Nearly 1,000 Military Aircraft Near Taiwan in 2021: Taipei. *Newsweek*. Retrieved from: <https://www.newsweek.com/china-sent-nearly-1000-military-aircraft-near-taiwan-2021-1662038>.
13. Foreign Relations of the United States (1971). *Diplomatic Papers 1947. Vol. VII (The Near East and Africa)*. Washington: United States Government Printing Office. 1377 p.
14. Hjelmgard, K. (18.06.2023). Diplomatic Tango: Blinken Heads to China. But Thawing Relations will Take More Than a Meeting. *USA Today*. Retrieved from: <https://www.usatoday.com/story/news/world/2023/06/18/blinken-trip-to-china-may-not-thaw-tensions-here-is-what-could/70328705007/>.
15. Joint Congressional Committee on Inaugural Ceremonies (1989). *Inaugural Addresses of the Presidents of the United States: From George Washington 1789 to George Bush 1989*. Washington: United States Government Printing Office.
16. Merriam-Webster. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com>.
17. Nakashima, E. (13.11.2022). Congress Seeks to Arm Taiwan Quickly As China Threat Grows. *The Washington Post*. Retrieved from: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/11/13/taiwan-china-invasion-military-aid/>.
18. Nelson, J. T. (2021). Achilles’ Heel: (Im)mortality in the Iliad. *Omnibus*. Issue 82. Oxford. P. 7-9. Retrieved from: <https://doi.org/10.17613/kt2s-gd47>.
19. O’Connor, T. (02.09.2022). If China Moves to Take Taiwan, Report Sees 3,500 Potential Targets. *Newsweek*. Retrieved from: <https://www.newsweek.com/if-china-moves-take-taiwan-report-sees-3500-potential-targets-1739117>.
20. Oxford Advanced American Dictionary. Retrieved from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>.
21. Palmer, W. (12.07.2023). ‘An Act of War’: Inside America’s Silicon Blockade Against China. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2023/07/12/magazine/semiconductor-chips-us-china.html>.
22. Topol, S. (04.08.2021). Is Taiwan Next? *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2021/08/04/magazine/taiwan-china.html>.
23. Yeung, J., Gan, N. & Jiang, S. (24.05.2022). What You Need to Know About China-Taiwan Tensions. *CNN*. Retrieved from: <https://edition.cnn.com/2022/05/24/china/china-taiwan-conflict-explainer-intl-hnk/index.html>.

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2023/5/3>

Natalia KOVAL

*PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Foreign Languages Department,
Odessa National Polytechnic University, 1 Shevchenko Ave., Odessa, Ukraine, 65044
ORCID: 0000-0003-3976-8503
Koval06050@gmail.com*

Marina TOMENKO

*Senior Lecturer of the Foreign Languages Department, Odessa National Polytechnic University,
1 Shevchenko Ave., Odessa, Ukraine, 65044
ORCID: 0000-0002-4149-0320
mtomenko7@gmail.com*

Galina MIKESHOVA

*Senior Lecturer of the Foreign Languages Department, Odessa National Polytechnic University,
1 Shevchenko Ave., Odessa, Ukraine, 65044
ORCID: 0000-0003-1963-0013
g.p.mikeshova@op.edu.ua*

To cite this article: Koval, N., Tomenko, M., Mikeshova, G. (2023). Zalezhnist leksyko-semantychnykh kharakterystyk dvokomponentnykh atrybutyvnykh konstrukttsii vid morfolohichnykh ta kilkisnykh oznak atrybuta (na materialy zhanriv anhlomovnoho ofitsiino-dilovoho dyskursu) [Dependence of Lexical-Semantic Characteristics of Two-Component Attributive Constructions on Morphological and Quantitative Features of Attribute (Based on the Genres of Anglophone Official Discourse)]. *Folia Philologica*, 5, 20–27, doi: <https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2023/5/3>

DEPENDENCE OF LEXICAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF TWO-COMPONENT ATTRIBUTIVE CONSTRUCTIONS ON MORPHOLOGICAL AND QUANTITATIVE FEATURES OF ATTRIBUTE (BASED ON THE GENRES OF ANGLOPHONE OFFICIAL DISCOURSE)

The goal of the work is to determine whether there is a relationship between lexical-semantic characteristics of two-component attributive constructions and morphological and statistical features of their attributes and to present the corresponding results of the analysis carried out based on text corpora of three genres of official discourse. The following methods were used in the study: statistical methods of data calculation, expert assessment method, and methods of contextual and comparative analysis. The article describes two-component attributive constructions (DCACs) functioning in texts of four official discourse genres: "Formula of inventions in physics and electronics (patents)", "Car operating instructions", "Legal documentation", and "Business correspondence", and this emphasizes the novelty of the proposed work. In the genres of "Instructions" and "Formulas of inventions (patents)", the DCACs with the attributes having the most frequently used suffixes are included in the following lexical-semantic groups: the nature of the action, process, state; function, purpose of devices; relationship between the part and the whole. In the genres "Legal documentation" and "Business correspondence", DCACs with the attributes possessing the most frequent suffixes are introduced in the following lexical-semantic groups: documents and financial procedures. The analysis results show that it is the attributes with the most frequent suffixes that influence the lexical-semantic meanings of DCACs, which (meanings) are basic for the genres under study. Thus, the higher the use of an attribute with a specific suffix in a DCAC, the more likely these constructions will have the above lexical-semantic meanings.

Key words: frequency of occurrence, lexical-semantic group, suffix morpheme, text corpus, correlation analysis.

Наталія КОВАЛЬ

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов,
Одеський національний політехнічний університет, просп. Шевченка, 1, м. Одеса, Україна, 65044
ORCID: 0000-0003-3976-8503
Koval06050@gmail.com

Марина ТОМЕНКО

старший викладач кафедри іноземних мов, Одеський національний політехнічний університет,
просп. Шевченка, 1, м. Одеса, Україна, 65044
ORCID: 0000-0002-4149-0320
mtomenko7@gmail.com

Галина МІКЕШОВА

старший викладач кафедри іноземних мов, Одеський національний політехнічний університет,
просп. Шевченка, 1, м. Одеса, Україна, 65044
ORCID: 0000-0003-1963-0013
g.p.mikeshova@op.edu.ua

Бібліографічний опис статті: Коваль, Н., Томенко, М., Мікешова, Г. (2023). Залежність лексико-семантичних характеристик двокомпонентних атрибутивних конструкцій від морфологічних і кількісних ознак атрибута (на матеріалі жанрів англomовного офіційно-ділового дискурсу). *Folia Philologica*, 5, 20–27, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/3>

**ЗАЛЕЖНІСТЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ДВОКОМПОНЕНТНИХ АТРИБУТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ
ВІД МОРФОЛОГІЧНИХ І КІЛЬКІСНИХ ОЗНАК АТРИБУТА
(НА МАТЕРІАЛІ ЖАНРІВ АНГЛОМОВНОГО ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ)**

Мета роботи полягає у з'ясуванні відношень між лексико-семантичними характеристиками двокомпонентних атрибутивних конструкцій і морфологічними та статистичними особливостями їх атрибутів. У статті представлено відповідні результати аналізу, проведеного на основі текстового матеріалу, заснованого на чотирьох жанрах англomовного офіційно-ділового дискурсу. У дослідженні використовувалися статистичні методи обчислення даних, метод експертних оцінок, методи контекстного та порівняльного аналізу. У пропонуваній роботі вперше проаналізовано двокомпонентні атрибутивні конструкції, що функціонують у текстах чотирьох жанрів англomовного офіційно-ділового дискурсу: «Формула винаходів у фізиці та електроніці (патенти)», «Інструкція з експлуатації автомобілів», «Юридична документація» та «Ділове листування». У жанрах «Інструкції з експлуатації автомобілів» та «Формули винаходів у фізиці та електроніці (патентів)» двокомпонентні атрибутивні конструкції з атрибутами, що мають найбільш вживані суфікси, входять до лексико-семантичних груп: характер дії, процес, стан; функція, призначення приладів; зв'язок між частиною і цілим. У жанрах «Юридична документація» та «Ділове листування» двокомпонентні атрибутивні конструкції з атрибутами, що мають найбільш частотні суфікси, введено в такі лексико-семантичні групи: документи, фінансові процедури. Результати аналізу свідчать, що саме атрибути з найчастотнішими суфіксами впливають на лексико-семантичні значення двокомпонентних атрибутивних конструкцій, які (значення) є базовими для досліджуваних жанрів. Отже, ширше використання атрибута з певним суфіксом у двокомпонентних атрибутивних конструкціях зумовлює більшу ймовірність того, що ці конструкції матимуть зазначені вище лексико-семантичні значення.

Ключові слова: частотність, лексико-семантична група, суфіксальна морфема, текстовий корпус, кореляційний аналіз.

Official discourse is one of the most described in the linguistic literature; its various aspects are considered with great interest by both linguists (Partridge, 1971; Shell-Hornby, 1985; Shopen, Williams, 1986; Warren, 1978; Frazer, 1970; Fortenay, 1966; Trofimova, 2014) and specialists

in other fields of communication – lawyers, economists, historians, diplomats.

First of all, when studying almost any genre of official discourse, the high frequency of attributive word combinations with a wide variety of structures becomes notable – from simple two-

component constructions with a minimum number of elements to multi-component ones including up to seven elements. Researchers cannot ignore this fact since it is quite obvious that this phenomenon's statistical (quantitative) features definitely indicate even its possible status as a style-distinguishing feature. According to linguistic scientists who have devoted their research to text corpora (Summers, 2005; Köhler, Altmann, 2005), the most prominent characteristic of any type of discourse is primarily a statistical characteristic – the occurrence frequency of any unit in the text.

The frequency of functioning of attributive constructions in various types of discourse has also begun to interest the supporters of comparative linguistics who are making attempts to find the differential and integral features of these speech units between the seemingly completely different languages of Asia and English (Bobokhodzhaeva, 2000).

Despite the constant attention of linguists to various phenomena of official discourse, there have not yet been any comparative studies that would examine the features of the distribution and functioning of substantive combinations in texts of several genres at once. Meanwhile, we know that the frequency and features of the use of various structures vary depending on the genre and stylistic affiliation of a text. This type of analysis makes the given work quite topical.

The object of the analysis is two-component attributive constructions (DCACs) functioning in texts of the official discourse genres, namely, some aspects of DCACs that researchers have not yet considered, which emphasizes the novelty of the proposed work. First, this concerns the lexical-semantic features of such constructions, i.e., their assignment to one or another lexical-semantic group, and the possible dependence of semantics on quantitative and grammatical characteristics of attributes, particularly on their morphemic-derivative characteristics. From the presented definition of the object of analysis, it follows that only those DCACs in which the attributes are formed with the help of suffix morphemes were singled out for description.

Thus, the goal of the work is to determine whether there is a dependence of the lexical-semantic characteristics of two-component attributive constructions on the morphological and statistical features of their attributes and to present the corresponding results of the analysis

carried out on the basis of text corpora of three genres of official discourse.

To consider the mentioned features of two-component attribute constructions (DCACs) in the texts of four genres of official discourse, the authors have decided to select the following ones: “Formulas of inventions in physics and electronics (patents)”, “Car operating instructions”, “Legal documentation” and “Business correspondence”. These four genres could be called paired, because they are related. Two of them – “Invention formulas in physics and electronics” and “Car operating instructions” practically coincide in their topics, though they can be referred to different areas of technology. The other two genres – “Legal documentation” and “Business correspondence” – are completely different from them. We cannot say that the last two genres can be attributed to the same general type, but their identical humanitarian nature cannot be ignored.

The selection of these genres for research may seem contradictory and give rise to well-reasoned theoretical objections. However, in previous articles describing the results of practical studies devoted to their comparison, it was demonstrated that many parameters of these genres are virtually identical, making it possible to combine them into one type of discourse (Trofimova, 2014).

The material is the text corpora of 200 thousand tokens compiled based on the texts of formulas of inventions in physics and radio electronics (patents); instructions for Toyota vehicles; judicial and procedural documents of the Administrative Tribunal of the International Labor Organization (ILO) in the “Judgements of the Administrative Tribunal of the International Labor Organization” collection, business correspondence of British Council.

It was necessary to perform the following tasks to achieve this goal:

- to compile four text corpora of the selected genres.
- to distinguish the two-component attributive constructions (DCACs) from the compiled text corpora.
- to determine the word-formation typology of DCAC attributes, statistical and lexical and semantic characteristics of DCACs of each genre separately.
- to carry out a correlation analysis of quantitative, morphological, and lexical features of the DCAC

elements to determine the relationship between the types of morphological units, frequency of their occurrence in texts and reference of the DCACs to a specific lexical-semantic group.

The following methods were used in the study: statistical methods of data calculation, expert assessment method, and methods of contextual and comparative analysis.

1. The DCACs of the “Car operating instructions” genre are considered first.

In the “Instructions” genre, juxtaposing two noun stems is the most productive. The total number of such constructions is 3167 units (66% of all attributive constructions in the corpus of “Instructions”). Attributes in these DCACs are formed using the following suffixes:

-er/-or (155 units functioning in the corpus of the genre of instructions, which is 9% of all two-component attributive constructions of the genre in which the attribute is a noun). Attributes with such suffixes can create DCACs, which belong to the following lexical-semantic groups:

a) the nature of the action, process, state, e.g., *selector shaft, distributor drive, heater assembly, cluster assembly, pointer alignment, etc.*

b) the relationship between the whole and the part, e.g., *radiator hose, retainer bolts, rocker arm.*

c) material, substance, e.g., *rubber hand, water valve.*

-sion/-tion (144 units, i.e., 8.2%). Attributes with these suffixes refer the DCACs to the following lexical-semantic groups:

a) the nature of the action, process, state, e.g., *compression pressure.*

b) function, purpose of devices, e.g., *transmission case, injection system, ignition switch.*

c) system data, e.g., *specification chart.*

-ment (10 units – 0.8%). The DCACs with attributes with such a suffix enter them (DCACs) a lexical-semantic group:

a) the nature of the action (movement), e.g., *movement trajectory.*

b) the relationship between the whole and the part, e.g., *attachment unit.*

-ure (8 units – 0.7%). Attributes with this suffix refer DCACs to the following lexical-semantic groups:

a) the nature of the action, e.g., *procedure rules.*

b) the relationship between the part and the whole, e.g., *pressure gauge.*

-ing (total 8 units, i.e., 0.7%). Attributes with such a suffix form DCACs, which belong to the following lexical-semantic group:

a) the nature of the action, process, e.g., *housing assembly.*

-ity (3 units – 0.1%). The DCACs with the attribute with such a suffix can belong to the following lexical-semantic group:

a) quality designation, e.g., *quality level.*

However, in the overwhelming majority of cases, the attributes do not have a word-forming element. The total number of such attributes is 1390 units, 80.2% of all DCACs of the genre “Instructions”. Several such attributes are formed by conversion, which assumes homonymy of the original and derivative words, i.e. the complete morphological identity of the infinitive of the verb and the general singular case of the noun. For example, *brake hose, claw washer, torque specification, float level, shift lever, return spring, and shock absorber.*

In other cases, we face the “stone wall” problem where the first component is considered either an adjective or a unit retaining its substantiality and only functionally approaching the adjective. Some theoretical linguists (Quirk, 1972; Poutsma, 1904) believe that this is a combination of heterogeneous idioms similar to complex terms, e.g., *water rat, water meter, and water wings*, where in each case, the meaning of “water” for each of the adjacent terms is different. However, in cases such as *iron bar*, the noun performs an attributive function. Here are other examples of such phrases from our sample: *column shift, axle shaft, fuel lever, engine block, diaphragm rod, instrument panel, input shaft, air gap, and valve filter.* As already mentioned, such constructions with qualifying nouns acting as attributes in word combinations have a high frequency of occurrence in the texts of the genres under consideration.

2. The following DCACs that function in texts of the genre “Formulas of inventions (patents)” are considered. Here, just as in the texts of the genre “Instructions”, the DCACs with attributes expressed by nouns are the most common; 1494 of them, i.e., 67.2% of all DCAC functioning in the text corpus.

The two-component attributive constructions with attributes formed with the help of suffixes can be described as follows:

-er/-or are represented by 291 units (19.4%). Attributes with these suffix morphemes form

DCACs belonging to the following lexical-semantic groups:

a) place of operation, e.g., *emitter zone*, *distributor channels*.

b) the relationship between the part and the whole, e.g., *exciter diodes*, *actuator element*.

c) instrument means, e.g., *simulator means*, *transformer means*.

-tion (118 units, i.e., 7.8%). The DCACs with such attributes belong to the following lexical-semantic groups:

a) the nature of the action, process, state, e.g., *saturation induction*, *deposition temperature*, *propagation direction*, *saturation condition*, *isolation region*.

b) function, purpose of devices, e.g., *installation electrodes*.

-ure forms 24 units (1.6%). Such attributes can be introduced into the following lexical-semantic group:

a) the nature of the action, process, state, e.g., *exposure voltage*, *pressure control*.

-ity forms 23 units (1.5%). Attributes introduce DCACs with this suffix into the lexical-semantic group:

a) the nature of the action, process, state, e.g., *conductivity type*, *impurity concentration*.

-ence/-ance (21 units, i.e., 1.4% of the DCACs of this type). Attributes with these suffixes are a part of the following lexical-semantic groups:

a) means, conditions for performing an action, e.g., *capacitance means*, *resonance condition*, *reference voltage*.

-age (20 units, which is 1.9% of all DCACs of this type). Such attributes form DCACs with the following semantics:

a) parameters, e.g., *voltage peak*.

-ment (1 unit, i.e. 0.08%)

-ing (1 unit 0.08%).

As we can see, the inventory of word-forming suffixes in the DCACs functioning in the text corpus "Formulas of inventions (patents)" is absolutely identical in the nomenclature of suffix morphemes used in the DCACs of the "Instructions" genre, though in quantitative terms it is slightly larger than the one of DCACs with a suffix attribute in the texts of the "Instructions" Genre.

There were 990 units of affix-free two-component attributive structures (66% of all qualifying DCACs), e.g., *diode bridge*, *cable ends*, *control current*, *discharge surface*, *switch means*, *and output terminals*.

At this stage of the article, the authors consider it necessary to draw some intermediate conclusions regarding the results of the correlation analysis of DCACs operating in the genres "Instructions" and "Formulas of inventions (patents)".

As already mentioned, the texts of these genres practically do not differ in their professional themes, though they have significant compositional differences. Therefore, it can be assumed that the features of DCACs considered in these two genres may coincide.

1) in the texts of both genres, the juxtaposition of two noun stems in the common case is the most productive for DCACs; their number exceeds half of all studied DCACs.

2) the most frequent type of DCAC in texts of both genres are two-component constructions with an affix-free attribute.

3) the set of word-forming suffixes in DCACs of both genres is absolutely identical.

4) the most frequent suffix morphemes that form the attributes of DCACs in both genres are -er/-or, -tion, -ment, -ure, -ity.

5) predominant lexical-semantic groups, which include DCACs with the most frequent suffix morphemes: the nature of the action, process, state; function, purpose of devices; relationship between the part and the whole.

3. The third genre analyzed is the genre "Legal documentation".

Similar to the previous two genres of official discourse in the "Legal documentation" genre text corpus, a high frequency of use of two-component attributive constructions in which a noun is used as an attribute was noted. Their number is 1581 units; their share is even higher than in the "technical" genres of official discourse – 85% of all attributive constructions. Of these, 534 constructions contained a noun in the general case (65% of all DCACs in the text corpus), e.g., *duty station*, *record station*, *complaint compensation*, and 151 constructions with a noun in the possessive case (20% of the total number of DCACs), e.g., *Tribunal's view*, *Board's statute*.

The saturation of the texts of legal documents with nouns is explained by their information content (10, p. 36; 13, p. 7) and the fact that they are capable of creating a conceptual and subject richness of a sentence (1, p. 115), and this, in turn, is caused by the need to be convinced of the legality of a particular action taken by the court, the plaintiff or the defendant.

Word-formation analysis of the constructions shows that the most frequent DCAC attributes of this genre are the following suffix morphemes:

-tion is used in 19 attributes and is the most productive. The DCACs with these attributes can be referred to as the following lexical-semantic group:

a) documents, e.g., *administration directive, application form, application program*.

-ity is used in 15 attributes. This suffix forms abstract nouns from the stems of adjectives borrowed from Romance languages and expresses the meaning of state, quality, condition, attribute, etc. In combination with the kernel, such attributes form the following lexical-semantic groups:

b) problems of court activity, e.g., *activity problem*.

c) documents, e.g., *casualty case*.

-al is implemented in 12 units. Attributes together with the nouns form the following lexical-semantic groups:

d) name of the bodies and their activities, e.g., *Tribunal Judge, trial proceeding*.

e) financial procedure, e.g., *appraisal determination*.

f) functions performed during the administration of judicial procedures, e.g., *withdrawal process, dismissal procedure*.

-ice made up 8 words. Attributes with this suffix form DCACs, which can be referred to as the following lexical-semantic group:

a) functions performed during the administration of judicial procedures, e.g., *practice establishment, service regulation*.

-ant/-ent form 6 words. Attributes with this suffix morpheme refer DCACs to the following lexical-semantic groups:

a) the financial side of the lawsuit related to one of the parties (financial operation), e.g., *complainant expenses, complainant pay*.

b) documents, e.g., *complainant assertion, appellant submission*.

c) one of the types of legal terms, e.g., *accident cause*.

-cy is used in 5 words. Attributes with this suffix introduce DCACs into the following lexical-semantic group:

a) one of the generally accepted laws, e.g., *privacy law*.

-ment is used in 4 units. Attributes with this suffix morpheme refer DCACs to the following lexical-semantic groups:

a) nomenclature of business relationships, e.g., *appointment time*.

b) functions performed during judicial proceedings, e.g., *argument refutation*.

-ance is implemented in 4 units. Attributes with this suffix refer DCACs to the following lexical-semantic group:

a) functions performed in the administration of judicial proceedings, e.g., *performance terms, article reference*.

As we can see the inventory of suffix morphemes in the DCAC attributes of the genre “Legal documentation” is almost identical to the list of morphemes in the attributes of the genres “Instructions” and “Formulas of inventions (patents)” though quantitatively it is much less representative.

However, in the vast majority of constructions with noun attributes in the general case (456 constructions) the attributes are formed in an affixless way, e.g., *staff rules, draft report, time bar, time limit*.

4. And finally the DCACs functioning in texts of the fourth type of the genre of official style considered – “Business correspondence” of the British Council with the teachers of universities in foreign countries. The most numerous in this genre as well as in other represented genres is the group of qualifying constructions. Their total number is 396 units which is 22.5% of all two-component attributive constructions. Here, the semantics of support words and left-handed attributes depends on extralinguistic factors, i.e., topics or range of issues resolved by the British Council, for example, organization of student studies, recreation for teachers of foreign universities, changes in teaching methods, etc.

312 attributes, i.e., the majority (almost 79%) are formed without affixes, e.g., *bus fares, birthplace, branch office, boat trip, coal mine*.

The following 36 attributes are formed using suffix morphemes:

-tion/-sion is the most productive and has formed 42 different words. Attributes with these suffixes refer DCACs to the following lexical-semantic groups:

a) documents, e.g., *application forms, regulation documents, administration directives*.

b) financial procedures, e.g., *registration fee, admission charges*.

c) names of departments, e.g., *documentation service, television studio*.

-ity forms 14 attributes that introduce DCACs into the following lexical-semantic group:

a) documents, e.g. *university diploma*.

-ence/-ance form 10 attribute nouns which in combination with the supporting component created DCACs belonging to the following lexical-semantic group:

a) documents, e.g., *conference refunds*, *performance report*.

-er/-or form 6 attributes that refer DCACs to the following lexical-semantic group:

a) documents, e.g., *traveler check*.

-ing forms 4 attributes that allow us to assign DAK to the following lexical-semantic group:

a) event, procedure, e.g., *evening meals*.

A comparison of the results of lexical and morphological analysis of the two-component attributive construction constituents allowed us to draw the following intermediate conclusions.

1) the only type of DCACs in which one can observe a direct connection between the morphemic-derivative characteristics of attributes and introducing the DCACs to certain lexical-semantic groups are DCACs with nouns in the general case.

2) the most common type of DCACs in texts of the genres "Business correspondence" and "Legal documents" are two-component attributive constructions with an affix-free attribute.

3) the set of word-forming suffixes in the DCAC attributes of both genres is somewhat different. Firstly, in terms of quantity. So, in the DCACs they are eight in legal documents, and in the DCACs of "Business correspondence" they are five. Secondly, in terms of nomenclature, only three suffix morphemes are common to attributes in the DCACs of the genres under consideration: *-tion/-sion*, *-ity* and *-ence/-ance*.

4) the most frequent suffix morphemes that form the attributes of DCACs in both genres are *-tion/-sion*; *-ity*, *-al*, *-ence/-ance*.

5) as for the lexical-semantic groups in which the described DCACs with attributes containing the presented suffix morphemes are included, they mainly refer to the following ones: documents, names of bodies (departments) and their activities, functions performed in the administration of judicial proceedings, the financial side of the legal process associated with one of the parties (financial procedures).

All of the above allows us to draw the following conclusions.

1. In the considered two-component attributive constructions the overwhelming majority of attributive components are formed in an affixless way.

2. A comparison of the results of lexical and morphological analysis carried out with various types of two-component attributive constructions allowed us to conclude that the only type of DCACs in which one can observe a direct connection between their lexical-semantic and morphemic-derivational characteristics are the DCACs with nouns in the general case.

3. The nomenclature of lexical-semantic groups which include two-component attributive constructions is determined by the topics of issues considered in the "Formulas of inventions in physics and electronics (patents)", "Car operating instructions", "Legal documentation" and "Business correspondence" genres.

4. The inventory of the most frequent suffix morphemes in both "technical" and "humanitarian" genres is as follows. In the genres "Instructions" and "Formulas of inventions (patents)": *-er/-or*; *-tion*, *-ment*, *-ure*, *-ity*; in the genres "Legal documentation" and "Business correspondence" *-tion/-sion*; *-ity*, *-al*, *-ence/-ance*.

5. In the genres of "Instructions" and "Formulas of inventions (patents)" the DCACs with the attributes having the most frequently used suffixes *-er/-or*; *-tion*, *-ment*, *-ure*, *-ity* are included in the following lexical-semantic groups: the nature of the action, process, state; function, purpose of devices; relationship between the part and the whole. In the genres "Legal documentation" and "Business correspondence" DCACs with the attributes possessing the most frequent suffixes *-tion/-sion*; *-ity*, *-al*, *-ence/-ance* are introduced in the following lexical-semantic groups: documents, financial procedures.

6. The results of the analysis show that it is the attributes with the most frequent suffixes that influence the lexical-semantic meanings of DCACs, which (meanings) are basic for the genres under study. Thus, the higher the use of an attribute with a specific suffix in a DCAC, the more likely these constructions will have the lexical-semantic meanings, as noted above.

The technique considered allows to conduct a future correlation analysis of other grammatical units functioning in the genres of official discourse or in the text corpora of other discourse types.

BIBLIOGRAPHY:

1. Partridge E. *Usage and abuse: A Guide to Good English*. London: Penguin Books, 1971. 384 p.
2. Shell-Hornby M. *The linguistic structure of public directives in German and English*. *Multilingua*: Mouton Publishers, Amsterdam. 1986. № 3–4. P. 203–210.
3. Shopen T., Williams J. *Style and variables in English*. Cambridge – Massachusetts: Winthrop Publishers Inc., 1981. 272 p.
4. Warren B. *Semantic patterns of N-N compounds*. Gothenburg: Acta University Goteborgensis, 1978. 264 p.
5. Frazer B. *Some remarks on the action nominalizations in English*. *Readings in English transformational grammar*. [Ed. by R. A. Jacobs and P. S. Rosenbaum]. Toronto, 1970. P. 83–98.
6. Fortenay H. *Le Bonne correspondance*. Paris, 1966. 168 p.
7. Трофімова А. С., Данцевич Л. Г., Шапа Л. Н. Аналіз інтегральних і диференційних ознак жанрів технічних інструкцій і формул винаходів (патентів) для формування єдиного підстилю. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2014. № 1102. С. 155–159.
8. Summers D. *Corpus Lexicography. The importance of representativeness in relation to frequency*. 2005. Retrieved from <http://www.pearsonlongman.com/.../pdfs/corpus-lexicography.pdf> (last accessed: 24.05.2023).
9. Köhler R., Altmann G. *Quantitative Linguistics: an International Handbook*. Berlin. New-York: Walter de Gruyter, 2005. 1027 p.
10. Бобохоҷаева М. *Таҳлили муқоисавии ибораҳои исмӣ: дар асоси забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ*: дис. барои дархости кор илмӣ Дарачаҳои докторӣ Филол.: Илмҳо: мушаххас. 02.10.20. Тоҷикистон, Душанбе, 2000. 127 с.
11. Quirk R.A. *Grammar of Contemporary English*. London: Longman, 1972. 1120 p.
12. Poutsma H. A. *Grammar of Late Modern English*. Part 1. London: Groningen, 1904. 540 p.

REFERENCES:

1. Partridge, E. (1971). *Usage and abuse: A Guide to Good English*. London: Penguin Books.
2. Shell-Hornby, M. (1986). *The linguistic structure of public directives in German and English*. Mouton Publishers, Amsterdam.
3. Shopen, T., Williams, J. (1981). *Style and variables in English*. Cambridge – Massachusetts: Winthrop Publishers Inc.
4. Warren, B. (1978). *Semantic patterns of N-N compounds*. Gothenburg: Acta University Goteborgensis.
5. Frazer, B. (1970). *Some remarks on the action nominalizations in English*. *Readings in English transformational grammar*. [Ed. by R. A. Jacobs and P. S. Rosenbaum]. Toronto.
6. Fortenay, H. (1966). *Le Bonne correspondance*. Paris [in French].
7. Trofimova, A. S., Dantsevych, L. H., Shapa, L. N. (2014). *Analiz intehral'nykh i dyferentsiynykh oznak zhanriv tekhnichnykh instruktsiy i formul vynakhodiv (patentiv) dlya formuvannya yedynoho pidstylyu* [Analysis of integral and differential features of genres of technical instructions and formulas of inventions (patents) to form a single sub-style]. *Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazina Series "Roman-Germanic Philology. Methodology of teaching foreign languages"*. 1102. P. 155–159 [in Ukrainian].
8. Summers, D. (2005). *Corpus Lexicography. The importance of representativeness in relation to frequency*. Retrieved from <http://www.pearsonlongman.com/.../pdfs/corpus-lexicography.pdf>.
9. Köhler, R., Altmann, G. (2005). *Quantitative Linguistics: an International Handbook*. *Quantitative Linguistics: an International Handbook*. Berlin. New-York: Walter de Gruyter.
10. Бобохоҷаева, М. (2000). *Tahlili muqoisavii iborahoi ismī: dar asosi zabonhoi tojikī va anglisī* [Comparative analysis of the nominal word combinations: on the material of the Tadjik and English languages]. PhD thesis [in Tajik].
11. Quirk, R. A. (1972). *Grammar of Contemporary English*. London: Longman.
12. Poutsma, H.A. (1904). *Grammar of Late Modern English*. Part 1. London: Groningen.

УДК 811.161.2'373.2:811.161.2'367.4

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/4>

Наталія КОМЛИК

викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Першотравневий просп., 24, м. Полтава, Україна, 36011
ORCID: 0000-0002-3083-8328
nataly-off@i.ua

Світлана ПЕДЧЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36000
ORCID: 0000-0003-3995-6619
svpedchenko@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Комлик, Н., Педченко, С. (2023). Семантичне тло біномів з назвами їжі як різновидів сурядних словосполучень. *Folia Philologica*, 5, 28–33, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/4>

СЕМАНТИЧНЕ ТЛО БІНОМІВ З НАЗВАМИ ЇЖИ ЯК РІЗНОВИДІВ СУРЯДНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню семантичного рівня англійських ідіоматичних виразів, які лінгвісти потрактовують як особну групу біномів або біноміалів. Зауважено, що немає єдиного уніфікованого погляду на ці одиниці і більшість мовознавців виокремлюють їх як різновид фразеологізмів. Однак біноми вирізняються з-поміж інших сталих зворотів своєю формально-граматичною організацією. Біноміальна конструкція – це сполучення двох слів, що належать до певного лексико-граматичного класу й поєднані за допомогою сурядного зв'язку. Наголошено, що ці одиниці є «застиглими» сурядними словосполученнями з єднальними відношеннями, від яких вони перейняли основні параметри і водночас у зв'язку із трансформацією набули нових. На відміну від вільних сурядних словосполучень, для біномів неможливі переставлення, зміна чи додавання компонентів. Проведений аналіз засвідчив той факт, що за формально-граматичної відкритості, яка зумовлена специфікою єднального сполучника *and*, біномам притаманна семантична закритість. Звернено увагу на те, що, на відміну від звичайних сурядних словосполучень, компонентами біному можуть бути службові слова, які за своєю природою не мають лексичного значення, однак сурядний зв'язок, який поєднує їх, детермінує набуття такою біноміальною конструкцією різних значеннєвих відтінків. Тому ці ідіоматичні вирази є яскравим прикладом тісної взаємодії формально-граматичного та семантико-синтаксичного рівнів. Іншою особливістю біномів є взаємодія їхніх конститuentів: у вільному сурядному словосполученні компоненти виявляють рівноправність і незалежність, тоді як у біноміальному виразі чітко простежується взаємодетермінованість лівобічного та правобічного складника. Зважаючи на семантичний обсяг, біноми варто класифікувати на три групи: 1) ті, у яких значення біноміалу повністю мотивоване компонентним складом; 2) ідіоматичні вирази, які, маючи пряме значення, одночасно можуть набувати переносного; 3) біноми, значення яких не мотивоване значенням їхніх компонентів.

Ключові слова: біноми, сурядні словосполучення, сурядні сполучники, єднальні відношення, семантичне тло.

Nataliia KOMLYK

Lecturer at the Department of General Linguistics and Foreign Languages,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», 24 Pershotravneva Ave., Poltava, Ukraine, 36011
ORCID: 0000-0002-3083-8328
nataly-off@i.ua

Svitlana PEDCHENKO

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of the Ukrainian language,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, 2 Ostrohradskyi St., Poltava, Ukraine, 36000
ORCID: 0000-0003-3995-6619
svpedchenko@gmail.com

To cite this article: Komlyk, N., Pedchenko, S. (2023). Semantyczne tło binomów z nazwami yizhi yak riznovydiv suriadnykh slovospoluchen [Semantic Background of Binomials with Food Names as Varieties of Coordinate Phrases]. *Folia Philologica*, 5, 28–33, doi: <https://doi.org/10.17721/fofia.philologica/2023/5/4>

SEMANTIC BACKGROUND OF BINOMIALS WITH FOOD NAMES AS VARIETIES OF COORDINATE PHRASES

The article is devoted to the study of the semantic level of English idiomatic expressions, which linguists distinguish into a separate group of binomials. It is noted that there is no single unified view of these phrases, and most linguists distinguish them as a type of phraseological units. However, binomials differ from other constructions in their formal and grammatical organization. A binomial construction combines two words belonging to a specific lexical and grammatical class and is connected through coordinating relation. It is emphasized that these units are “frozen” coordinate word combinations with copulative relations, from which they have adopted the main parameters and, at the same time, acquired new ones due to transformation. In contrast to free coordinative phrases, binomials cannot be rearranged, changed or supplemented. The analysis has shown that, despite the formal and grammatical openness caused by the specificity of the copulative conjunction and, binomials are inherently semantically closed. It is noted that, unlike ordinary coordinate phrases, the components of a binomial can be service words that do not have lexical meaning by their nature. However, the coordinating relation that connects them determines the acquisition of different semantic shades by such a binomial construction. Therefore, these idiomatic expressions are a vivid example of the close interaction between formal grammatical, semantic, and syntactic levels. Another feature of binomials is the interaction of their constituents: in a free coordinate phrase, the components show equality and independence, while in a binomial expression, the interdependence of the left and right components is clearly traced. Considering the semantic, it is advisable to classify binomials into three groups: 1) those in which the meaning of the binomial is fully motivated by the component composition; 2) idiomatic expressions that, having a direct meaning, can simultaneously acquire a figurative meaning; 3) binomials whose meaning is not motivated by the meaning of their components.

Key words: binomials, coordinate phrases, coordinating conjunctions, copulative relations, semantic background.

Актуальність проблеми. Англійська мова багата своєрідними фразеологічними одиницями, серед яких особливе місце посідають біноми (біноміали). Спостерігаємо деяку тенденцію збільшення їхньої кількості й частоти використання у всіх сферах офіційного й неофіційного спілкування, однак довгий час дослідження цих одиниць розпорошувалося в межах аналізу фразем, до яких їх зараховують. Глобалізаційні й інтеграційні процеси, які активно впливають на розвиток мов та їх студіювання, сприяють переосмисленню традиційних поглядів на низку мовних одиниць і відкриттю нових їхніх граней. У цьому зв'язку назріла потреба в трактуванні та специфіці біномінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовних робіт, присвячених безпосередньо вивченню цих лінгвістичних феноменів, досить мало. Деякі напрацювання знаходимо у працях В. Бхатія, Д. Болінджера, М. Густафсон, О. Хатцидакі, Т. Бондаренко, А. Давиденка, Л. Медведєвої, І. Онищенко, І. Хрін та ін. Відомо, що сам термін «біномінал» увів до наукового обігу Яків Малкін, який розглядав подібні сполуки як «послідовність двох слів, які належать до одного класу і знаходяться на одному рівні синтаксичної ієрархії та часто поєднані за допомо-

гою якогось лінгвістичного засобу» (Малкін, 1959: 13). Він також запропонував і класифікацію цих одиниць, розподіливши їх на оборотні й необоротні, стійкі та нестійкі. В. Бхатія трактує біноміальні утворення як «два слова, що належать до однієї граматичної категорії, які мають семантичну схожість і з'єднані будь-яким лексичним засобом» (Бхатія, 1994: 83). Ґрунтовною працею з дослідження англійських біноміалів є робота С. Моллін *The Irreversibility of English Binomials* (2014), у якій зауважено, що ці одиниці є поєднанням не слів, а лексем, тобто компонент біному може складатися з більш ніж одного слова (Моллін, 2014: 23). У вітчизняній лінгвістиці увага науковців сфокусована на дослідженні семантичної сторони біномів (І. Онищенко), їхній класифікації (Н. Давиденко, Н. Земляной) та особливостях перекладу (Т. Бондаренко, К. Мітрошина). Однак особливості граматичної організації цих одиниць часто лишаються поза увагою мовознавців.

Мета дослідження – проаналізувати синтаксичний рівень англійських біноміалів як різновидів сталих сурядних словосполучень, дослідити семантичну запроєктованість тих одиниць, компонентами яких є назви, пов'язані з їжею.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Більшість лінгвістів розглядають біноми у складі фразеологічних одиниць, оскільки їхніми домінуючими ознаками є «стійкість та відтворюваність форми, цілісність значення» (Бондаренко, 2018: 21). Однак цей різновид сталих виразів вирізняється своїми диференційними параметрами.

На рівні формальної організації біноми – сурядні словосполучення, які під впливом інтра- та екстралінгвальних чинників трансформувалися в сталі ідіоматичні сполуки. На їхній формі акцентують у своїх дефініціях Л. Медведєва й В. Дайнеко, зауважуючи, що це «сурядні, або координатні словосполучення», які «включають, як правило, граматично рівноправні слова однієї і тієї ж частини мови, поєднані сурядним сполучником» (Медведєва, 1994: 6). Тому біноми на формально-граматичному й семантико-синтаксичному рівнях мають параметри, близькі до власне сурядних словосполучень, і водночас вирізняються своїми особливостями. П. Дудик звертає увагу на те, що в сурядних словосполученнях, «порівняно з підрядними відчутною є деяка розчленованість, послабленість зв'язку між компонентами, деяка опіорнальність їх поєднання, внутрішньосемантична невмотивованість» (Дудик, 1998: 43). Однак трансформоване в біном словосполучення, навпаки, набуває посилення зв'язку між компонентами, поєднання яких стає семантично зумовленим. Конституентами типового сурядного словосполучення обов'язково є слова повнозначних частин мови (*sunny and warm, demanding, but kind*), тоді як у творенні біноміалів можуть брати участь службові слова: *to and fro* (у різні боки), *on and off* (час від часу), *by and by* (незабаром). Варто зауважити, що в українській мові також є фразеологічні одиниці на зразок *від і до, за і проти, ні так ні сяк, так чи інакше, то так то сяк, тик та мик*, які згенеровані зі службових слів унаслідок «застигання» сурядного словосполучення. Справедливо констатувати, що сурядний тип синтаксичного зв'язку навіть у неспоріднених мовах виявляє схожі ознаки та функції. Наведені приклади свідчать про експресивний потенціал сурядних словосполучень, оскільки поєднання службових слів лише в їхніх межах набувають певного цілісного емоційно забарвленого значення.

Природа сурядного зв'язку дає змогу в тих синтаксемах, де функціують єднальні відношення одночасності дії чи переліку об'єктів, змінювати позиції конститuentів: *pens and pencils – pencils and pens, blue and yellow – yellow and blue, wonderful and beautiful – beautiful and wonderful, затишний і милий – милий і затишний, добрий і багатий – багатий і добрий*. Однак у біномах ця ознака є знівельованою, оскільки вони вирізняються сталістю не лише компонентного складу, а й позиції тих структурних елементів, що формують цю одиницю. На думку мовознавців, які відстоюють виокремлення сурядних словосполучень, щойно поименовані синтаксеми доречно класифікувати відповідно до ознаки відкритого / закритого сурядного зв'язку на сурядні словосполучення відкритого і закритого типу. Перші «вирізняються тим, що в них одним актом сурядного зв'язку може бути об'єднаним необмежений у формально-граматичному плані ряд компонентів» (Вихованець, 1993: 206), тоді як особливість закритих полягає в тому, що «в них одним актом сурядного зв'язку поєднано тільки два компоненти» (Вихованець, 1993: 207). На формально-граматичному рівні біноми є відкритими типами сурядних словосполучень, однак на семантичному рівні для них притаманна закритість, тобто додати новий компонент без зміни значення біноміалу неможливо: *leaps and bounds* (стрімголов), *null and void* (недійсний), *short and sweet* (по суті). Приклади репрезентують і той факт, що компоненти в біноміальній конструкції є незалежними, як у вільному сурядному словосполученні, а взаємодетермінованими, тобто лівобічний компонент вимагає правобічного рівно тою мірою, якою правобічний конститuent детермінує лівобічний. Унаслідок такої взаємодії виникає цілісне значення біноміалу.

Біноми притаманні багатьом мовам, незначний відсоток цих одиниць функціонує і в українській мові, однак в англійській спостерігається відчутна тенденція до збільшення їхньої кількості. На думку Н. Давиденко й А. Земляного, причиною цього є фонетичні, історичні та географічні чинники. Звертає на себе увагу фонетичний фактор, оскільки «алітерація та рима мають велике значення при утворенні біноміалів» (Давиденко, 2020: 191). Такі зразки, як *bread and scrape, wine and dine, wheel and deal* демонструють, як «фонетична подібність слу-

гує з'єднувальним засобом (нарівні із семантичним), що поєднує окремі слова у сталий фразеологічний вираз» (Давиденко, 2020: 192).

Незважаючи на простоту формально-граматичної організації, є різні класифікації біномів в англійській мові. Так, І. Хрін, керуючись критерієм лексичного значення та належністю компонентів до певної частини мови, виокремлює три групи біноміалів: 1) синоніміїні, «які складаються з близьких за значенням слів і виконують функцію доповнення і підсилення» (Хрін, 2020: 31); 2) антоніміїні, що «підкреслюють різницю між об'єктами, явищами чи поняттями» (Хрін, 2020: 32); 3) безсполучникові, у «яких сенс висловлювання ніяк не залежить від сполучників» (Хрін, 2020: 32). На думку Л. Медведєвої, для типологізації важливими є такі чинники: ступінь усталеності та характер семантичного зв'язку компонентів. Відповідно до них можна вирізнити такі групи біномів: 1) власне фразеологічні одиниці, або ідіоми; 2) ідіофразеоматизми (термінологічні сполучення слів); 3) стійкі словосполучення з непереосмисленим значенням компонентів; 4) перемінно-усталені словосполучення, до складу яких входять не сполучники, а прийменники; 5) вільні парні словосполучення, синтаксична неподільність яких базується на їх семантичній цілісності; 6) квазісловосполучення, у яких поєднуються слова, що не є рівноправними. Дослідниця зауважує, що біноми «можуть бути представлені у вигляді шкали, на крайніх точках якої розташовані парні словосполучення – ідіоми і вільні словосполучення двох слів. Між ними розміщуються одиниці, яким властиві різні ступені усталеності» (Медведєва, 1994: 8).

Біноми обслуговують різні царини суспільного життя, тому їх доцільно також ранжувати на різні тематичні групи: політичні, економічні, побутові тощо. Звертає на себе увагу загальна семантика компонентів, які беруть участь у генеруванні біному. Чимало зразків зі словами – назвами частин тіла (*all legs and neck*), предметів побуту (*all mops and brooms*), різноманітних якостей (*bigger and better*), кольорів (*black and blue*), тварин (*cat and mouse*) тощо. З-поміж них вирізняються сталі сурядні одиниці, до складу яких входять назви різних продуктів харчування. Якщо розглядати кожен компонент як певну видову назву родового поняття, тобто їжі, ці біноми можна диферен-

ціювати на дві великі групи: 1) ідіоматичні сурядні вирази з обома компонентами – назвами продуктів харчування (*bacon and eggs*, *all sugar and honey*, *bread and cheese*); 2) біноміальні конструкції, у яких лише один із конститuentів є назвою їжі (*beans and bullets*, *bees and honey*, *beer and skittles*, *bread and circuses*).

Відповідно до семантичного тла біноми з найменуваннями їжі доцільно класифікувати на:

1) ті, у яких значення біноміалу повністю мотивоване компонентним складом. Цю групу становлять ті ідіоматичні вирази, у яких кожен компонент зберігає свою семантику, а їхнє поєднання формує цілісну назву певної страви: *bread and butter* (бутерброд), *bread and milk* (хліб з пареним молоком), *bread and salt* (хліб і сіль), *chop and chips* (відбивні зі смаженою картоплею), *coffee and cakes* (кава з тістечками), *coffee and doughnuts* (кава з тістечком), *fish and chips* (смажена риба з картоплею), *meat and potatoes* (м'ясо з картоплею), *pepper and salt* (перець та сіль), *toast and ale* (грінки з пивом). У таких сурядних словосполученнях очевидною є причина їх трансформування в сталі вирази: назви їжі, які на формально-граматичному рівні виконують функцію конститuentів словосполучення, у побуті вживаються разом. Наприклад, однією з традиційних британських страв є смажена риба з картоплею. Хоч кожна страва може бути приготовлена й подана окремо, однак у соціумі сформувалася певна традиція подавання смаженої риби саме з картоплею, а тому фраза *fish and chips* сприймається як одне складне поняття. Біноми цієї групи максимально тяжіють до вільних сурядних словосполучень;

2) ідіоматичні вирази, які, маючи пряме значення, одночасно можуть мати переносне значення, що: а) певною мірою мотивоване компонентним складом біному: *bread and cheese* (проста, малопоживна їжа; засоби до існування), *(take) bread and salt* (клястися), *bread and wine* (причастя); б) немотивоване значенням конститuentів: *(it rains) butter and cheese* (лліє немов з відра), *coffee and cakes* (невеликий зарібок), *meat and potatoes* (щось найважливіше), *pepper and salt* (крапчатий);

3) біноми, значення яких не мотивоване значенням їхніх компонентів. У цих ідіоматичних виразах назви їжі зазнали трансформації свого первинного значення й стали виразниками

зовсім не пов'язаних із ними понять. Ці одиниці за своєю природою є також «застиглими» формами сурядних словосполучень, у яких за допомогою єднального сполучника *and* можуть бути поєднані семантично близькі або віддалені компоненти.

До останньої з названих груп належить велика кількість біном, у яких семантичний обсяг сурядних словосполучень представлено такими конкретними реалізаціями:

1) «розкриття різносторонніх якостей людини та її зовнішності»: *all sugar and honey* (услеслива людина), *butter and egg* (man) (марнотратна людина), *milk and roses* (кров з молоком), *milk and water* (невиразний погляд), *pepper and salt* (*exterior*) (невиразна зовнішність), *sugar and spice things* (образний опис позитивних рис характеру людини);

2) «предмети та реалії повсякденного життя»: *bees and honey* (гроші), *bread and cheese* (*marriage*) (одруження з бідняком), *eat one's cake and have it* (здійснювати два вчинки, що внаслідок виключають один одного), *fish or cut bait* (ухвалити те або те рішення), *milk and honey* (достаток, молочні ріки), *neither bite nor sup* (макового зернятка в роті не було);

3) «стиль життя»: *all beer and skittles* (безтурботне життя), *bread and circuses* (хліба і видовищ), *cakes and ale* (веселий спосіб життя), *cakes and pudding* (цілковите задоволення);

4) «предмети військової сфери»: *beans and bullets* (продовольство і боєприпаси);

5) «періоди життя»: *bread and butterhood* (дитинство);

6) «елементи промислів»: *egg and dart* (овальний та зигзагоподібний орнамент, який за допомогою різьби наноситься на форму);

7) «оцінні судження»: *tea cup and saucer comedy* (цілком благопристойна комедія); *nuts and bolts* (практичний, конкретний).

Проведений аналіз засвідчує, що не лише окремі слова можуть набувати переносних значень, а також і їхні поєднання на основі сурядного зв'язку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Біноми, у яких компоненти є назвами їжі, репрезентують трансформацію сурядних словосполучень в ідіоматичні вирази двома шляхами. За першого вибудовуються одиниці зі збереженням первинного значення конститuentів, однак у цих біноміалах семантичне тло має ускладнений характер і вони позначають складні найменування певних страв чи їхніх поєднань. Другим способом згенеровано сталі одиниці, у яких компоненти, вступаючи у взаємодію за допомогою сурядного зв'язку, втратили первинне значення і на семантичному рівні формують цілісні сполуки з різними конотативними відтінками. Тобто в першому випадку формально-граматичний і семантико-синтаксичний рівні функціують за принципом узгодженості, а в другому – вони взаємодіють на основі детермінування: сурядний зв'язок зумовлює трансформовані прямі значення компонентів у похідні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Т. Б., Мітрошина К. М. Відображення прагматичного аспекту функціонування англійських біноміалів в українському перекладі. *Advanced Linguistics*. 2018. № 1. С. 21–25.
2. Вихованець І. Р. *Грамматика української мови. Синтаксис* : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Давиденко Н., Земляной А. Біномінали англійської мови, їх види та переклад. *Актуальні питання філології та методики викладання мов*. 2020. Випуск 3 (15). Ч. 1. С. 189–202.
4. Дудик П. С. *Словосполучення в українській літературній мові* : навчальний посібник. Київ, 1998. 131 с.
5. Медведєва Л. М. *Англо-український словник парних словосполучень (English-Ukrainian Dictionary of Binomial Expressions)* / за ред. О. Є. Семенця. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1994. 253 с.
6. *Фразеологічний словник української мови* / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1999. 984 с.
7. Хрін І. В. Біноміали в англійській мові та специфіка їх вживання. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (71), Issue 240, Nov. P. 31–33.
8. Bhatia V. Cognitive structuring in legislative provisions. *Language and law* / ed. J. Gibbons. №3. London, 1994. P. 78–90.
9. Malkiel Y. Studies in irreversible binomials. *Lingua*. № 8. 1959. P. 113–160.
10. Mollin S. *The (Ir)reversibility of English Binomials*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2014. 264 p.

REFERENCES:

1. Bondarenko, T. B., Mitroshyna, K. M. (2018). Vidobrazhennia prahmatychnoho aspektu funktsionuvannia anhliiskyykh binomialiv v ukrainskomu perekladi [Reflection of the pragmatic aspect of the functioning of English binomials in Ukrainian translation]. *Advanced Linguistics*. № 1. P. 21–25 [in Ukrainian].
2. Vykhovanets, I. R. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: Pidruchnyk* [Grammar of the Ukrainian language. Syntax: Textbook.]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Davydenko, N., Zemlianoi, A. (2020). Binominaly anhliiskoi movy, yikh vydy ta pereklad [Binomials of the English language, their types and translation]. *Aktualni pytannia filolohii ta metodyky vykladannia mov – Topical issues of philology and language teaching methods*. Issue 3 (15). Part 1. P. 189–202 [in Ukrainian].
4. Dudyk, P. S. (1998). *Slovospoluchennia v ukrainskii literaturnii movi: Navchalnyi posibnyk* [Phrases in the Ukrainian Literary Language: Study guide]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Medvedieva, L. M. (1994). *Anhlo-ukrainskyi slovnyk parnykh slovospoluchen* [English-Ukrainian Dictionary of Binomial Expressions] / edited by O. E. Semenets. Kyiv: Ukrainska encyclopaedia named after M. P. Bazhan [in Ukrainian].
6. Bilonozhenko, V. M. (1999). *Frazeologichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Khrin, I. V. (2020). Binomialy v anhliiskii movi ta spetsyfika yikh vzhyvannia [Binomials in English and the specificity of their use]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VIII (71), Issue 240, Nov. P. 31 [in Ukrainian].
8. Bhatia, V. (1994). Cognitive structuring in legislative provisions. *Language and law* / ed. J. Gibbons. № 3. P. 78–90.
9. Malkiel, Y. (1959). Studies in irreversible binomials. *Lingua*. № 8. P. 113–160.
10. Mollin, S. (2014). *The (Ir)reversibility of English Binomials*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

УДК 82.09

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/5>

Анастасія ПРИСТАШ

старший викладач кафедри східних мов, Національна академія Служби безпеки України,
вул. М. Максимовича, 22, м. Київ, Україна, 03066

ORCID: 0000-0001-6146-4181

anastasiya.mostovaya.7@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Присташ, А. (2023). Лінгвофольклористика «Бейрутських оповідань» Агатангела Кримського. *Folia Philologica*, 5, 34–39, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/5>

ЛІНГВОФОЛЬКЛОРИСТИКА «БЕЙРУТСЬКИХ ОПОВІДАНЬ» АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

Розвиток відносно нової філологічної науки – лінгвофольклористики – вимагає від сучасних науковців переосмислення наукової та літературної спадщини видатних діячів української культури. Зокрема, літературна творчість Агатангела Кримського, особливо його орієнталістичні твори, продукує безмірну площину для нових наукових пошуків з огляду на багатогранність і непересічність особистості автора. Мета запропонованого дослідження полягає у вивченні «Бейрутських оповідань» Агатангела Кримського крізь призму лінгвофольклористики, відображення лінгвофольклористичних тенденцій в ідіостилі орієнталіста, а також окресленні внеску письменника в розбудову засад лінгвофольклористики як сучасної філологічної науки. Для реалізації поставленої мети в процесі роботи над джерелами було використано описовий, структурний, зіставний, історичний та типологічний наукові методи. Наукова новизна полягає у спробі змінити ракурс, під яким дослідники спадщини Агатангела Кримського розглядали його постать. Етнографічні дописи науковця розглядалися його сучасниками та послідовниками швидше як польові дослідження, аніж глибокий компаративний лінгвістичний зріз двох ментальностей і культур. У цій статті виконано аналіз літературної творчості митця крізь призму лінгвофольклористики, окреслено вплив згаданої філологічної науки на його стиль і переосмислено перебіг національного літературного процесу та розвиток вітчизняної науки кінця XIX – початку XX століття. Результати дослідження дають змогу стверджувати, що у своїй орієнталістичній белетристиці Агатангел Кримський сформулював засадничі принципи сучасної лінгвістичної науки, оскільки його наукові розвідки про життя арабського народу й арабську народну творчість є безцінним джерелом лінгвофольклористичних знань.

Ключові слова: Агатангел Кримський, «Бейрутські оповідання», лінгвофольклористика, арабська народна творчість, ідіостиль, орієнталістика.

Anastasiia PRYSTASH

Senior Lecturer at the Department of Oriental Languages, National Academy of the Security Service of Ukraine,
22 M. Maksymovycha St., Kyiv, Ukraine, 03066

ORCID: 0000-0001-6146-4181

anastasiya.mostovaya.7@gmail.com

To cite this article: Prystash, A. (2023). Lingvofolklorystyka “Beirutskykh opovidan” Agatanhela Krymskogo [Lingual Folklore Studies of “Beirut Stories” by Agatangel Krymskyi]. *Folia Philologica*, 5, 34–39, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/5>

LINGUAL FOLKLORE STUDIES OF “BEIRUT STORIES” BY AGATANGEL KRYMSKYI

The development of a relatively new branch of philological science – lingual folklore studies – requires modern scientists to rethink the scientific and literary heritage of outstanding figures of Ukrainian culture. In particular, Agatangel Krymskyi's literary works, especially his orientalist compositions, produce a vast area for new scientific research due to the multifaceted nature and uniqueness of the author's personality. The purpose of the given research is to study Agatangel Krymskyi's “Beirut Stories” through the prism of lingual folklore studies and the reflection of these studies' trends in the idiosyncrasy of an orientalist, as well as to outline the writer's contribution to the development of the foundations of lingual folklore studies as a branch of modern

philological science. Descriptive, structural, comparative, historical and typological scientific methods were used to realise the set purpose. This article's scientific novelty lies in attempt to change the viewpoint under which the researchers of Agatangel Krymskyi's heritage regarded his personality. The contemporaries and followers considered the ethnographic works of the scientist as field studies rather than deep comparative linguistic analysis of two mentalities and cultures. This article analyzes the artist's literary work through the prism of lingual folklore studies, outlines the influence of the abovementioned philological science on the style of Agatangel Krymskyi, as it reinterprets the course of the national literary process and the development of domestic science at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. The results of the research allow us to assert that Agatangel Krymskyi formulated the basic principles of modern linguistic science in his orientalist fiction since his scientific investigations about the life of the Arab people and Arab folklore are an invaluable source of lingual folklore knowledge.

Key words: Agatangel Krymskyi, "Beirut Stories", Lingual Folklore Studies, Arabic Folklore, Idiostyle, Oriental Studies.

Актуальність проблеми. Розвиток сучасної філологічної науки спонукає науковців не лише переглядати під новим кутом творчість знакових діячів вітчизняного літературного процесу, що вже сприймається як константа, а й аналізувати їх творчу генезу в ретроспективному ключі. Так, здавалося б, детально вивчена та проаналізована художня спадщина Агатангела Кримського, одного з непересічних українських письменників, активна літературна діяльність якого припала на кінець XIX – початок XX століття, заслуговує переосмислення з огляду на розвиток відносно нової для вітчизняної науки галузі лінгвістики – лінгвофольклористики. Наукову діяльність і творчі здобутки А. Кримського неодноразово розглядали та тлумачили з опорою на етнографічну науку, сприймаючи митця швидше польовим дослідником, ніж лінгвістом, тож аналіз його літературної творчості крізь призму лінгвофольклористики дасть змогу як по-новому поглянути на ідіостиль митця, так і переосмислити його внесок у перебіг національного літературного процесу й розвиток науки на зламі XIX–XX століть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню різноплановості особистості Агатангела Кримського, його ідейно-естетичних поглядів і психологізму присвячено ґрунтовну працю Соломії Павличко «Націоналізм. Сексуалізм. Орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського» (Павличко, 2000). Численні розвідки, присвячені науковій і літературній діяльності А. Кримського під час його перебування на Сході, опубліковані вітчизняними науковцями О. Василюком, В. Рибалкіним та іншими. У вищезгаданих наукових працях дослідники творчості А. Кримського відзначають, що у «Бейрутських оповіданнях» письменник-белетрист виступав здебільшого як етнограф, що акумулював «польовий матеріал» і майстерно зіткнув із нього канву прозових творів.

Водночас, з огляду на розвиток сучасних філологічних наук, можемо розглядати «Бейрутські оповідання» А. Кримського і як літературний маніфест лінгвофольклористики, що лише нещодавно почала активно вивчатися вітчизняними науковцями, зокрема Тетяною Беценко (Беценко, 2015).

Отже, **мета статті** полягає у вивченні «Бейрутських оповідань» Агатангела Кримського крізь призму лінгвофольклористики, відображення лінгвофольклористичних тенденцій в ідіостилі орієнталіста, а також в окресленні внеску письменника в розбудову засад лінгвофольклористики як сучасної філологічної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняні науковці, аналізуючи специфіку літературної творчості однієї з найбільш багатогранних постатей української культури та науки на зламі XIX–XX століть – Агатангела Кримського – одноставно стверджують, що художнє слово митця існує лише в тісному зв'язку з його дослідницькою та науковою діяльністю. Зокрема, Ю. Ковалів у вступному слові до збірки «Виривки з мемуарів одного старого гріховоди», куди увійшли й «Бейрутські оповідання», зауважив, що художні твори А. Кримський писав як наукові (Кримський, 2016: 11). Такої ж думки дотримувалась і літературознавиця Соломія Павличко, зазначаючи, що Кримський «був не письменником, як усі вони, в тому сенсі, що літературою аж ніяк не вичерпувалося його життя, а дослідником, професором...» (Павличко, 2000: 66).

Сучасники й послідовники А. Кримського в постаті видатного українця вбачали не лише вченого-україніста, дослідника Орієнту, а й письменника. Можемо стверджувати, що наскрізною лінією поєднало вищезгадані іпостасі Агатангела Кримського захоплення етнографією, адже всі його наукові розвідки та літературна творчість так чи інакше покли-

кані відкрити перед їхнім читачем завісу, за якою криється матеріальна й духовна культура певного народу. Сам письменник у листі до Б. Грінченка (*березень 1897 р.*) рефлексує на тему етнографізму у власній літературній творчості, зазначаючи, що в «оповіданні, де оповідається про Бейрут, нема ніякої брехні чи видумки, все – щира правда; тільки ж, щоб читачам було читати цікавіш, я одяг етнографію і взагалі свої спостереження в белетристичну форму» (Кримський, 1973: 275).

Однак слід зауважити, що з огляду на розвиток сучасної гуманітаристики можемо нині розглянути художній доробок Агатангела Кримського не лише як джерело етнографічних знань про культуру країн Близького Сходу та України, а й крізь призму лінгвофольклористики.

Т. Беценко визначає лінгвофольклористику як міждисциплінарну галузь гуманітарної (філологічної) науки, що вивчає різноманітні особливості мовноструктурної, мовностилістичної, художньо-образної організації текстів усної народної творчості; мовностильову структуру фольклорного різновиду художньої творчості як колективної естетичної діяльності етномовців (Беценко, 2015: 109).

Дослідниця наголошує на існуванні тісних зв'язків лінгвофольклористики з діалектологією, етнолінгвістикою, лінгвокультурологією, лінгвокраїнознавством, етнографією та іншими гуманітарними науками, а також закликає не розглядати лінгвофольклористику тільки як мову фольклорних текстів. Попри наведену аргументацію Т. Беценко, вважаємо за доцільне звизити коло наукових пошуків і детальніше зупинитися на аналізі відображення елементів арабської усної народної творчості в «Бейрутських оповіданнях» А. Кримського як одного з ключових лінгвофольклористичних елементів його прозової літературної творчості.

У «Бейрутських оповіданнях», що швидше нагадують замальовки з життя пересічних мешканців Бейруту та гостей міста, яскраво простежується фольклоризм А. Кримського – зацікавлення автора усною народною творчістю та застосування її в літературному творі на різних функціональних рівнях (Літературознавча енциклопедія, 2007: 539). Мова арабської усної народної творчості стала об'єктом наукових пошуків орієнталіста відразу після прибуття з науковим відрядженням на Близький Схід.

Власне, Агатангел Кримський в одному з листів із Бейруту, адресованому В. Міллеру (*січень 1897 р.*), зазначає: «Особливо багато вдається мені чути прислів'їв: місцеві жителі пересипають ними свою мову» (Кримський, 1973: 268).

Збірка «Бейрутські оповідання» містить в собі два оповідання – «Растління нравів» (складається з трьох частин: «Іменинник», «Шейх Жяммель» і «Балльо») і «Соломониця, або Соломон у спідниці», що є літературним переказом та осмисленням реальних епізодів суспільного життя тогочасного Бейруту, свідком яких став А. Кримський. В обох оповіданнях автор змальовує строкатий соціальний устрій арабського міста, у якому між собою уживаються християни, мусульмани та єзуїти. Окрему увагу в творах дослідник-белетрист приділяє змалюванню елементів арабського побуту: за допомогою опису народних звичаїв і традицій, а також з використанням етнографічних реалій митець деталізовано візуалізує повсякденне життя на Близькому Сході. Однак ці елементи етнографізму, хоч і формують загальну канву літературних творів, а отже, й ідіостиль їхнього автора, не є його основними ідентифікаторами.

Аналізуючи мову художнього стилю «певного літератора», Надія Сологуб виокремлювала не просто сукупність мовних засобів, а художню цілісність, де текстом «диригує» особистість автора та його світогляд (Сологуб, 2001). У випадку зі «східними» творами А. Кримського творча індивідуальність та особистість письменника відбиваються не лише на ідейно-тематичному наповненні його «Бейрутських оповідань» та їхньому змісті, вони здебільшого репрезентують світосприйняття автора в лексико-стилістичній площині: чітко простежується тяжіння літератора-дослідника до збору й синтезу арабської народної творчості, а також її репрезентації у власному художньому творі.

Заголовки «Бейрутських оповідань» навіяні Агатангелу Кримському саме арабським фольклором. Вираз «фасед оль-ахляк» (داسف قالخال) – «растління нравів» сам письменник вважав доволі архаїчним і книжним; цим поняттям він номінував зміни в соціальному житті новітніх бейрутців, які, відправляючи дітей на навчання до єзуїтів, тією чи іншою мірою переймали їхні звичаї та традиції у власний побут.

Щодо назви другого оповідання – «Соломониця, або Соломон у спідниці», – то тут автор також звернувся до фольклорного релігійного образу Соломона (в ісламській культурі – Сулеймана), прирівнявши до нього одну з головних дійових осіб нарису – власницю арабського православної дівочого інституту Лябібе Жяхшен. «Соломониця» плела інтриги проти московської директорки закладу Катерини Міллер, але наприкінці оповідання в силу обставин, що склалися, була змушена проявити виваженість та мудрість і примиритися з пані директоркою. Таким чином, лінгвофольклористичні пошуки Агатангела Кримського знайшли відображення в першому ж рядку його оповідань про життя Орієнту.

Інтерпретація арабської народної творчості в ідіостилі А. Кримського не вичерпується лише втіленням фольклорних історій та популярних у народі фраз у заголовках творів. Арабська народна творчість як елемент фольклоризму в східних оповіданнях оприявлюється через стилізацію, запозичення, цитування та символічне переосмислення лексичних фольклорних елементів, що, зі свого боку, сприяє розумінню національної самобутності арабського етносу представниками культури-реципієнта (Літературознавча енциклопедія, 2007: 539).

Використання арабських народних прислів'їв, приказок, мовних кліше, формул ввічливості та звертань, емфатичних виразів у «Бейрутських оповіданнях» А. Кримського у більшості випадків супроводжується його філологічними коментарями, у яких дослідник-лінгвіст пригнічує белетриста. Автор пропонує своєму читачеві ознайомитися не лише зі значенням лексичної одиниці в перекладі (у випадку з прислів'ями та приказками – їхніми українськими аналогами), а й подає короткий опис, що чимось нагадує замітку чи фрагмент енциклопедичної статті. Зокрема, А. Кримський пояснює особливості вживання таких лексичних одиниць залежно від контексту, розмірковує про їх етимологію, дає рекомендації щодо правильної інтерпретації, а також занурює реципієнта в іншомовне середовище, додаючи транслітерованій українською мовою варіант звучання лексичної одиниці на діалекті.

Передусім такий масштаб роботи з арабською народною творчістю зумовлений тим, що під час свого наукового відрядження Ага-

тангел Кримський намагався використати перебування на Близькому Сході з максимальною користю саме для своєї академічної діяльності: зібрати якомога більше фактів про «живу» мову для її подальшого викладання студентам-арабістам, яких вважав цільовою аудиторією своїх наукових праць, що, ймовірно, відбилося і на його уявленні про цільову аудиторію «Бейрутських оповідань».

Репрезентація арабської народної творчості не обходилася без коментарів ученого-орієнталіста. Так, описуючи образ Лябібе з оповідання «Соломониця, або Соломон у спідниці», Кримський не обмежився перекладом використаної ним арабської приказки, а чітко окреслив її походження та частотність вживання в побуті, надавши тим самим читачеві ключ до розуміння її суті: ««Вушьша ма бйідхак лир-ргіф ис-сōхн (її обличчя не було б засміялося навіть на тепленький свіжий хлібець)», – сказав про неї араб словами своєї тутешньої приказки, яку добре зрозуміє кожен, хто жив у сухій палочій Сирії та й знає, як швидко черствіє тутечки хліб» (Кримський, 2016: 224). У цьому ж оповіданні діалектолог-Кримський не просто використовує поширений серед простого народу діалектний вигук «рух!», а й детально пояснює граматичні особливості його вживання, наголошуючи своїм читачам за допомогою підтексту на необхідності вивчення не лише лексичних одиниць, а й граматики арабської живої та класичної мови: «Єсть в арабській мові слово «рух!», себто «пішов геть!», і єсть слово «рухи!», себто «пішла геть!». Всі московські вчительки знали самісіньку форму жіночого роду та й то вимовляли її м'якенько: «рухі», – а знали самісіньку жіночу форму через те, що їм доводилося мати діло з самісінькими дівчатами» (Кримський, 2016: с. 217). Актуальність використання в «живій» мові поширеної граматичної конструкції «абсолютний масдар» А. Кримський підкреслив своїм коментарем до листа одного з батьків на адресу Інституту: «... він написав хоч і лаконічного, та дуже «вигуклявого», а саме: «Арфад ол-лōга ль-москобіє рафдан катайян (одкидаюся од московської мови рішучим одкиданням)» (Кримський, 2016: 220). Більшості лінгвофольклористичних одиниць письменник давав оцінку відповідно до власного їх сприйняття або сприйняття героями літературного твору: «І скрізь була в них сте-

реотипна фразка: «Ваша гадка – вища за нашу гадку (рай-ком алая мин райна)» (Кримський, 2016: 221).

Оповідання «Растлініє нравів» здебільшого розкриває побут арабів, тому мовлення дійових осіб вміщує максимальну кількість елементів арабської народної творчості та лексичних конструкцій, якими араби послуговуються у своєму повсякденному житті. У цьому оповіданні А. Кримський знайомить читачів із вкоріненими в арабську культуру формулами привітання та побутового спілкування: «Ниг'арик саїд» (формула «день щасливий» значить попросту: «здорова була!») (Кримський, 1972: 541); «Би-даак!.. Назар алла!.. Аллаг ййхфазак!..» (за твоїми молитвами!.. за божим доглядом!.. най і тебе бог сохранив!) (Кримський, 1972: 542). Оскільки змалювання побутових картин в оповіданні не обходиться без сварок між героями, Агатангел Кримський знайомить читача із специфікою арабської лайки: «Ййхриб бейтак!» (бодай твоя хата завалилася), тут же митець пояснює етимологію виразу: «хати в Сирії будуються не інакше, як із тесаного каміння; згоріти вони не можуть, а завалитися та зруйнуватися можуть» (Кримський, 1972: 535); «Тфу алейк!» (тьху на тебе!) (Кримський, 1972: 541).

Інтеграція арабських прислів'їв і приказок у текст «Растлініє нравів» відбувається з їхнім глибоким переосмисленням і супроводжується необхідними для розуміння коментарями автора. Так, найпростіші та найзрозуміліші арабські паремії А. Кримський подає читачеві просто з перекладом українською без детального тлумачення: «Ет кади ль-улад шянак халю!» (хто захоче дітей розсудити, тому просто треба повіситися!) (Кримський, 1972: 541); «Ляббис иль-уд-біжуд» (вдягни пенюк – то й пенюк покращає) (Кримський, 1972: 568). До більш складних прислів'їв письменник підбирає аналоги, зрозумілі українському читачеві: «Митль ель-хаммем ель-макт'а маййту» (гомін був наче в жидівській школі, як кажуть українці, або «наче в лазні, де раптом води не стало») (Кримський, 1972: 559). Найскладніші для розуміння паремії А. Кримський не просто пояснює, а й дає вказівки щодо їх правильного тлумачення: «Ші біж'янин!» Ші бітаййір ль-акль!» («Ой, та й гарно ж! Це така річ, що наводить божевілля! Це така річ, що аж розум вона виганяє!»), пояснюючи значення фрази

таким чином: «наводити божевілля», «виганяти розум»... – не треба брати цих емоційних виразів дослівно. Вони попросту мають визначати: «Це така принадна річ, аж очі розбігаються» (Кримський, 1972: 568).

Аналіз специфіки використання найбільш яскравих арабських фольклоризмів у «Бейрутських оповіданнях» дає змогу сформувати уявлення і про засадничі принципи лінгвофольклористики, які на практиці сформував Агатангел Кримський. Так, у східних оповіданнях дослідника чітко простежується реалізація низки ключових завдань сучасної лінгвофольклористики. Зокрема, в обох творах А. Кримського спостерігаємо інтерпретований мовностильовий і мовностилістичний аналіз фольклорних текстів як національно-естетичних зразків колективного генія – народу; спостереження за способами та засобами здійснення фольклорної комунікації як особливої етномовної, етнокультурної, етноестетичної діяльності; опис лінгвосеміотичної системи фольклорного дискурсу як специфічного знакового етнокоду; а також з'ясування специфіки фольклорної мовної універсальності, механізмів її дії, аналіз лінгвістичних і позалінгвістичних способів, засобів і різновидів реалізації, що і визначаються Т. Беценко як одні з ключових завдань сучасної лінгвофольклористичної науки (Беценко, 2015: 111).

Таким чином, дослідницька натура вченого й письменника Агатангела Кримського стала маркером його ідіостилу, зокрема, чи не вперше була реалізована митцем під час написання «Бейрутських оповідань». Саме завдяки прагненню поєднати політ мистецької уяви з досконалим вивченням предмета зображення А. Кримський передбачив і багато в чому сформував розвиток вітчизняної наукової думки майже на століття вперед.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Скільки б наукових досліджень не було присвячено вивченню знакової для української культури особистості Агатангела Кримського, жодне з них не зможе комплексно і всеосяжно відобразити та розкрити всі іпостасі видатного науковця, письменника зламу віків, польового дослідника й основоположника сучасної української орієнталістики. «Бейрутські оповідання» А. Кримського слугують безцінним джерелом знань про ідейно-естетичні пошуки письменника, демонструючи безмежність його

наукових горизонтів. Ідіостиль Агатангела Кримського в оповіданнях «Растлініє нравів» і «Соломониця, або Соломон у спідниці» сформований передовсім його тяжінням до енциклопедизму, етнографізму та випестування бажанням частково перетворити літературний твір на навчальний матеріал для нового покоління арабістів. Письменник, що розцінював власне наукове відрядження до Бейруту як унікальну можливість опанувати не лише «живу» народну

мову, а й скласти детальну картину з життя тамтешнього населення, ще наприкінці XIX століття у своїй орієнталістичній белетристиці сформулював засадничі принципи лінгвофольклористики як сучасної лінгвістичної науки, даючи відповіді на її найважливіші запитання чи не на кожній сторінці своїх наукових розвідок про життя арабського народу й арабську народну творчість, загорнутих у форму літературних оповідань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беценко Т. П. Лінгвофольклористика як новий напрям філологічної науки. *Міфологія і фольклор*. № 3–4. 2015. С. 108–117.
2. Кримський А. Ю. *Виривки з мемуарів одного старого гріховоди: Вибране /* упорядкув. і передм. Ю. Коваліва. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 320 с.
3. Кримський А. Ю. *Твори в п'яти томах: Том 1. Поетичні твори. Оповідання*. Київ: Наукова думка. 1972. 631 с.
4. Кримський А. Ю. *Твори в п'яти томах: Том 5. Книга перша: Листи (1890–1917)*. Київ: Наукова думка. 1973. 547 с.
5. Павличко С. Д. *Націоналізм. Сексуалізм. Орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського*. Київ: Вид-во Соломії Павличко, 2000. 328 с.
6. Сологуб Н. М. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 117–118. «Слов'янська філологія»: зб. наук. праць. Чернівці: Рута. 2001. С. 34–38.
7. *Літературознавча енциклопедія: у 2 т.* / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.

REFERENCES:

1. Betsenko, T. P. (2015). Linhvofolklorystyka yak novyi napriam filolohichnoi nauky [Lingual Folklore Studies as a New Trend in Philology]. *Mythology and Folklore*, 3–4, 108–117 [in Ukrainian].
2. Krymskyi, A. Yu. (2016). *Vyryvky z memuariv odnogo staroho hrikhovody: Vybrane [Excerpts from an Old Sinner's Memoirs: Selected]*. Kyiv: "Academia" Publishing Center [in Ukrainian].
3. Krymskyi, A. Yu. (1972). *Works in Five Volumes. Vol. 1 – Poetries. Stories*. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
4. Krymskyi, A. Yu. (1973). *Works in Five Volumes. Vol. 5. Book 1. Letters (1890–1917)*. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
5. Pavlychko, S. D. (2000). *Natsionalizm. Seksualizm. Orientalizm. Skladnyi svit Ahatanhela Krymskoho* [Nationalism. Sexualism. Orientalism. The Complex World of Agatangel Krymskyi]. Kyiv: Solomiia Pavlychko's Publishing House [in Ukrainian].
6. Solohub, N. M. (2001). Poniattia "indyvidualnyi styl pysmennyka" v konteksti suchasnoi linhvistyky [The Notion of "Individual Style of the Writer" in the Context of Modern Linguistic Studies]. *Naukovyivisnyk Chernivetskoho universytetu – Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 117–118. "Slavic Philology", 34–38 [in Ukrainian].
7. Kovaliv, Yu. I. (Eds.). (2007). *Encyclopedia of Literary Studies in Two Volumes*. Kyiv: "Academia" Publishing Center, Vol 2. [in Ukrainian].

УДК 811.14'02'38'44

DOI <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2023/5/6>

Ганна ДИДИК-МЕУШ

доктор філологічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу української мови, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна, 79024

ORCID: 0000-0001-7384-5782

hanna.dydykmeush@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Дидик-Меуш, Г. (2023). Топоніміка Європи на мапі українців XVI–XVIII століть (за матеріалами писемних пам'яток). *Folia Philologica*, 5, 40–45, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2023/5/6>

ТОПОНІМІКА ЄВРОПИ НА МАПІ УКРАЇНЦІВ XVI–XVIII СТОЛІТЬ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТОК)

У статті йдеться про топоніміку Європи і про те, як українці XVI–XVIII ст. іменували географічні назви європейського континенту, як їхні уявлення відображені в мові, мають вербальну кодифікацію. Українські писемні пам'ятки дають змогу досліджувати життя наших предків у багатьох його виявах, вивчати матеріальну та духовну культуру, зібрати лексичну спадщину носіїв української мови XVI–XVIII ст. і на основі цього подати їхній мовний портрет і відтворити мовну картину світу українців, їхні уявлення про себе та своє довкілля, а також уявлення про світ – далекий і близький, чужі краї, звичаї та обряди. Слова, які відображають і зберігають упродовж століть досвід мовців, «є основними елементами системних засобів і функціонують як субстрати, цементуючи мовленнєві утворення, зокрема словосполучення». Особливу увагу звернено на топоніми та топоапелятиви, зокрема на гідроніми, а саме: назви морів. Топоапелятиви МОРЕ та ОКЕАН (на відміну від сучасних відповідників) були синонімами і в уявленні українців номінували великий водний простір. Топоніми (зокрема, проаналізовано гідроніми – власні назви морів, розташовані на європейському континенті) засвідчують, що на позначення одного гідрооб'єкта українці використовували 2–4 назви, отож система географічних найменувань на карті Європи не була ще усталена. Дослідження дало змогу підтвердити думку багатьох істориків мови: географічна лексика – один із найбільш давніх пластів, що містить цінну інформацію для широких міжdisciplinarnykh досліджень: мовознавчих, культурологічних, історичних, археологічних, етнографічних тощо.

Ключові слова: писемні пам'ятки, топоніміка, топоапелятиви, гідроніми, назви морів, європейський контекст, мовна картина світу.

Hanna DYDYK-MEUSH

Doctor of Science (Philology), Professor, Senior Researcher at the Department of Ukrainian Language, Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine, 4 Kozelnytska St., Lviv, Ukraine, 79024

ORCID: 0000-0001-7384-5782

hanna.dydykmeush@gmail.com

To cite this article: Dydyk-Meush, H. (2023). Toponymika Yevropy na mapi ukrainsiv XVI–XVIII stolit (za materialamy pysemnykh pamiatok) [Toponymics of Europe on the Map of the Ukrainians of the XVI–XVIII Centuries (Based on Materials of Written Monuments)]. *Folia Philologica*, 5, 40–45, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2023/5/6>

TOPONYMICS OF EUROPE ON THE MAP OF THE UKRAINIANS OF THE XVI–XVIII CENTURIES (BASED ON MATERIALS OF WRITTEN MONUMENTS)

The article delves into the study of toponymy in Europe and how Ukrainians, during the 16th and 18th centuries, assigned geographical features with names of their world conception reflected in the linguistic worldview. Ukrainian written monuments provide valuable insight into various aspects of the lives of our ancestors, including their material and spiritual culture and the linguistic heritage of Ukrainian language speakers from that period. Additionally, they offer an in-depth look into the linguistic portrait and worldview of Ukrainians, their perceptions of themselves, their surroundings, distant and nearby

world, foreign lands, customs, and rituals. Words that preserve centuries-old linguistic experiences are fundamental elements of systemic means that serve as substrates, particularly in cementing linguistic formations, such as phrases. This study aims to investigate toponyms and toponymic appellatives, focusing on hydronyms, specifically the names of seas. The findings reveal that the toponymic appellatives MOPE – SEA and OKEAH – OCEAN, in contrast to their present-day counterparts, were considered synonymous and, in the Ukrainian imagination, referred to a vast body of water. The analysis of toponyms and hydronyms, especially the names of seas on the European continent, demonstrates that Ukrainians used two to four names to designate a single hydro object, suggesting that they have not yet established the geographic nomenclature system on the European map. The study affirms the assertion of many language historians that geographical vocabulary constitutes one of the earliest strata of language and contains valuable information for interdisciplinary research across various domains, such as linguistics, culture, history, archaeology, and ethnography.

Key words: written monuments, toponymy, toponymic appellatives, hydronyms, names of seas, European context, linguistic worldview.

Актуальність проблеми. Українські писемні пам'ятки дають змогу досліджувати життя наших предків у багатьох його виявах, вивчати матеріальну та духовну культуру, зібрати лексичну спадщину носіїв української мови XVI–XVIII ст. і на основі цього подати їхній мовний портрет та відтворити мовну картину світу українців, їхні уявлення про себе та своє довкілля, а також уявлення про світ – далекий і близький, чужі краї, звичаї та обряди. Слова, які відображають і зберігають упродовж століть досвід мовців, «є основними елементами системних засобів і функціонують як субстрати, цементуючи мовленнєві утворення, зокрема словосполучення» (Дидик-Меуш, 2020: 142). Це безпосередньо стосується топоапелятивів і топонімів – одного з найдавніших пластів українського лексикону.

Дослідження географічних апелятивів і географічних онімів дає змогу відтворити зв'язки між мовою і мовною свідомістю, які виявляються в процесі історичних змін у лексиці, тому еволюція лексичних систем, за словами П. Чучки, становить винятковий інтерес не тільки для науки про конкретну мову, а й для науки про мову загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Топоніми та топоапелятиви української мови особливо детально описані з погляду діалектології. Зокрема, дослідження Т. Громко «Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини)» подає аналіз майже 1800 географічних термінів Кіровоградщини. Авторка підсумовує: «Сучасний стан народної географічної термінології Центральної України – це наслідок, по-перше, давніх контактів автохтонних прото- чи східнослов'янських діалектів і української мови з іншими мовами (переважно слов'янськими) і, по-друге, взаємо-

дії сучасних українських діалектів і говірок» (Громко, 2000: 122–123). Свою працю «Географічна термінологія Волині» О. Данилюк присвятила описові й аналізу майже 1000 народних географічних назв, значну увагу присвятивши питанню етимології кожної назви й особливостям виникнення її похідних утворень (Данилюк, 2000: 20–28). Дослідження «Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини» Н. Сіденко ґрунтується на польових записах, здійснених у 70 населених пунктах зазначеного ареалу; сьогодні за умов війни важливість праці Н. Сіденко важко переоцінити (Сіденко, 2003).

У своїй праці «Народна географічна термінологія Ровенщини» С. Шийка проаналізувала 2300 найменувань, які вона збрала самостійно у 491 населеному пункті Ровенщини. Дослідниця зауважує, що «унаслідок внутрішніх і міждіалектних контактів на теренах області спостерігається розпорошеність ізоглос, їх строкатість, локалізація говіркових груп зумовлена зближенням поліських і волинських діалектів; крім цього, на лексичному складі досліджуваної термінологічної групи Ровенщини позначаються білоруський, польський та подекуди російський історичні впливи» (Шийка, 2013: 7). Авторка доходить висновку: «Діалектна специфіка регіону, його історичне минуле сприяють наявності в місцевій географічній лексиці слов'янських локалізмів *дзялка*, *лєнта*, *овраг*, *участок* і т. д. та значної кількості фонетичних форм, серед яких: *бор*, *горка*, *жіто*, *прітока* та ін. Звичайно, ми свідомі того, що наші висновки регіонально обмежені, але вже й зараз можна говорити про близькість географічної термінології Ровенщини до поліської термінології загалом, яка, своєю чергою, подібна до праслов'янської не лише за складом, а й за семантикою термінів. Таку схожість, очевидно,

можна пояснити наближеністю географічного середовища Полісся до географічних особливостей слов'янської прабатьківщини» (Шийка, 2013: 249–250).

Важливою для вивчення цієї групи лексики є праця С. Личук «Семантика та структура народних географічних назв Івано-Франківщини» (Личук, 2015). Специфічність географічних назв регіону проявляється в їх діалектній неоднорідності, яка характеризується «побутуванням тут гуцульських, бойківських, покутських і наддністрянських говірок; крім того, на лексичному складі зазначеної тематичної групи лексики Івано-Франківщини позначилися безпосередні контакти з румунською мовою» (Личук, 2015: 8). У роботі зібрано й систематизовано майже 2500 слів на позначення рельєфу та гідрооб'єктів із 439 населених пунктів; лексику проаналізовано за традиційними підходами: етимологія, словотвір, значеннєва база.

Маючи низку ґрунтовних сучасних досліджень діалектного топонімікону, українське мовознавство не може похвалитися численністю праць опису топонімів і топоапелятивів у діяхронії; такі дослідження є поодинокими. Наведемо (як приклад) дисертаційну працю О. Слободзяник «Формування географічної лексики XVI–XVIII ст.» (Слободзяник, 2016) і лексикон Г. Дидик-Меуш та О. Слободзяник «Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово – текст – словник» (Дидик-Меуш, Слободзяник, 2015). Такий стан справ і зумовлює **актуальність** пропонованої проблематики.

Мета дослідження – виявити топоніми й топоапелятиви в доступних писемних пам'ятках української мови XVI–XVIII ст., встановити їхнє значення та системні зв'язки, а **предметом дослідження** стали найменування морів, розташованих на європейському континенті, які були відомі українцям і становили невід'ємну частину їхніх знань про свій дім і про те, що поза ним. Міцно закорінені у свої традиції та історію українці, як свідчать аналізовані лексеми, незмінно перебували в європейському контексті.

Виклад основного матеріалу. Із-поміж багатства писемних пам'яток української мови, що приступні сучасним дослідникам, виявляємо тексти, які відображають уявлення українців XVI–XVII століть про світ, чужі землі,

інші народи. Як українці уявляли, зокрема, великі водні простори, як іменували такі реалії і як це відтворено в їхній мовній картині світу. Обмежений обсяг публікації спонукає звузити предмет дослідження. Нашу увагу привернули топоапелятиви **море** і **океань**, а також гідроніми, у складі яких є ці назви.

Як свідчать тексти пам'яток, українці не розрізняли понять «море» і «океан», для них в уяві поставали незмірно великі простори води, які не може зміряти людське око. Тому топоапелятиви **море** і **океань (окіянь)** були синонімами і вживалися зі значенням «водний простір, води; море, океан»: *в той землі [индиш] суть гадове и смокове такъ великіе же еленя пожирают, а такъ есть моцне же плавают чрезъ море, которое словется окіянь* (серед. XVII ст. КСУМ^{16–17}). Часто в текстах із цим же значенням можна виявити складену назву **окіань море** (*Ест на окіані морі выспа піщаная безводная* – XVIII ст. КТ) чи ще такий парний субстантив як **оцеань море**: *В подземный Титане и ты зловолосы, Темный край пусти светло твои косы. Веселій, ясній, раній, зъ оцеану мора, Нехай повстаєть твоя пресвітлая зора* (Львів, 1631 КСУМ^{16–17}).

Синонімний ряд доповнює складене найменування **море окіанское** «водний простір, води; море, океан» у низці фонетико-графічних варіантів **море окіяньское, окіяньское, окіаньское, окіянъское**: *ангели обрацають небо... яко шестірня млынъская, и обрацаєть... самыи воды окіяньского моря* (Почаїв, 1618 КСУМ^{16–17}); *воды окіанского моря идоуть проудко, от востока къ западу, и зася от запада текуть на польночь* (Там само, 16); **Море окіанъское** *около світа обыйшло* (XVIII ст. КТ) та ін.

Часто на позначення невідомих і небачених за площею водних просторів українці використовували найменування з додатковим атрибутивом-конкретизатором **великий**: *А воды зася тыи, которіи zostали подъ твердьдоу // в низкости, събралися в сонмы въ единое місто земное, и сталися моремъ великимъ окіанским; яко ест писанно, и нарече богъ зобрания вод морем* (Почаїв, 1618 КСУМ^{16–17}); *Антихрист... возметъ под моць свою оувесь світъ... до великого моря окіанъскаго* (XVIII ст. КТ).

Варіантною до попередньої є складена назва **оцеанское море** (за участю полонізма **оцеань** → **оцеанский**), ускладнена додатковим під-

силновальним атрибутивом *глибокий*: *И ты оцѣанское глубокоє море, Радуйся, выскакуй, прерадост възбійся възгоре. И вы, землє, камєньє, гойнои заживайте Радости* (Львів, 1631 КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Варто зауважити, що автори XVI–XVIII ст. таки намагалися розмежовувати у своїх текстах власне море і океан. Пам'ятки засвідчують складені найменування – ад'єктивно-субстантивні словосполучення, де ад'єктив-конкретизатор диференціює номіновані гідрооб'єкти за площею. Зокрема, в одній ілюстрації виявлено топоапелятив *море малое* на позначення власне моря (у сучасному його розумінні) і топоапелятив *море окіянъское* – «великі простори води, океан», що відповідно перебувають у гіперо-гіпонімічних відношеннях: *Разділяють же ся воды, моря окіянъского, а одноги, и єзера, и на малыи моря, на ріки, и на жрудла, которіи от камєни, и от землі исходятъ* (Почаїв, 1618 КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Українські автори могли номінувати аналізовані великі водні об'єкти описовими конструкціями *акіянъ великое море* – «великі водні простори» і, навпаки, *море великое окіянъ*: *на... всю трацію дартанію, харватію, макидонію, сербію, боулгарію, алванію, оункгарію, молдовлахію, влахію, русию, малую и великою, и вси полночныє стороны ажъ до акіянъ великого моря обдоръжачи, благословєства пастырское роздаєтъ* (1598 КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *Александръ тягнулъ до мора великого окіяна* (XVII ст. КТ); чи *велике море окианъ*: *Римляны... отворили замки... ажъ до великого мора окиану* (XVII ст. КТ).

Особливу цінність становлять міркування мовознавця П. Чучки про особливості функціонування аналізованих давніх слів *море* і *океанъ*. Він стверджує: «Якщо апелятив *море* міцно вкоренився у лексичному складі української мови XIV–XV ст., то назва *океанъ*, очевидно, тільки освоювалася. Адже навіть значно пізніше – на початку XVII ст. – П. Беринда фіксує назву *океанъ* у своєму “Лексиконі” лише серед церковнослов'янізмів, а її українським відповідником вважає *всесвітнєє море*» [там само: 184].

Розповіді мореплавців та численних мандрівників захоплювали українців, розвивали їхню уяву, а далі виникала нагальна потреба номінувати ті великі водні об'єкти, про які йшлося в захопливих розповідях чужинців чи своїх земляків-мандриків. Нашу увагу привернули найменування морів сусідніх держав

і віддалених країв, що становлять окрему групу топонімів. Далі піде мова про одну з груп гідронімів – назви морів Європи, які, як свідчать пам'ятки, творили мовну картину світу тогочасного українця:

1) Північне море в українських пам'ятках мало низку назв-синонімів: *море Полуноцное*: *ісландіа // высєтъ, которій ся от иных выснов отдалилъ, далеко на полуноцным морю сидитъ, и лєдвє єго знають жєклєрьєвє* (Львів, поч. XVII ст. КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *море Дунское*: *Ажъ пришлоъ за погодным з заходу вітром до... моря дунского, которое прєбывши а повернувши за клєв ку всходу морєм нашим сарматским которое тєж зовут прєбыли ся до берегов жємоитскихъ* (1582 КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *море Ледовое*: *і юж ся там починаєт морє ледовое, там вічнаа зїма, от полноци, людє скотом живє а рибами, вь ямах земных посполу съ скотом мєшкають, убогіє людє, алє христїянскую выру съ нами дєржатъ* (Львів, поч. XVII ст. КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *море Лодовятое*: *вси береги осіли на остаток аж до лодовятого и балтицкого моря которое тепєр... филандию и швецию обмивает* (1582 КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *оціанъ Німецкий*: *Той Палємонъ..., зєбравшиися скільки товаришовъ, ... заихалъ окрутами; В тыи полночныи крає, оціанємъ Німецкимъ, вьшєд на морє Балтицкое, а оттоли пришли // до моря забукалинского; вь которое Нєвмєнь Рїка упадаєтъ* (Чернігів, 1646 КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

2) Балтійське море в українських писемних джерелах представлено назвами *море Балтийское*: *до того доводу поможєт ми рїка либа и містєчко того жь прозвиска на самом устю тои рїки, гдє впадаєт балтийское албо пруское морє* (1582 КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *море Балтицкое*: *вси береги осіли на остаток аж до лодовятого и балтицкого моря которое тепєр... филандию и швецию обмивает* (там само: 92); *море Пруское*: *до того доводу поможєт ми рїка либа и містєчко того жь прозвиска на самом устю тои рїки, гдє впадаєт балтийское албо пруское морє* (там само: 58);

3) Середземне море мало такі найменування: *море Межиземное*: *ділит Європу от всходу солнца, рїка танаисъ от полудня межиземное морє* (Львів, поч. XVII ст. КСУМ¹⁶⁻¹⁷); *море Межиземское*: *Мєсраим вторыи сын хамовъ опановалъ тыє краины надъ чирвоным и межиземским морєм при нилюсє рєцє, которое потом названо // Єгиптомъ* (1582

КСУМ¹⁶⁻¹⁷); **море Медияланскоє**: Сицилія королевство ве влосіх на выспех моря медияланскаго, албо сицилійскаго (Львів, поч. XVII ст. КСУМ¹⁶⁻¹⁷); **море Сицилійскоє**: Сицилія королевство ве влосіх на выспех моря медияланскаго, албо сицилійскаго (там само); **море Ишпанскоє**: и перебувши ти́сности моря ишпанскаго, которое зовемо кадес ледво ся въ африці третей части світа оперли (1582 КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

4) Егейське море в українських писемних джерелах презентували назви **море Грецькоє**: триста тисячеи на плацу споиманыи // згнуло, и дві тисячи кгалерь альбо окротовъ гарматы водной на моры грецькомъ згнуло (1582 КСУМ¹⁶⁻¹⁷); **море Єгеонскоє (Єтіонскоє)**: на єтіонскомъ мори, гды барзо многіи плынули корабли, градъ зъ неба зъпаль зънагла (Київ, 1627 КСУМ¹⁶⁻¹⁷); гды ихали [сарадини] през море єгеонскоє, градъ каменный огнистый спаль зъ неба въ море, которое почало кипіти от граду огнистого (1659 КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

5) Аравійське море мало одне найменування **море Аравитскоє**: Розказаль гъ бъ моисеови, абы вдарыль палицею въ море, а кгда так учиниль розступилося им, так иж соуха зємля была пред ними, вечеръ множество птаховъ пало на наметох з моря аравитскаго (Львів, поч. XVII ст. КСУМ¹⁶⁻¹⁷);

6) Чорне море мало також одне найменування **море Черноє (Чорне)**: коли два турчинове перевозницы на мори чорномъ вєзли ми вночи... далми панъ богъ такоє серце же сам порвавши третєє весло, оборонил и припудилом их, же мене до берегу под шибеницу // вишнєвєцкогo привєзти мусєли (1582 КСУМ¹⁶⁻¹⁷); Ходила за промысломъ военнымъ на море Черноє, чолнами великими, иже нарицаются по козацку липи, албо дубаси, по греческу же – моноксила, еже

ест судини воднии, единодревеснии, то есть зъ одного древа вытесаныи (XVIII ст. КТ); на Чорномъ морі нема острова (1704 КТ);

7) за нашим припущенням, Куршська затока Балтійського моря позначена в пам'ятках спеціальною назвою **море Забукалинскоє**: Той Палємонъ..., зєбравшися скилку товаришовъ, маючи при собі килкасет чоловіка; заихаль окрутами; В тыи полночных крає, оціанємъ Німєцкимъ, вьшєд на море Балтицкоє, а оттолы пришли // до моря забукалинскаго; въ которое Нєвмєнь Ріка упадєть, и тою Рікою пошєдиши вьгору; въ Ріку дубіку, пришли на поля широкіи: роскошныи, и богатыи въ живност (Чернігів, 1646 КСУМ¹⁶⁻¹⁷). Це вдалося нам встановити завдяки наведеній цитаті. Куршська затока, як свідчить наступна ілюстрація-цитата, позначалася описовою конструкцією **море малое** – топоапелятивом, який у цьому випадку змінив свою природу і виконував функцію топоніма: Потом морєм окианским... прибылися до устя гдє ріка нимєн в море впадаєт потом рікою немном пошли к горі аж в **морє** которое зовутъ **малое** (1582 КСУМ¹⁶⁻¹⁷).

Висновки і перспективи досліджень. Лексикон кожної мови є свідченням її своєрідності та відображенням світогляду її носіїв, а географічна лексика – один із найбільш давніх пластів, що містить цінну інформацію для широких міждисциплінарних досліджень: мовознавчих, культурологічних, історичних, археологічних, етнографічних тощо. Ці контексти засвідчують, що топоніми є складеними найменуваннями, де ад'єктиви-атрибутиви в їхньому складі – один із тих вербальних засобів, за допомогою яких мова протягом тривалого часу зберігає основні «параметри» культурно-ментальних понять, співвідносних зі словами *море* та *океан*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голик Р. «Тоземльцы и иноплемєнники»: «руський патріотизм», «образ світу» та етнічні стереотипи середньовічної Галичини й Волині. *Княжа доба: історія і культура*. Львів, 2011. Вип. 4. С. 100–118.
2. Голик Р. *Культурна пам'ять і Східна Європа: писемна культура та формування суспільних уявлєнь у Галичині*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. 424 с.
3. Гринчишин Д. Г., Чікало М. І. *Словник української мови: XVI – першої половини XVII ст. Список використаних джерел*. Львів: Атлас, 1994.
4. Громко Т. В. *Семантичні особливості народних географічних термінів Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини)*. Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2000. 168 с.
5. Данилюк О. К. *Географічна термінологія Волині: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова*. Київ, 2000.
6. Дидик-Меуш Г., Слободзяник О. *Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово – текст – словник*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015.

7. Дидик-Меуш Г. Мовний образ Українця XVI–XVIII ст. *Korean Journal of Ukrainian Studies*. Vol. 1. № 1. 2020. С. 142–152.
8. Карпенко Ю. А. Топонімічна реконструкція географії та географічна реконструкція топонімії. *XI Congress International des sciēnes onomastiques*. Sofia, 1974. С. 468–473.
9. Сіденко Н. П. *Географічна апелативна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини*: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Донецьк, 2003.
10. Слободзяник О. *Формування географічної лексики в українській мові XVI–XVIII ст.*: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Львів, 2016.
11. Чучка П. П. Назви місцевостей, рельєфу. У кн.: *Історія української мови. Лексика і фразеологія* / редкол.: В. М. Русанівський, В. Л. Карпова, В. В. Німчук, І. П. Чепіга. Київ : Наукова думка, 1983. С. 181–186.

ДЖЕРЕЛА

КСУМ¹⁶⁻¹⁷ – Картотека «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.» / зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Львів.

КТ – Картотека «Історичного словника українського язика» за ред. Євгена Тимченка / зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Львів.

REFERENCES:

1. Holyk, R. (2011). “Toziemltsy y unopliemiennyky”: “rus’kyi patriotyzm”, “obraz svitu” ta entichni stereotypy serednovichnoi Halychyny y Volyni [“Toziemltsy y Unopliemiennyky”: “Ruthenian Patriotism”, “Image of the World” and Entic Stereotypes of Medieval Galicia and Volhynia]. *Kniazha doba: istoriia i kultura – Prince Age: History and Culture*. Lviv, Vyp. 4. S. 100–118 [in Ukrainian].
2. Holyk, R. (2015). *Kulturna pamiat i Skhidna Yevropa: pysemna kultura ta formuvannia suspilnykh uiavlen u Halychyni* [Cultural Memory and Eastern Europe: Written Culture and Formation of Public Perceptions in Galicia]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp’iakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
3. Hrynchyshyn, D. H., Chikalo, M. I. (1994). *Slovyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st. Spysok vykorystanykh dzherel* [Dictionary of the Ukrainian Language of the XVI – the First Half of the XVII Century. References.]. Lviv: Atlas [in Ukrainian].
4. Hromko, T. V. (2000). *Semantychni osoblyvosti narodnykh heohrafichnykh terminiv Tsentralnoi Ukrainy (na materialy Kirovohradshchyny)* [Semantic Features of Folk Geographical Terms of Central Ukraine (on the Material of Kirovograd Region)]. Kirovohrad: RVC KDPU [in Ukrainian].
5. Danyliuk, O. K. (2000). *Heohrafichna terminolohiia Volyni* [Geographic Terminology of Volyn]: PhD thesis. Kyiv [in Ukrainian].
6. Dydyk-Meush, H., Slobodziauk, O. (2015). *Ukrainski kraievydy XVI–XVIII st. Slovo – tekst – slovyk* [Ukrainian Landscapes of the XVI–XVIII Centuries. The Word – Text – Dictionary]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp’iakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. Dydyk-Meush, H. (2020). *Movnyi obraz Ukraintsia XVI–XVIII st.* [The Linguistic Image of the Ukrainian XVI–XVIII Centuries]. *Korean Journal of Ukrainian Studies*, Vol. 1. No. 1. S. 142–152 [in Ukrainian].
8. Karpenko, Yu. A. (1974). *Toponimichna rekonstruktsiia heohrafi i heohrafichna rekonstruktsiia toponimii* [Toponymic reconstruction of geography and geographical reconstruction of toponymy]. *XI Congress International des sciēnes onomastiques*. Sofia, S. 468–473 [in Russian].
9. Sidenko, N. P. (2003). *Heohrafichna apeliatyvna leksyka skhidnostepovykh hovirok Tsentralnoi Donechchyny* [Geographic Appellate Vocabulary of the Ukrainian Eastern Steppe Dialects of the Central Donetsk Region]: PhD thesis. Donetsk [in Ukrainian].
10. Slobodziauk, O. (2016). *Formuvannia heohrafichnoi leksyky v ukrainskii movi XVI–XVIII st.* [Formation of Geographical Vocabulary in the Ukrainian Language of the XVI–XVIII Centuries]: PhD thesis. Lviv [in Ukrainian].
11. Chuchka, P. P. (1983). *Nazvy mistsevostei, reliefu. Istoriia ukrainskoi movy. Leksyka i frazeolohiia* [Names of Terrain, Relief. In the Book: History of the Ukrainian Language. Vocabulary and Phraseology] / redkol.: V. M. Rusanivskyi, V. L. Karpova, V. V. Nimchuk, I. P. Chepiha. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

DZERELA

КСУМ¹⁶⁻¹⁷ – Картотека “Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.” / зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім.І. Крип'якевича НАН України, м. Львів.

КТ – Картотека “Історичного словника українського язика” за ред. Євгена Тимченка / зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім.І. Крип'якевича НАН України, м. Львів.

Дарина СТОЯНОВА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Французький бульв., 24/26, м. Одеса, Україна, 65058

ORCID: 0000-0001-9741-2519

dari_bg@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Стоянова, Д. (2023). Особливості темпоральної системи Одеського списку «Малого збірника повчань» Теодора Студита. *Folia Philologica*, 5, 46–52, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/7>

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМПОРАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОДЕСЬКОГО СПИСКУ «МАЛОГО ЗБІРНИКА ПОВЧАНЬ» ТЕОДОРА СТУДИТА

У статті розглядаються особливості функціонування майбутнього часу як важливої складової темпоральної системи болгарської мови в епоху болгарського Проторенесансу. Матеріалом дослідження слугував список XVIII ст. «Малого катехізму» візантійського релігійного та суспільного діяча Теодора Студита (759–826 рр.), який входить до складу рукопису № 1/154 з колекції В. І. Григоровича, що зберігається в Одеській національній науковій бібліотеці. У роботі застосовується базовий для дослідження історії мов порівняльно-історичний метод; залучення підходу внутрішньої реконструкції дає змогу встановити внутрішні закономірності розвитку болгарської мови на конкретному часовому етапі. Писемні пам'ятки новоболгарського періоду XVII–XVIII ст. Одеської книгозбірні ще недостатньо описані й потребують ретельного та всебічного вивчення, що детермінує доцільність проведення представленої наукової розвідки. З іншого боку, студіювання рукописів новоболгарської доби допомагає доповнити відомі науці знання про трансформацію форм майбутнього часу, окремі стадії якої залишаються нерозкритими. У роботі проаналізовано зафіксовані в тексті форми майбутнього часу (як прості, так і складені), схарактеризовано їхні структурні, граматичні та функціональні особливості, визначено специфіку вживання форм майбутнього часу в рукописі на основі порівняння з іншими пам'ятками цієї ж епохи. Встановлено, що, всупереч загальній тенденції вживання допоміжного дієслова *цѣтъ*, да-конструкції або скороченого інфінітива як компонентів форм майбутнього часу, в досліджуваному рукописі основними елементами цих форм виступають *хотѣти* та інфінітив; фіксується наявність не властивих болгарській мовній історії сполучень *бѣдѣ* + інфінітив у функції майбутнього часу; констатується регулярність вживання простих майбутніх форм у підрядних реченнях та їх спорадичність у непідрядних (головних складнопідрядних, самостійних); відзначається особливий вплив архаїчної середньоболгарської писемної традиції та церковнослов'янської мови східної редакції на утворення в рукописі форм майбутнього часу.

Ключові слова: Малий збірник повчань, Теодор Студит, рукопис 1/154, болгарська мова, майбутній час, граматична форма.

Daryna STOIANOVA

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of General and Slavic Linguistics, Odesa I. I. Mechnikov National University, 24/26 Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine

ORCID: 0000-0001-9741-2519

dari_bg@ukr.net

To cite this article: Stoianova, D. (2023). Osoblyvosti temporal'noyi systemy Odes'koho spysku Maloho zbirnyka povchan' Teodora Studyta [Temporal System Specifics of the Odessa copy of the “Small Catechism” by Theodore the Studite]. *Folia Philologica*, 5, 46–52, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/7>

TEMPORAL SYSTEM SPECIFICS OF THE ODESSA COPY OF THE «SMALL CATECHISM» BY THEODORE THE STUDITE

The article is devoted to studying the specifics of the functioning of the future tense as an important component of the Bulgarian temporal system in the era of the Bulgarian Proto-Renaissance. The research object is an 18th century copy of the «Small Catechism» written by Theodore the Studite, which is a part of the manuscript no.1/154 from

*the Hryhorovych's collection kept in the Odesa National Scientific Library. The primary method used for researching the history of languages – the comparative-historical method, is employed here. The involvement of the internal reconstruction approach makes it possible to determine the internal regularities of the development of the Bulgarian language that are valid beyond a particular time. The New Bulgarian monuments, dating to the XVII–XVIII century, from the Odesa manuscript collection are yet not sufficiently described and require careful and in-depth research, that proves the expediency of carrying out this analysis. Furthermore, studying the written monuments of the New Bulgarian period helps to supplement the knowledge about the development of the future tense, and the transformation of its forms, some specific stages of which remain undisclosed. The paper analyzes the forms of the future tense recorded in the text (both simple and compound), characterizes their structural, grammatical and functional particularities, and compares them with other manuscripts of the same period. The article pays special attention to the fact that contrary to the general tendency of using the auxiliary verb *цѣтъ* and *da*-constructions or the abbreviated infinitive as components of future tense forms, the main elements of the forms in the studied manuscript are *хотѣтъ* and infinitive. The use of combinations *бѣдѣ* + infinitive as a future tense form, which is not typical for the Bulgarian language history, is fixed. The analysis presented here highlights the regular use of simple future tense forms in subordinate clauses and ascertains their sporadic use in principle ones. Additionally, it notes the special impact of the archaic Middle Bulgarian written tradition and Church Slavonic language of the Eastern redaction on the formation of future tense form in the manuscript.*

Key words: *Small Catechism, Theodore the Studite, manuscript 1/154, Bulgarian language, future tense, grammatical form.*

Постановка проблеми. Як відомо, значну частину рукописного фонду та стародруків Одеської національної наукової бібліотеки становить колекція видатного славіста В. І. Григоровича. Значна частина писемних пам'яток, особливо південнослов'янського походження, наразі залишається ще мало описаною (Іщенко, Зубов, 2008: 104). Чекають на своїх дослідників і відносно пізні болгарські рукописи XVII–XVIII ст., особлива цінність яких полягає в тому, що вони відображають активне проникнення в писемну мову прогресивних інновацій живого мовлення, через що їх в науці прийнято називати «новоболгарськими». Таку характеристику рукописи вперше отримали від самого Григоровича (Петрунь, 1927: 152). Улітку 2022 р. в Інституті болгарської мови при Болгарській академії наук відбувся захист дисертації, присвяченої дослідженню деяких кодикологічних і лексичних особливостей болгарських дамаскинів XVII–XVIII ст. Одеської книгозбірні (Брага, 2022). Збірнику 1/154 (старий шифр 38/64) із числа новоболгарських рукописів завдяки його унікальному складу пощастило трохи більше: він став об'єктом вивчення ширшого кола науковців. Особливий інтерес серед них викликала третя частина збірника, відома в науці під умовною назвою «Жіночий збірник» (А. Ангушева, Б. Ангелов, М. Дімітрова, Д. Дімітрова, Н. Іванова, Д. Петканова, Д. Стоянова), 1-ша («Недільні повчання Великоднього циклу») та 2-га («Катехізичні повчання» Теодора Студита) його частини стали пріоритетними в дослідницькій діяльності Д. Стоянової. Наразі стан вивчення новоболгарського надбання Одеської бібліотеки обмежується корот-

кими даними, зазначеними в описах рукописів, студіюванням окремих проблем і принагідними згадками рукописів у дослідницьких роботах, однак комплексного, всебічного та вичерпного аналізу ще не здійснено, тож будь-яка наукова розвідка у цьому напрямі буде одним із кроків заповнення прогалин дослідження одеської рукописної скарбниці й історичної болгаристики, чим і визначається **актуальність** представленої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській славистичній науці є декілька концептуально важливих праць, присвячених дослідженню життя та творчості Теодора Студита, визначенню об'єму його творчого доробку, характеристики жанрово-тематичної специфіки його літературної спадщини, а також аналізу прикметних рис тієї доби, у яку жив і творив законодавець чернечого уставу (М. Гроссу, О. П. Доброклонський). Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробив професор Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Д. С. Іщенко, який дослідив велику кількість списків проповідей Теодора Студита різного датування, як на південно-, так і східнослов'янському ґрунті, розробивши принципи розрізнення повчань Великого та Малого катехізисів (або Великого та Малого збірників повчань); ідентифікував проповіді Малого збірника повчань за усталеною нумерацією грецьких списків; висловив припущення щодо етнічної приналежності його перших слов'янських перекладів (Іщенко, 1982). У попередніх наших дослідженнях було встановлено, що Одеський список творів Теодора Студита, який входить до складу збір-

ника № 1/154, містить здебільшого проповіді Малого Катехізису (Стоянова, 2019); описано основні графічно-фонетичні риси (Стоянова, 2022) та морфологічні особливості іменної системи (Стоянова, 2023). У болгарській науковій традиції питанням поширення творів талановитого проповідника та релігійного діяча займалася Д. Петканова. Дослідницею було з'ясовано, що друковане видання його творів, яке вийшло у Венеції в 1676 р., у болгар було перекладене двічі: відразу після виходу книги у світ, у 2-й половині XVII ст., та трохи пізніше, у 1-й половині – середині XVIII ст. (Петканова-Тотева, 1969).

Вивченням історії розвитку форм майбутнього часу від староболгарського періоду до їхнього сучасного стану опікувалися такі вчені, як Д. Іванова-Мирчева (Іванова-Мирчева, 1962), І. Харалампієв (1981), К. Мірчев (1978), Ю. Трифонов (1908). У їхніх роботах відзначається, що в XIV ст. з усього різноманіття староболгарських засобів вираження майбутнього часу сполучення інфінітива з допоміжним дієсловом *хотѣтън* (допоміжне дієслово слугувало виразником граматичного значення особи та числа і дієвідмінювалося (*хотѣж*, *хотѣшн*, *хотѣтъ* і т. д.), а інфінітив – лексичного значення) закріпились як основний засіб. Подальша зміна цих сполучень пов'язана з двома нерозривними процесами: трансформацією допоміжного дієслова *хотѣтън/хотѣж* та втратою інфінітива. Стадії розвитку допоміжного дієслова описані в роботах Ст. Стойкова (Стойков, 1960), В. Георгієва (Георгиев, 1962), Б. Велчевої (Велчева, 1968), найголовніші з яких: фонетичне перетворення *хотѣж* в *цѣж* (відповідно особові форми *цѣшь*, *цѣтъ*, *цѣмъ* і т.д); генералізація форми 3-ї особи однини *цѣтъ*, тобто її вживання для утворення усіх форм парадигми; занепад закінчення *-тъ* та виникнення граматичної частки *цѣ*. Паралельно відбувається процес заміщення інфінітива да-конструкціями. Писемні пам'ятки різних епох фіксують різні варіанти форм майбутнього часу: *хотѣтън/хотѣж* + інфінітив, *цѣж* + інфінітив, *цѣж* + да-конструкція, граматична частка *цѣ* + да-конструкція, *ще* + дієслово (як у сучасній мові). Дослідження новоболгарських пам'яток XVII–XVIII ст. показують, що для утворення форм майбутнього часу найчастіше в цей період використовувалися сполучення дієвідмінюваного допоміжного дієслова *цѣж* з да-конструкціями:

Люблянський дамаскин, XVII ст. (Іванова-Мирчева, 1962: 190), дамаскин № 119/137, XVII ст. (Іванова, 2016: 41), Копривіштенський дамаскин, XVII ст. (Милетич, 1908: 133; Іванова-Мирчева, 1962: 190), Свиштовський дамаскин, XVIII ст. (Іванова-Мирчева, 1962: 190; Кочева, 2005: 102), Жеравненський, XVIII ст. (Шалагин, 2004: 106). У новоболгарських пам'ятках нерідко вживаються форми, до яких входить так званий скорочений інфінітив (без суфікса *-тън*) (Іванова-Мирчева, 1962; Кочева, 2005; Іванова, 2016). Граматична частка *цѣ* у цей час все ще зустрічається спорадично (Іванова-Мирчева, 1962), у деяких випадках вживання «*цѣ*» як граматичної частки не є переконливим (Шалагин, 2004: 106).

Становлення форм майбутнього часу розглядається також в контексті балканістики, оскільки аналітичний спосіб творення форм майбутнього часу за допомогою граматичної частки, яка походить від допоміжного дієслова *хотѣтън*, характерний для багатьох мов Балканського мовного союзу (Асенова, 2002).

Мета статті – дослідження особливостей функціонування майбутнього часу в Малому збірнику повчань Теодора Студита як важливої складової темпоральної системи болгарської мови в епоху болгарського Проторенесансу.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження форм майбутнього часу в Малому катехізисі Студита, варто зауважити, що тут ми опираємося на доведену Д. Івановою-Мирчевою тезу про те, що протягом усього історичного розвитку болгарської мови форми майбутнього часу утворювалися незалежно від виду дієслова, тобто форми як простого, так і складеного майбутнього часу могли утворюватися від дієслів доконаного та недоконаного виду (Іванова-Мирчева, 1962: 192). За цією особливістю темпоральної системи болгарська мова протиставляється східнослов'янським мовам.

У досліджуваному рукописі представлені і прості, і складені форми майбутнього часу.

Простий майбутній час. Якщо в староболгарський період прості форми є домінантним засобом вираження майбутнього часу, то з плином часу їх вживання обмежується (Трифонов, 1908: 4). Поступово прості форми витісняються складеними – сполученнями інфінітива з допоміжними словами (*хотѣтън*, *нмѣтън*, *начѣтън*). Форми з *нмѣтън* переважали у староболгарський

період, а в середньоболгарський період, як вже зазначалося вище, вони поступаються формам з хотѣти. Прості форми майбутнього часу, проте, не втрачають своїх позицій у підрядних означальних і деяких видах обставинних речень (Трифонов, 1908: 4; Харалампієв, 1981: 116). Отож, здатність презентних форм вживатися в майбутньому значенні в підрядних реченнях лишилася незмінною впродовж століть: від староболгарського періоду і до сьогодні. Такі висновки підтверджуються і на нашому матеріалі. Фіксуємо чимало простих форм майбутнього часу, репрезентованих здебільшого дієсловами доконаного виду, у різних видах підрядних реченнях: обставинних умови, наприклад: Арк. 223б хочѣтъ царь насъ да заточѣтъ аще не послашаемъ негово оустрашеніе; Арк. 237а аще не сохранимъ заповѣди бжїи и насъ хочѣтъ изгнати; Арк. 238а аще кто не достигнѣтъ до такови добродѣтели не можетъ празновати дхвоною пасхѣ; Арк. 242б аще ми пробоѣно пожнемъ хочемъ приобрести црство нѣмное; Арк. 245а аще ли кон попечетъ свою совѣсть и не изправитъ себе и [...] много вѣждень бѣдетъ; обставинних часу, наприклад: Арк. 185б нже хочѣтъ да понижѣтъ дѣши наши егда приндѣтъ при насъ; Арк. 204а егда положимъ подвигы о поспешество хочѣтъ бгъ помогнати намъ; Арк. 205а егда се совершитъ грѣхъ тогава станѣтъ по горко ѿ печальи; Арк. 237а егда покажетъ врагъ некон грѣхъ и прѣстѣплениѣ въскоре да ѿвращаемъ дхвоинне наши очѣи и телесни; Арк. 238а но на всакъ дѣнь да празнѣши во вса дни живота своего егда вѣнчати събѣѣ ѿ всакого грѣха и стѣжати смрени сѣце; Арк. 247а егда престанемъ добро делати хочемъ сло делати; означальних: Арк. 43б какова ли нѣжда и теснота хочѣтъ бзѣти того часа егда престанѣтъ дѣша прѣсѣднѣе хр҃тово.

Показовими для історії розвитку простих форм можуть бути випадки їх використання у простих незалежних реченнях або головних реченнях складнопідрядних. Але такий критерій також не є достатнім. Варто пам'ятати про консервативність мови релігійної літератури, куди живомовні зміни не проникали активно. Так, у досліджуваному тексті більшість простих майбутніх форм у цій функції зафіксовано в біблійних цитатах та їх парафразах, наприклад: Арк. 203б азъ и ѿць мои приндѣмъ и вѣнчѣмъ сотворимъ ва него (Іван. 14, 23); Арк. 230б аще ѿвержемъ с ѿ него и ѿнъ ѿ насъ ѿвержетъ с (2 Тим. 2, 11); Арк. 243б река ѿгнѣна потечетъ прѣсѣднѣе

оно и хнадо хнади хочѣтъ прѣстѣити и тмаи темъ хочѣтъ сляжити (Даниїл 7, 10); Арк. 274б аще азъ не ндѣ оутѣшитѣль не приндѣтъ ка вамъ дхъ ст҃гын егда ѿтнѣдѣ азъ посахъ его ка вамъ (Іван. 16, 7). Більш цікавим є вживання перфективних дієслів у значенні майбутнього часу у текстах, не пов'язаних зі Святим Письмом, наприклад: Арк. 205а потѣмъ нападнѣтъ скорѣѣ и тма и печаль и страхъ нзнеможѣтъ тѣло и дѣшевни снази; Арк. 243а мнрно и крѣтко хочѣтъ нзнати ѿ тѣла и понижѣтъ ко вѣце своему. Поява цих форм може бути викликана дією авторитетної і досить сильної у XVIII ст. середньоболгарської писемно-літературної традиції, яка продовжувала служити книжникам цієї доби орієнтиром мовного оформлення творів. Однак, з іншого боку, враховуючи наявність деяких типових фонетичних і граматичних східнослов'янських змін, які яскраво проявляються в цьому мінімальному контексті, можна припустити вплив друкованих богослужбових книг, які потрапляли до Болгарії зі східнослов'янських земель.

Складені форми майбутнього часу. На відміну від писемних пам'яток XVII–XVIII ст., у яких елементом складеної форми майбутнього часу виступає да-конструкція, у досліджуваних повчаннях Теодора Студита основним конституентом граматичної форми є інфінітив. Да-конструкції у цій функції вживаються рідко. В Одеському списку проповідей для монахів також не відкрито жодної форми скороченого інфінітива (інфінітива без кінцевого суфікса -ти- (Мирчев, 1978: 235), яка є прикметною рисою новоболгарських дамаскинів. Найбільш продуктивним у творенні складених форм майбутнього часу є допоміжне дієслово хочѣ, що змінюється за числами й особами (хочѣ, хочѣши, хочѣтъ, хочемъ, хочѣте, хочѣтъ). У тексті не зустрічаються випадки вживання інших його фонетичних варіантів – чѣ, чѣши, чѣтъ та ін., характерних для новоболгарської доби. Не зафіксовано також і граматичних перетворень допоміжного дієслова (генералізацію форми 3-ї ос. одн., появу граматикизованої частки тощо), які б могли проілюструвати певну стадію розвитку форми майбутнього часу. Інфінітив у рукописі № 1/154 може бути представлений як дієсловом недоконаного виду, наприклад: 1-ї ос. мн. Арк. 229б но ми си васъ хочемъ побеждати с поміцию возлюблѣшаго насъ

бѣа; Арк.254б аще тако бѣдемъ творѣти вѣанкою н сценною н бѣгоугодноу пасхѣ хощемъ празновати; 2-ї ос. мн. Арк. 228а кон ѿвѣтъ хощет ѿвѣщати кон с совокѣплет сасѣ нконоборци; 3-ї ос. од. Арк. 196б н тогда онъ [...] хощеть ни мнло-вати н помогати; Арк. 221б радн насъ повелѣни; Арк. 222а страхъ хощеть быти нежелн егда бѣше потопъ; 3-ї ос. мн. Арк. 243б хощѣтъ прѣстоати н тмаи темъ хощѣтъ славѣти; Арк. 264а какова ли радость хощѣтъ нмѣти конто оугодноша бѣх н хощѣтъ видѣти гда нашего ннса хрѣта гредѣща ѿ нѣса съ множество стѣх аггль; так і докона-ного: 1-ї ос. одн. Арк. 220б мало нещю хощѣ васпоменѣти; 1-ї ос. мн. Арк. 196а радн таковое ѿлвченіе ѿ мнра хощем с совокѣпѣти со стѣимн брат; Арк. 220б тогда хощем прѣнати нетлѣни вѣнцы нже ѿбѣща бѣх ѡбѣщамъ его; Арк. 221а хощем понѣти ва ѿтаѣтво своє; 2-ї ос. мн. Арк. 235б хощет мнѣ познати ѡко азъ ва бѣа моего н азъ са вамн н ви со мною; 3-ї ос. одн. Арк. 196б н тогда онъ хощеть ѡбратѣти мнлостъ свою на насъ; Арк. 224а но вамъ гдѣ хощеть маздѣ роудати; Арк. 249б с молѣтви н са слѣзи да бнемъ въ двѣри н хощеть ѡвѣрѣти намъ; Арк. 264а еше мало н хощеть прѣн-ати гдѣ; Арк. 280а н бѣх хощеть ни простѣти прегрѣшенн наша; 3-ї ос. мн. Арк. 226б н последн хощѣт с покати н изправѣти; Арк. 228а но вини ѡко помраченн нже есѣ хощѣтъ препнѣти с; Арк. 229б вини хощѣтъ ѡвѣтъ дати бѣх. Отже, з наведе-нихъ прикладѣв можна зробити висновок, що складені форми майбутнього часу з дієсловами докона-ного виду чисельніші в кількісному відношенні, ніж форми з дієсловами недоконаного виду, та багатіші в лексико-семантичному.

Заперечні форми утворюються за допомогою частки не, яка стоїть у препозиції до допоміжного дієслова, наприклад: Арк. 226б мн не хощем покорѣти с нечастивомѣ н не хощемо ѡсти мѣ оу стѣго поста.

Да-конструкції у складі форм майбутнього часу вживаються рідко, наприклад: 1-ї ос. одн. Арк. 184а н сега хощѣ да рече ннкон ѿ васъ да не ходѣтъ на сво вол; 3-ї ос. одн. Арк. 185б тогда хощеть праведни сѣдн прѣ толкнмн народн да рече; Арк. 221а хощеть бѣх да пѣшѣтъ вода; Арк. 223б хощеть царь насъ да заточѣтъ; 3-ї ос. одн. Арк. 270б хощѣтъ даръ да прѣнмѣтъ ѿ праведного сѣдн.

Усупереч факту, що в болгарській мові протягом всього її тривалого історичного розви-

тку не зареєстровано складених форм майбутнього часу, утворених сполученням інфінітива та допоміжного дієслова бѣдѣ (Іванова-Мирчева, 1962: 144), у рукописі констатуємо їх наявність. Подібних форм не було і в старо-болгарській мові, у якій допоміжне дієслово бѣдѣ або використовувалося для утворення форм передмайбутнього часу, або, сполучаючись із дієприкметниками, брало участь в утворенні майбутніх форм пасивного стану. Зауважимо, що сполучення бѣдѣ + інфінітив були характерними для церковнослов'янської мови й використовувалися для передачі майбутньої незавершеної дії. Дієслова ж докона-ного виду вживалися для вираження майбутньої докона-ної дії. Якщо ж наявність у досліджуваному відносно пізньому рукописі форм хотѣти/хощѣ + інфінітив почасти можна пояснити прагненням книжників наслідувати середньовічну писемну болгарську традицію, то наявність форм бѣдѣ + інфінітив свідчить про значний вплив східноцерковнослов'янської мови. Більшість сполучень з бѣдѣ утворені дієсловами недоконаного виду, наприклад: 3-ї ос. одн.: Арк. 184б кон ннокъ тако бѣдѣтъ творѣти несть подобно да го наречѣмъ ннока; Арк. 226а аще кон ѡсти мѣ бѣдѣтъ оу стѣго поста да нмѣтъ свобожденіе н да се не боѣтъ; Арк. 280а н бѣх [...] н бѣдѣтъ оутѣщати н живѣтъ вѣнн даровати намъ; 1-ї ос. мн. Арк. 234а аще тако бѣдемъ творѣти прѣжде себе блгодѣтѣлствѣмъ; Арк. 254б аще тако бѣдемъ творѣти вѣанкою н сценною н бѣгоугодноу пасхѣ хощемъ празновати; Арк. 276а егда бѣдемъ нмѣти непобѣдимаго помощника стѣго дѣха велѣкаго поборника да не оубоимс. Те, що вживання форм з бѣдѣ не є властивими для болгарської мовної свідомості і що їхня поява в тексті спричинена зовнішнім, неболгарським чинником, вказують випадки помилкового утворення цих форм. Так, фіксуємо сполучення бѣдѣ з дієсловами докона-ного виду, що ні у граматичному, ні у значен-невому плані не є коректним, адже специфіка семантики допоміжного дієслова не передбачає можливості його сполучення з дієсловами, що означають завершеність дії. Наведемо деякі приклади: форми 3-ї ос. одн.: Арк. 226а аще ли кон не бѣдѣтъ вакѣсѣти мѣ оу стѣго поста да посе-ченн бѣдѣтъ; Арк. 249б с егда бѣдемъ творѣти по оугодне емѣ н дати намъ бѣдѣтъ живѣтъ вѣннн; Арк. 253а егда бѣдет с васѣ тварѣ нскѣсѣти ѿ вѣунагѣ ѡгн; 1-ї ос. мн.: Арк. 196б аще тако

н мѣзъ бѣдѣмъ мнѣсѣнтн н глаголаѣтн скоро **бѣдѣмъ** на мнѣсѣнтъ **прѣвѣстн** сотворшаго насъ; Арк. 267а аще **не бѣдѣмъ** тако **сотворѣнтн** хоцѣмъ се на рѣкѣтн ѿ безсловесннхъ скотн погорше.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, структурні та граматичні особливості форм майбутнього часу в Одеському списку Малеого збірника повчань Теодора Студита, з одного боку, розкривають специфіку внутрішніх тенденцій і закономірностей розвитку болгарської темпоральної системи (вживання форм простого майбутнього часу в підрядних реченнях; вживання дієслів обох видів для утворення складених форм майбутнього часу; проникнення, хоч і обмежене,

да-конструкцій), а з іншого – виявляють значний вплив церковнослов'янської мови східної редакції (наявність простих форм майбутнього часу в самостійних реченнях та в головних реченнях складнопідрядних; використання сполучень **вѣдѣж** + інфінітив). Деякі ж специфічні риси форм майбутнього часу, що носять архаїчний характер (наявність інфінітива, повна форма допоміжного дієслова **хотѣтн**, наявність простих майбутніх форм у цитатах і парафразах Святого Письма), можуть бути викликані силою авторитету як середньовічної болгарської писемної традиції, так і східноцерковнослов'янської, які, хоч і відмінні між собою, але генетично тісно взаємопов'язані.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асенова П. *Балканско езикознание. Основните проблеми на Балканския езиков съюз*. София: Фабер, 2002. 375 с.
2. Брага Т. И. *Одеските дамаскини от сбирката на В. И. Григорович – част от българското културно-историческо наследство : палеография, кодикология, датировка*: автореф. на дис. труд за присъждане на образователна и научна степен «доктор»: 2. Хуманитарни науки. 2.1. Филология. Специалност: Български език / История на българския език. София, 2022. 89 с.
3. Велчева Б. Към въпроса за хронологията на някои промени в българските футурни конструкции. *Известия на института за български език*. 1968. Кн. 6. С. 363–369.
4. Георгиев В. Възникване на частицата за бъдеще време **ке=ще**. *Известия на института за български език*. 1962. Кн. 8. С. 247–256.
5. Иванова Д. За един малко познат дамаскин от края на XVII в. (№ 119/137). Лингвистични особености. *Филологически проучвания на Великотърновския университет «Св.св. Кирил и Методий»*. 2016, Т. 35, С. 31–46.
6. Иванова-Мирчева Д. *Развой на бъдеще време (futurum) в българския език от X до XVIII век*. София: Изд-во на БАН, 1962. 201 с.
7. Ищенко Д. С. Катехизични повчання Феодора Студита в українській рукописній збірці XVII ст. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 1982. XXVII. С. 211–215.
8. Ищенко Д. С., Зубов М. І. Рукописи південнослов'янського походження в зібранні Одеської державної наукової бібліотеки ім. О. М. Горького: стан і перспективи дослідження. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 103–110.
9. Кочева Е. Морфологічні варіанти в североизточнобългарските дамаскини от XVIII в. *Български език*. 2005. Кн. 3. С. 99–103.
10. Милетич Л. Копривщенски дамаскин. Новобългарският паметник от XVII век. *Български старини*. София, 1908. Кн. II. 204 с.
11. Мирчев К. *Историческа граматика на българския език*. София: Наука и изкуство, 1978. 276 с.
12. Петканова-Тотева Д. Из гръцко-българските книжовни отношения през XVII–XVIII в. *Годишник на Софийския университет. Факултет по славянски филологии, за 1968 г.* София, 1969. Т. 62. С. 51–153.
13. Петрунь Ф. Є. Рукописна збірка В. І. Григоровича: бібліографічні замітки. *Праці Одеської центральної наукової бібліотеки*. Одеса, 1927. Вип. 1. С. 137–163.
14. Стойков Ст. Образуване на бъдеще време (futurum) в сьвременния български език. *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски*; [ред. ком. Вл. Георгиев, Ив. Леков, П. Динеков]. 1960, С. 239–257.
15. Стоянова Д. Ф. Щодо співжиття граматичних архаїзмів та новоболгарських інновацій у перекладі «Катехизичних повчань» Й. Брадатого та його Одеському списку. *Годишник на Софийския университет «Св. Климент Охридски»*. Филологически факультет. София, 2019. Т. 104. С. 127–147.
16. Стоянова Д. Ф. Графічно-орфографічні особливості Одеського списку новоболгарського перекладу «Катехизичних повчань» Теодора Студита. *Мова*. 2022. 38. С. 21–29.
17. Стоянова Д. Ф. Морфологічні особливості іменної системи Одеського списку новоболгарського перекладу «Катехизичних повчань» Теодора Студита. *Мова*. 2023. 38. С. 44–51.
18. Трифонов Ю. Значение на сложните (описателните) бъдещи времена в новобългарския език. *Период. спис. на българското книжовно друж.* LXIX св. 9–10. С. 1–40.
19. Харалампиев И. Старобългарските средства за изразяване на бъдещи действия и сьвременни форми за бъдеще време. *Български език*. 1981. Кн. 2. С. 116–122.
20. Шалагин В. Свищовският дамаскин и състоянието на именната система на българския език през XVIII век. *Български език*. 2004. № 1. С. 51–60.

REFERENCES:

1. Asenova, P. (2002). *Balkansko ezikoznanie. Osnovnite problemi na Balkanskiya ezikov sŭyuz* [Balkan Linguistics. The Main Problems of the Balkan Linguistic Union]. V. Tarnovo: Faber [in Bulgarian].
2. Braga, T. I. (2022). *Odeskite damaskini ot sbirkata na V. I. Grigorovich – chast ot bŭlgarskoto kulturno-istoricheskoto nasledstvo: paleografiya, kodikologiya, datirovka* [Odesa Damascenes from the Collection of V. I. Grigorovich – Part of the Bulgarian Cultural and Historical Heritage: Paleography, Codicology, Dating: Author's Thesis: 2. Humanitarian Sciences. 2. 1. Philology. Specialization: Bulgarian Language/ History of the Bulgarian Language], Sofia [in Bulgarian].
3. Georgiev, V. (1962). Vŭznikvane na chastitsata za bŭdeshte vreme ke=shte [Occurrence of the Particle for Future Tense ke=shte]. *Izvestiya na instituta za bŭlgarski ezik – Notices of the Bulgarian Language Institute*, 8. P. 247–256 [in Bulgarian].
4. Ischenko, D. S. (1982). Katekhizichni povchannya Feodora Studyta v ukrayins'kiy rukopysniy zbirtsi XVII st. [Catechism by Theodore the Studite in the Ukrainian Manuscript Collection of the XVII Century], *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, XXXVII. P. 211–215 [in Bulgarian].
5. Ischenko, D. S., Zubov, M. I. (2008). Rukopisy pivdenoslov'yans'koho pokhodzhennya v zibranni Odes'koy derzhavnoyi naukovoyi biblioteki im. O. M. Hor'koho: stan i perspektyvy doslidzhennya [Manuscripts of the South Slavic Origin in the Collection of the Odessa A. M. Gorky State Scientific Library: The State and the Perspectives of Research]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2–3. P. 103–110 [in Bulgarian].
6. Ivanova, D. (2016). Za edin malko poznat damaskin ot kraya na XVII v. (№ 119/137). Lingvistichni osobenosti [On a Less Widelyknown Damascene Dating from the 17th Century (No. 119/137). Linguistic Peculiarities], *Filologicheski prouchvaniya na Velikotŭrnovskiya universitet Sv.sv. Kiril i Metodii – Philological studies of the University of Veliko Tarnovo St. Cyril and Methodius*. 35. P. 31–46 [in Bulgarian].
7. Ivanova-Mircheva, D. (1962). *Razvoï na bŭdeshte vreme (futurum) v bŭlgarskiya ezik ot X do XVIII vek* [Development of the Future Tense (Futurum) in the Bulgarian Language from the 10th to the 18th Century]. Sofiya: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences [in Bulgarian].
8. Kocheva, E. (2005). Morfologichni varianti v severoiztochnobŭlgarskite damaskini ot XVIII v. [Morphological Variants in the North-Eastern Bulgarian Damascenes of the 18th Century]. *Bŭlgarski ezik – Bulgarian language*, 3. P. 99–103 [in Bulgarian].
9. Kharlampiev, I. (1981). Starobŭlgarskite sredstva za izrazyavane na bŭdeshti deistviya i sŭvremenni formi na bŭdeshte vreme [Old Bulgarian Means of Expressing Future Actions and Modern Forms of the Future Tense] *Bŭlgarski ezik – Bulgarian language*, 2. P. 116–122 [in Bulgarian].
10. Miletich, L. (1908). Koprivshdenski damaskin. Novobŭlgarskiyat pametnik ot XVII vek [Koprivshdenski Damascene. The Bulgarian Monument of the 17th Century]. *Bŭlgarski starini – Bulgarian antiquities*. II [in Bulgarian].
11. Mirchev, K. (1978). *Istoricheska gramatika na bŭlgarskiya ezik* [Historical Grammar of the Bulgarian Language], Sofia: Science and Art [in Bulgarian].
12. Petkanova-Toteva, D. (1969). Iz grŭtsko-bŭlgarskite knizhovni otnosheniya prez XVI–XVIII v. [About the Greek-Bulgarian Writing Relations in the XVII–XVIII Centuries]. *Godishnik na Sofiïskiya universitet, Fakultet po slavyanski filologii – Annual of Sofia University St. Kliment Ohridski, Faculty of Slavic Studies*, 62. P. 51–153 [in Bulgarian].
13. Petrun, F. Ye. (1927). Rukopysna zbirka V. I. Hryhorovycha: bibliorafichni zamitky [Manuscript Collection of V. I. Grigorovich: Bibliographical Notes]. *Pratsi Odes'koy tseñtral'noy naukovoy biblioteki – Proceedings of the Odessa Central Scientific Library*, 1. P. 137–163 [in Ukrainian].
14. Shalagin, V. (2004). Svishtovskiyat damaskin i sŭstoyanieto na imennata sistema na bŭlgarskiya ezik prez XVIII vek [The Svishtovski Damascene and the State of System of Nouns in the Bulgarian Language in the XVIIIth Century]. *Bŭlgarski ezik – Bulgarian language*, 1. P. 51–60 [in Bulgarian].
15. Stoianova, D. F. (2019). Shchodo spivzhyttya hramatychnykh arkhayizmiv ta novobolhars'kykh innovatsiy u perekladi «Katekhizychnykh povchan» Y. Bradatoho ta yoho Odes'komu spysku [Grammatical Archaisms and Modern Bulgarian Innovations in the Translation of the Catechism by Iosif Bradaty and its Odesa Copy]. *Godishnik na Sofiïskiya universitet. Filologicheski fakultet – Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Faculty of Philology*, 104. P. 127–147 [in Ukrainian].
16. Stoianova, D. (2022). Hrafichno-orfografichni osoblyvosti Odes'koho spysku novobolhars'koho perekladu “Maloho katekhizysu” Teodora Studyta [Some Graphic and Orthographic Features of the Odesa Copy of the New Bulgarian Translation of the “Small Catechism” by Theodore the Studite]. *Mova – Language*, 38. P. 21–28 [in Ukrainian].
17. Stoianova, D. (2023). Morfolohichni osoblyvosti imennoyi systemy Odes'koho spysku novobolhars'koho perekladu “Maloho katekhizysu” Teodora Studyta [Some Morphological Features of the System of Nouns in the Odesa Copy of the New Bulgarian Translation of the “Small Catechism” by Theodore the Studite]. *Mova – Language*, 39. P. 44–51. [in Ukrainian].
18. Stoïkov, St. (1960). Obrazuvane na bŭdeshte vreme (futurum). [Formation of the Future Tense (Futurum)] *Ezikovedsko-etnografski izsledvaniya v pamet na akad. St. Romanski /red.kom. VI. Georgiev, Iv. Lekov, P. Dinekov – Linguistic-ethnographic studies in memory of Akademician St. Romanski / ed. VI. Georgiev, Iv. Lekov, P. Dinekov*. P. 239–257 [in Bulgarian].
19. Trifonov, Yu. (1908). Znachenie na slozhnite (opisatelnye) bŭdeshti vremena v novobŭlgarskiya ezik [On the Future of the Future Verb Forms in the Bulgarian Language]. *Period. spis. na bŭlgarskoto knizhovno druzh – Periodical of the Bulgarian literary association*, LXIX sv. 9–10. P. 1–40 [in Bulgarian].
20. Velcheva, B. (1968). Kŭm vŭprosa za khronologiyata na nyakoi promeni v bŭlgarskite futurni konstruktсии [On? The Question of the Chronology of Some Changes in the Bulgarian Future Construction]. *Izvestiya na instituta za bŭlgarski ezik – Notices of the Bulgarian Language Institute*, 6. P. 363–369 [in Bulgarian].

Інеса ЧАКАЛ

кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської та класичної філології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, 58012
ORCID: 0000-0001-9373-5986

i.chakal@chnu.edu.ua

Бібліографічний опис статті: Чакал, І. (2023). Міфоніми як маркери національно-культурної традиції в тексті давньогрецького роману Ахілла Татія. *Folia Philologica*, 5, 53–61, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2023/5/8>

МІФОНІМИ ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ В ТЕКСТІ ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО РОМАНУ АХІЛЛА ТАТІЯ

У статті зроблено спробу охарактеризувати в загальних рисах пропріальну міфологічну лексику як невід'ємний складник ономастичного фону роману «Левкіппа і Клітофонт» давньогрецького письменника II ст. н. е. Ахілла Татія. Метою дослідження був типологічний, лексико-семантичний і функційно-стилістичний аналіз міфонімів, уживаних у тексті роману. Міфонпростір давньогрецького роману визначив специфіку вербального функціонування міфологічних об'єктів, які були проаналізовані із залученням описового і методу кількісного аналізу. У структурі онімного простору роману «Левкіппа і Клітофонт» серед антропонімів, топонімів, етніонімів / катойконімів і хрононімів міфоніми займають ключове місце (із 181 оніма 77 лексем – міфоніми). Незважаючи на те що більшість з них належать до ономастичної периферії в тексті роману (усього 295 слововживань), все ж таки мають визначальну роль для ідіостилю Ахілла Татія. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше здійснено системний аналіз міфонімів у творі «Левкіппа і Клітофонт»; міфологічні номінації класифіковано за лексичним значенням на три групи: 1) імена античних богів, божеств і міфічних істот, 2) імена героїв і героїнь міфів або античних творів, 3) імена історичних постатей (письменників, державних діячів, винахідників, царів, полководців); з'ясовано їхні функціонально-стилістичні особливості. Міфоніми фігурують у романі в описах художніх картин, у міфічних оповідах, у порівняннях із персонажами роману. Герої роману здійснюють богам жертвоприношення, звертаються до них у клятвах, благаннях і молитвах. Домінантними серед міфонімів у тексті роману виявилися імена богів і богинь *Ἡ Ἀφροδίτη*, *Ἡ Ἀρτεμις*, *ὁ Ἔρως* та *ὁ Ζεὺς*, які вважаємо ключовими словами. Висновки. Міфологічна пропріальна лексика виконує в тексті роману характеризувальну та художньо-естетичну функції, виступає важливим засобом когезії тексту.

Ключові слова: міфоніми, міфонпростір, лексико-семантичний аналіз, функційно-стилістичний аналіз, ідіолект, давньогрецький роман, Ахілл Татій.

Інеса ЧАКАЛ

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of Romanian and Classical Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2 Kotsjubynskogo St., Chernivtsi, Ukraine, 58012

ORCID: 0000-0001-9373-5986

i.chakal@chnu.edu.ua

To cite this article: Chakal, I. (2023). Mifonimy iak markery natsionalno-kulturnoi tradytsii v teksti davniohretskoho romanu Akhilla Tatiia [Mythonyms as Markers of National and Cultural Tradition in the Text of the Ancient Greek Novel by Achilles Tatius]. *Folia Philologica*, 5, 53–61, doi: <https://doi.org/10.17721/foia.philologica/2023/5/8>

MYTHONYMS AS MARKERS OF NATIONAL AND CULTURAL TRADITION IN THE TEXT OF THE ANCIENT GREEK NOVEL BY ACHILLES TATIUS

The article attempts to generally characterize the proper mythological vocabulary as an integral component of the onomastic background of the novel "Leucippe and Clitophon" written by the ancient Greek writer of the 2nd century A.D. Achilles Tatius. The purpose of the research was a typological, lexical-semantic and functional-stylistic analysis of mythonyms detected in the text of the novel. The mythospace of the ancient Greek novel determined the specifics

of the verbal functioning of mythological objects, which were analyzed with the involvement of descriptive and quantitative analysis methods. In the structure of the onymic space of the novel "Leucippe and Clitophon" among anthroponyms, toponyms, ethnonyms / katoikonoms and chrononyms, the mythonyms occupy a key place (out of 181 onyms, 77 lexemes are mythonyms). Although most of them belong to the onomastic periphery in the novel's text (a total usage is 295 words), they still have a defining role in the idiosyncrasy of Achilles Tatius. The scientific novelty of the obtained results lies in the first-ever systematic analysis of mythonyms in the novel "Leucippe and Clitophon", involving a classification of mythological nominations by lexical meaning into three groups: 1) names of ancient gods, deities and mythical creatures, 2) names of heroes and heroines of myths or ancient works, and 3) names of historical figures (writers, statesmen, inventors, kings, commanders); their functional and stylistic features. Mythonyms appear in the novel in descriptions of artistic paintings, mythical stories, and comparisons with novel characters. The novel's heroes make sacrifices to the gods and turn to them in oaths, supplications and prayers. The names of gods and goddesses ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Ἀρτεμις, ὁ Ἑρως and ὁ Ζεὺς are dominant among mythonyms in the text of the novel, and we consider them as keywords. Conclusions. Mythological proper vocabulary performs characteristic and artistic-aesthetic functions in the novel's text as an important means of cohesion.

Key words: mythonyms, mythical space, lexical-semantic analysis, functional-stylistic analysis, idiolect, ancient Greek novel, Achilles Tatius.

Актуальність проблеми. Ахілл Татій, давньогрецький письменник II ст. н. е., автор любовного роману «Левкіппа і Клітофонт», жив в епоху так званої другої софістики, коли активно відбувалася переоцінка художніх і моральних цінностей, в епоху, коли релігія вже не відігравала великої ролі й божества, наприклад, Зевса, Діоніса, Артеміду, Ерота і Афродіту, вшановували переважно тільки за традицією. Ставлення Ахілла Татія до релігії і вірувань доволі серйозне: віра в існування богів і пієтет до культу божества в нього справжні, а образи богів і розповіді про них – зовсім не додаток до художньої оповіді, а присутня її частина.

Як відомо, міфологія – потужний культурогенний чинник формування етнічного світогляду. Вона виступає «важливим компонентом духовного розвитку нації як конституент національної культури» (Бойко, Кайдаш, 2010, с. 4). Міфоніми виконують функцію своєрідного вербального коду міфологічних уявлень і національного світосприйняття та репрезентуються в контексті художньо-мовних систем. Міфологічна система номінування виявляє свою специфіку на лінгво-культурному рівні, оскільки міфологічно марковані терми позначають особливі десигнати міфологічного буття (Бойко, Кайдаш, 2010, с. 5).

Когнітивно-ментальне осмислення міфосвіту набуває матеріально-виражених форм за допомогою лінгвальних способів репрезентації міфологічної моделі буття. З огляду на те, що культурна інформація набуває національно маркованого змісту, декларуючи ідіоетнічні характеристики певного народу (звичаї, традиції, уявлення, аксіологічні орієнтації), лінгвістичні студії у цій галузі сприятимуть глибшому

розумінню духовного життя й ментальних особливостей стародавніх греків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міфологічні номінації як виразники національно-культурної традиції посідають вагомe місце в лексичній мікросистемі мови. Звернення до зазначеної групи слів спричинене широким і різнобічним інтересом науковців до міфологічного матеріалу, що засвідчують праці багатьох українських мовознавців.

Дослідження Ю. Карпенка присвячене з'ясуванню місця та функцій онімів античної міфології у творах поетів В. Симоненка, В. Стуса, О. Ольжича і Є. Маланюка (Карпенко, 2008, с. 131–146), Н. Павлюк – власним назвам міфічного й біблійного походження та їх ролі в поетонімогенезі (Павлюк, 2006), Т. Вінтонів – ролі міфонімів та біблійних онімів у створенні семантичної аури антропоетоніма Мотря в історичній епopeї Богдана Лепкого «Мазепа» (Вінтонів, 2017), Е. Боевої та М. Пеляк – функцій парадигми античних міфонімів у поезіях М. Зерова (Боева, Пеляк, 2021). Н. Бойко та А. Кайдаш здійснили структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аналіз міфологічної лексики, уживаної у творах українських романтиків (Бойко, Кайдаш, 2010), Т. Вільчинська та Г. Вишневська проаналізували міфоніми в українській етнокультурі та поетичній драматичній творчості Лесі Українки та О. Олеся (Вільчинська, Вишневська, 2019), А. Романченко – у літературній казці В. Нестайка (Романченко, 2012).

Міфономіації в давньогрецьких романах стали об'єктом філологічних студій (здебільшого літературознавчого характеру) низки зарубіжних учених. Об'єктом їхньої уваги ставав зазвичай роман Лонга. Науковці досліджували

роль бога Ерота у лесбійській пасторалі Лонга (Chalk, 1960), вплив на виховання Дафніса богів і божеств (Epstein, 2002), поєднання міфу, риторики і художньої літератури в романі «Дафніс і Хлоя» (MacQueen, 1990), взаємозв'язок міфічного виміру і підліткового віку головних героїв у творі Лонга (Bierl, 2014).

У дослідницькому полі наукових студій – романи Ахілла Татія та Геліодора: схарактеризовано значення міфології та функції міфів у їхніх творах (Reardon, 1994; Reardon, 2003; Cueva, 2004), простежено вплив релігійних розповідей і релігійних тем на основний сюжет твору (Edsall, 2002) і загалом проаналізовано міфологічні парадигми в грецьких романах (Létoublon, 2013).

Міфоніми як окрема група загального ономастичного фону художнього твору були вже предметом нашого лінгвістичного дослідження (на матеріалі роману давньогрецького письменника II ст. Лонга «Дафніс і Хлоя») (Макар, 2007). Фрагментарність досліджень міфологічної лексики давньогрецьких романів зумовлює необхідність ґрунтовних студій цього лінгвістичного матеріалу.

Номінація міфічних істот у романі Ахілла Татія «Левкіппа і Клітофонт» ще не була предметом окремого лінгвістичного опису, тому характеристику міфонімів як невід'ємного складника загального ономастичного фону роману, дослідження їх типології, семантико-функційного та художньо-стилістичного потенціалу вважаємо **актуальними**.

Мета дослідження – типологічний, лексико-семантичний і функційно-стилістичний аналіз міфонімів, уживаних у давньогрецькому романі II ст. н. е. «Левкіппа і Клітофонт» Ахілла Татія. Фактичний матеріал дібрано з тексту давньогрецького роману II ст. н. е. Ахілла Татія «Левкіппа і Клітофонт» (Achilles Tatius, 1984), а **предметом дослідження** стали 77 міфологічних номінацій, до яких уналежнюємо імена античних богів, божеств, міфічних істот, героїв міфів або античних творів, історичних постатей.

Виклад основного матеріалу. Міфопростір давньогрецького роману визначає специфіку ментально-вербального функціонування міфологічних об'єктів, детермінуючи текстотворчу функцію міфонімів як базову. У структурі онімного простору роману «Левкіппа і Клітофонт» серед антропонімів, топонімів, етніонімів /

катойконімів та хрононімів, міфоніми займають ключове місце (із 181 оніма 77 лексем – міфоніми). Попри одиничний ужиток у тексті роману (усього 295 слововживань), вони все ж таки відіграють визначальну роль в ідіостилі Ахілла Татія.

Дефініцію терміна **міфонім** (від грец. μῦθος – сказання, переказ, міф і ὄνομα – ім'я, назва) фіксуємо у словнику лінгвістичних термінів: «власна назва будь-якого видуманого об'єкта онімного простору; назви богів, духів, героїв, надприродних сил, які вживаються в міфах, епопеях, казках, билинах, легендах» (Голянич, Іванишин, Ріжко, Стефурак, 2012, с. 206).

За своїм лексичним значенням і семантичним наповненням міфологічні номінації, зафіксовані в просторі давньогрецького роману «Левкіппа і Клітофонт» Ахілла Татія, класифікуємо на три групи: 1) *імена античних богів, божеств і міфічних істот* (ὁ Αἰδωνεύς, ἡ Ἀθηνά, ὁ Ἄϊς, ἡ Ἀμφιτρίτη, ὁ Απόλλων, ὁ Ἄρης, ἡ Ἄρτεμις, ὁ Ἀσκληπιός, ἡ Ἀστάρτη, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Γοργώ, ἡ Δάφνη, ὁ Διόνυσος, ἡ Ἑκάτη, αἱ Ἐρινύες, ὁ Ἑρμῆς, ὁ Ἑρως, ὁ Ζεύς, ὁ Ζέφυρος, ἡ Ἥρα, ὁ Ἥφαιστος, ἡ Ἥσις, ὁ Κύκλωψ, αἱ Μοῖραι, ἡ Νηρεΐς, ὁ Πάν, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Σάτυρος, αἱ Σεϊρήνες, ἡ Σελήνη, ὁ Σέραπс); 2) *імена героїв і героїнь міфів або античних творів* (ὁ Ἀγαμέμνων, ἡ Ἀερόπη, ἡ Ἀλκμήνη, ἡ Ἀνδρομέδα, ὁ Ἀρίων, ὁ Ἀχιλλεύς, ἡ Βρισηΐς, ὁ Γανυμήδης, ἡ Δανάη, ἡ Ἑλένη, ἡ Ἐριφύλη, ἡ Εὐρώπη, ὁ Εὐθύνοκος, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἰκάριος, ὁ Ἰππόλυτος, ἡ Κλυταιμνήστρα, ὁ Μαρσύας, ἡ Νιόβη, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Πάτροκλος, ὁ Περσεύς, ἡ Πηνελόπη, ἡ Πρόκνη, ὁ Προμηθεύς, ἡ Ρόδωπις, ἡ Σεμέλη, ἡ Σθε네βοία, ὁ Τάνταλος, ὁ Τηреύς, ἡ Φαїдра, ἡ Φιλομήλα, ἡ Χρυσήϊς); 3) *імена історичних постатей (письменників, державних діячів, винахідників, царів, полководців)* (ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Γλαῦκος, ὁ Ἠσίοδος, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Κάδμος, ὁ Κανδαύλης, ὁ Κόδρος, ὁ Κροίσος, ὁ Ὀμηρος, Ὀμηρικός, ἡ, ὄν, ἡ Ὀμφάλη).

Як засвідчив аналіз, групи імен античних богів, божеств і міфічних істот та імен героїв і героїнь міфів або античних творів кількісно практично однакові (32 і 33 назви). Натомість у тексті роману фіксуємо лише 12 номінацій на означення імен історичних постатей.

Антична міфологія називає 13 верховних богів (Зевс, Гера, Аїд, Посейдон, Гефест, Арес, Діоніс, Аполон, Гермес, Афінa, Артемїда,

Афродіта, Деметра) (Антична міфологія, 2005, с. 106–107), 12 з яких зафіксовано в романі «Левкіппа і Клітофонт». До другорядних божеств антична міфологія зараховує дітей верховних богів, серед яких Геба, Еол, Геліос, Селена, Еос, Кібела, Пріап, Пан, Асклепій та ін. (Антична міфологія, 2005, с. 114–115). До сонму божеств належать німфи, мойри, музи.

Боги, божества, міфічні істоти та герої міфів постають у романі в різних іпостасях. Ахілл Татій подає в тексті *описи картин*, на яких зображені Європа (ή Εὐρώπη), Зевс (ὁ Ζεύς) у вигляді бика та Ерот (ὁ Ἔρως) (1, 1); Андромеда (ή Ανδρομέδα), Прометей (ὁ Προμηθεύς), Геракл (ὁ Ἡρακλῆς), Персей (ὁ Περσεύς), Горгона (ή Γοργώ) (3, 6); Філомела (ή Φιλομήλα), Прокна (ή Πρόκνη) і Терей (ὁ Τηρεύς) (5, 3); або ж розповідає про богів та героїв у *міфічних оповідях і легендах*, наприклад, про Зевса (2, 36); про Філомелу, Прокну і Терей (5, 3); про Пана (ὁ Πάν) і Артемиду (8, 6); про Родопіду (ή Ρόδοπις), Артемиду (ή Ἄρτεμις), Афродіту (ή Αφροδίτη) і Евтініка (ὁ Εὐθύδικος) (8, 12); про Гефеста (ὁ Ἥφαιστος) і Афіну (ή Ἀθηνά) (2, 14), які переповідають один одному герої роману. Такі екфрази (описи картин, вставки міфів і т. ін.) – улюблений жанр другої софістики (Лексикон античної словесності, 2014, с. 244). Саме тому не минули його своєю увагою й інші еротичні романісти II–III ст. н. е., зокрема, Лонг («Дафніс і Хлоя») та Геліодор («Феаген і Харіклія»).

Особливе місце в романі Ахілла Татія займають *описи появи богів у снах* діючих персонажів (Артеміда з'явилась у сні Левкіппі (4, 1), Сострату (7, 14) тощо). Від Гомера аж до часів грецьких романістів, подробиці таких зустрічей слідує фіксованому шаблону, і мова, що використовується для їхнього опису, регулярно відображає мову, що її використовують в епосі (Edsall, 2002, с. 115). Водночас Гомер та інші письменники, у тому числі й Ахілл Татій, послуговувалися цими моделями оповіді для власних літературних ефектів.

Імена верховних богів та героїв міфів зазвичай згадуються в *порівняннях* із персонажами роману. Наприклад, Меліта, одягнувши на Клітофонта гарний одяг, асоціює його вроду з Ахіллом, кажучи, що *таким я колись бачила на картині Ахілла* – τοιοῦτον Ἀχιλλῆα ποτ' ἔθεασάμην ἐν γραφῇ (6, 1); служитель храму описав Клінію красу Левкіппи, зазначаючи, що лише Артеміді вона уступає: Οὐκ ἄλλην τοιαύτην μετὰ τὴν Ἄρτεμιν εἶδον (7, 15) – *жодну іншу жінку таку*

[вродливу] я не бачив, після Артеміді; Сатир порівнює Меліту з Афродітою: πάνυ καλήν, ὥστε ἂν ἰδὼν αὐτὴν εἶποις ἄγαλμα (5, 11) – *дуже вродлива, хто б не побачив її, скаже, що вона подібна до статуї богині*.

Натрапляємо на низку міфонімів у *звертаннях, клятвах, благаннях і молитвах* до Зевса: ὦ Ζεῦ (5, 3) – *О, Зевсе!*; ἐδεόμην Δία Ξένιον (3, 21) – *я благав Зевса Гостинного*; προσευξάμενοι δὲ τῷ μεγάλῳ θεῷ (5, 2) – *вони підносили молитви до великого бога*; до Артеміді: μὰ τὴν γὰρ Ἄρτεμιν (8, 5; 8, 7) – *клянусь в цьому Артемідіою!*; до Афродіти: ὄμνυμι γάρ σοι τὴν Ἀφροδίτην αὐτὴν (5, 22) – *клянусь тобі самою Афродітою!*; δέσποινα Ἀφροδίτη (8, 5) – *о володарко Афродіто!*; до Геракла: μὰ τὸν Ἡρακλέα, καὶ τὴν παροῦσαν τύχην (5, 20) – *клянусь тобі Гераклом і своєю долею!*; до Геракла і Артеміді: εὐφημοῦντες τὸν Ἡρακλέα καὶ τὴν Ἄρτεμιν (8, 5) – *вони молились до Геракла і Артеміді*; до Афіни: νῆ τὴν Ἀθηνᾶν (2, 4) – *клянусь Афіною!*; до Пана: ὦ δέσποτα Πάν (8, 13) – *о володарю, Пане!* тощо.

Герої роману здійснювали *жертвоприношення* Зевсу (2, 12), Артеміді (8, 18), Афродіті (6, 11), Гераклу (2, 14; 8, 18), Астарті (1, 1), богині родючості, яка шанувалася у Фінікії, а в греко-римський період часто ототожнювалася з Афродітою. Натрапляємо в тексті на *описи храмів* Зевса в Александрії (5, 2), Зевса Касійського в Єгипті (3, 6), Артеміді (7, 13; 7, 15; 8, 8; 8, 11), Афродіти (4, 1; 8, 10), Ісиди (5, 14; 5, 26).

Якщо ми подивимося в «ідеальному романі» на частоту згадок значущих названих божеств (таких як Афродіта, Діоніс, Артеміда, Зевс, Ісіда), то виявимо, що романи характерно зацікавлені лише в одному чи двох із них із певних причин (The Gods of Ancient Greece, 2010, с. 362). Домінантними серед міфонімів у романі «Левкіппа і Клітофонт» є імена богів і богинь *ή Αφροδίτη* (Афродіта), *ή Ἄρτεμις* (Артеміда), *ὁ Ἔρως* (Ерот) та *ὁ Ζεύς* (Зевс) – 34, 33, 29 і 21 вжиток відповідно. Середньою частотністю вживання позначені імена героїв та героїнь міфів *ὁ Τηρεύς* (Терей) – 16 слововживань, *ή Πρόκνη* (Прокна) – 11, *ή Φιλομήλα* (Філомела) та *ὁ Ἡρακλῆς* (Геракл) – по 10. Переважна більшість міфонімів належать до ономастичної периферії.

Оскільки роман Ахілла Татія розповідає історію кохання юної пари, що зародилося з першого погляду, зазнало неймовірної кількості пригод та випробувань і завершилося

одруженням, то зрозуміло, чому імена Афродіти, Артеміді і Ерота у творі ключові (34, 33, 29 фіксацій). Роман змальовує кохання не лише Левкіппи і Клітофонта один до одного, але й інших персонажів до них. Зокрема, у Левкіппу закохується стратег Хармід, проте їй вдається уникнути його залицянь усілякими хитрощами. Потім воїн-форосець Херей, палаючи коханням, таємно споює її страшним зіллям, від якого Левкіппа втрачає глузд, пізніше він сам і «рятує» її, давши протиотруту. Паралельно в Клітофонта в Александрії пристрасно закохується знатна й вельми ефектна ефеська дама Меліта. Її чоловік, як вважалося, загинув під час корабельної аварії, проте Ферсандр раптово повертається додому і, ображений на дружину (адже застав у своєму домі Клітофонта), відразу закохується в Левкіппу. Крім того, сюжетна лінія роману періодично переривається (точніше, прикрашається) прекрасними ілюстраціями-вставками – давньогрецькими міфами про любовні пригоди, пристрасті і страждання богів та героїв. Цим пояснюємо значну кількість міфонімів у досліджуваному тексті.

Найбільшу кількість слововживань (34) з-поміж міфонімів у романі становить ім'я **ή Αφροδίτη** (Афродіта). Афродіта – богиня вроди й кохання, яка допомагає закоханим і карає тих, хто зневажає кохання (Словник античної міфології, 1985, с. 46). Ахілл Татій згадує цей міфотопонім у словосполученнях: «пеплос Афродіти» – **Αφροδίτης ὁ πέπλος** (2, 1, 3); «містерійні обряди Афродіти» – **τὰ τῆς Αφροδίτης ὄργια** (4, 1, 2); «таїнства Афродіти» – **τὰ τῆς Αφροδίτης μυστήρια** (5, 15, 6); «втіха Афродіти» – **ή Αφροδίτης χάρις** (7, 5, 4); «справа Афродіти» – **τὸ ἔργον τῆς Αφροδίτης** (4, 8, 2); подекуди метафоричних: **τὸ ρόδον ... Αφροδίτην προξενεῖ** (2, 1, 3) – *троянда... зустрічає Афродіту*; **ή Αφροδίτη μέγα τοῦτ' παρέσχεν ἀγαθόν, ὃ δὲ οὐκ ἐθέλει λαβεῖν** (2, 1, 3) – *Афродіта подарила йому велике благо, яке він не бажав отримати* (йдеться про подарунок Афродіти, яким було кохання Меліти до Клітофонта); у перифрастичних висловах еротичного характеру на позначення «повії»: **Γυναῖκα, ... ἐπὶ μισθῷ πωλουσῶν τὰ Αφροδίτης** (8, 16, 1) – *жінка... яка продає за гроші втіхи Афродіти*, або «оргазму»: **ἐν δὲ τῇ τῆς Αφροδίτης ἀκμῇ οἰστρεῖ μὲν ὑφ' ἡδονῆς** (2, 37, 8) – *на вершині кохання вона божеволіє від задоволення*.

Афористичний відтінок значення мають також наступні речення з роману Ахілла Татія з міфонімом **ή Αφροδίτη**: **Αφροδίτη με πρὸς Ἀρεά ἀποστελάτω** (4, 7, 5) – *Нехай Афродіта пішле мене до Арея* (стратег Хармід уважав, що немає кращого знамення чи прикмети перед війною, ніж любовне сплетіння тіл); **ὑγιείας χωρὶς οὐδὲν ἐστὶν Αφροδίτη** (5, 21, 7) – *без здоров'я немає кохання (Афродіти)* (тобто, коли ти погано себе почуваєш, то марні домагання Афродіти, не хочеться думати про тілесне кохання); **τὸ δ' ἀπερίεργον εἰς Αφροδίτην ἥδιον μᾶλλον τοῦ πολυπράγμονος** (5, 27, 4) – *А у справах Афродіти невихадливість солодиша за численні хитрощі* (недосвідченість у тілесному коханні має значні переваги).

Другий за вживаністю міфотопонім **ή Ἄρτεμις** (Артеміда). Артеміда – дочка Зевса й Лето, сестра Аполлона, первісно шанована як богиня тваринного й рослинного світу. Артеміда випросила для себе у Зевса вічну цнотливість (Словник античної міфології, 1985, с. 39). У романі Ахілл Татій повсякчас протиставляє Артеміді богині вроди та кохання Афродіті: **ᾧμοσεν ἀεὶ παραμένειν καὶ τὴν πρὸς ἄνδρας ὁμιλίαν φυγεῖν καὶ τὴν ἐξ Αφροδίτης ὕβριν μὴ παθεῖν** (8, 12) – *вона записяглася Артеміді назавжди залишитися дівою, уникати відносин з чоловіками і не зазнавати образи від Афродіти* (тобто не закохуватися); **φοβοῦμαι μὴ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν Αφροδίτης πεποιήκατε** (8, 10) – *боюся, чи не перетворили ви святилище Артеміді в храм Афродіти?* (храм Артеміді могли відвідувати лише незаймані).

Ім'я верховного бога греків, царя і батька богів та людей, **ὁ Ζεύς** (Зевс), Ахілл Татій, використовує не лише у звертаннях, клятвах, молитвах до нього головних героїв, в описах храму чи статуї божества. Описуючи святкування на честь Зевса, автор роману зазначає, що єгиптяни називають його іменем **ὁ Σέραπις** (Серапіс) (5, 2, 1). Ми зафіксували в тексті три епітети Зевса: **Μειλίχιος** (милостивий, захисник тих, хто звертається до нього з жертвами умилоствлення) (5, 2, 2), **Ξένιος** (гостинний, який захищає права гостинності) (2, 12, 3; 3, 17, 5; 3, 21, 6) та **Κάσιος** (Касійський, від назви храму біля підніжжя гори Кассіон в Єгипті) (3, 6, 1).

У тексті роману натрапляємо на перелік смертних жінок, яких кохав Зевс (див. 2, 36). Такий факт, на думку вченого Е. Вілборга, є «locus communis в еротичній літературі (cf. Athen. XIII, 20; Luc. Charid. 7, 622; Nonnus 7, 117 ff.)» (Vilborg, 1962, с. 62).

Серед імен **історичних постатей** в тексті роману фіксуємо лише міфономен **ὁ Ὅμηρος** (Гомер) 4 рази та **ὁ Κανδαύλης** (Кандавліс) двічі. Усі інші імена мають одиничне вживання.

Ім'я найдавнішого поета Стародавньої Греції **ὁ Ὅμηρος** (Гомер) і відантропонічний прикметник **Ὅμηρικός, ἢ, ὅν** (Гомерівський) уживано здебільшого в ремінісценціях до славнозвісних поем «Іліада» й «Одіссея» героїв роману Ахілла Татія: ἡ δὲ πρῶτον μὲν ἦσεν **Ὅμηρου** τὴν πρὸς τὸν λέοντα τοῦ συὸς μάχην (2, 1, 1) – *Спочатку вона [Левкіппа] заспівала з Гомера про битву лева з вепром; ἡ χροιά δὲ οἶαν Ὅμηρος* τοὺς τοῦ Θρακὸς ἵππους ἐπαινεῖ (2, 15, 3) – *забарвлення його [бика] саме таке, за яке Гомер хвалив коней фракійського царя; εἰ δὲ καὶ ποιητὴν δεῖ λαβεῖν μάρτυρα τῆς οὐρανίας τοῦ κάλλους ἀνόδου, ἄκουσον Ὅμηρου* λέγοντος Τὸν καὶ ἀνηρεῖψαντο θεοὶ Διὶ οἰνοχοεῦειν κάλλεος εἵνεκα οἷο, ἴν' ἀθανάτοισι μετείη (2, 36, 3) – *і якщо треба взяти за свідка поета, що краса має небесне сходження, послухай, що каже Гомер: боги і підняли його [на небеса] через його красу бути виночерпієм Зевсу, щоб мешкати серед безсмертних (рядки взяті з «Іліади» (20, 235); καὶ γάρ τις ἐν αὐτοῖς ἦν τῶν τὰ Ὅμηρου τῷ στόματι δεικνύντων ἐν τοῖς θεάτροις τὴν Ὅμηρικὴν σκευὴν ὀπλισμένός τε αὐτὸς (3, 20, 4) – серед них був один актор, який зазвичай грав у театрі гомерівські вистави; він одягнув свій театральний костюм, гомерівські обладунки.*

Міфономен **ὁ Ἀλέξανδρος** (Олександр Великий) Ахілл Татій уживає в тексті роману в описі площі в Олександрії, яка названа його іменем (5, 1, 3).

Ім'я **ὁ Ἀριστοφάνης** (Аристофан), давньогрецького поета-комедіографа V–VI ст. до н. е., якого можна вважати родоначальником світової комічної поезії (Лексикон античної, 2014, с. 85), згадано під час опису жреця, який володів навиками красномовства, проте використовував здебільшого прийоми, *запозичені з комедії Аристофана – τὴν Ἀριστοφάνους ἐζηλωκῶς κωμῳδίαν* (8, 9, 1).

З іменем **ὁ Γλαῦκος** (Главк) пов'язане порівняння дорогої священної чаші з візерункового кришталю, що її поставили в честь Діоніса на бенкетний стіл, змагатися з якою могла лише чаша Главка Хіоського – *μετὰ τὸν Γλαύκου* τοῦ Χίου δεύτερον (2, 3, 1). Йдеться про Главка Хіоського (VII ст. до н. е.) – винахідника з острова Хіоса, який навчився паяти, змінювати

твердість металів і був чудовим скульптором (Геродот, «Історії», кн. I, 25).

Міфонім **ὁ Ἠσιόδος** (Гесіод), давньогрецький поет VIII–VII ст. до н. е., творець дидактичного і генеалогічного епосу (Лексикон античної словесності, 2014, с. 162) згадано в контексті порівняння тривалості життя слона і ворони: *βίον γὰρ αὐτοῦ λέγουσιν ὑπὲρ τὴν Ἠσιόδου* κορώνην (4, 4, 3) – *бо говорять, що його життя довше від Гесіодової ворони.*

З Фемістоклом (**ὁ Θεμιστοκλῆς**), найбільшим афінським державним діячем доби греко-перських воєн, який заснував порт Пірей, ініціював бурхливе зростання афінського флоту, заснував загальногрецький союз тридцяти п'яти міст-держав, завдав персам знаменитої поразки при Саламіні (480 р. до н. е.), Ахілл Татій зіставляє образ життя Калісфена, колишнє легковажне марнотратство якого змінилося розумним ставленням до свого багатства: він виявляв великодушну щедрість лише до бідних, які потребували допомоги, і всі навколо дивувалися такому перевтіленню, – усе погане в його поведінці обернулося добрим: *καὲ οὖν ὑπεισήει τὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι κάκεῖνος τὴν πρώτην ἡλικίαν σφόδρα δόξας ἀκόλαστος εἶναι πάντας ὑπερέβαλεν Ἀθηναίους ὕστερον σοφία τε καὶ ἀνδραγαθία (8, 17, 7) – на думку мені прийшов і Фемістокл: адже коли він був молодим, мав славу дуже нестриманого, а пізніше перевищив усіх афінян мудрістю і відвагою.*

Міфономен **ὁ Κάδμος** (Кадм), уродження Фінікії, якого вважають легендарним засновником Фів (Словник античної міфології, 1985, с. 114), Ахілл Татій використовує, коли говорить про святкування на честь покровителя виноградних лоз Діоніса у місті Тір, і що саме там склали міф про Кадма (τὸν Κάδμου μῦθον (2, 2, 1).

Імена **ὁ Κόδρος** (Кодр), останнього царя Атики, який пожертвував життям для порятунку батьківщини під час уторгнення дорян (Словник античної міфології, 1985, с. 123) та **ὁ Κροῖσος** (Крез), лідійського царя, який славився своїм багатством, фіксуємо в контексті, де Левкіппа говорила, що вона байдужа до Ферсандра, який би він не був благородний і багатий: *ἐμοὶ δὲ οὐδὲν μέλει τούτων, εἴτε ἐστὶ καὶ Κόδρου εὐγενέστερος εἴτε Κροῖσου πλουσιώτερος (6, 12, 4) – мені до всього цього байдуже, навіть якщо б він був знатніший від Кодра і багатшим від Креза.*

Міфономен **ή Όμφάλη** (Омфала), лідійська цариця, до якої за наказом дельфійського оракула Геракл був проданий у рабство за вбивство Іфікла, ужив закоханий в Левікіппу Клітофонт у такому порівнянні: *Καὶ μὴν πέπρακ' ἐμέ τίς σοι θεῶν ὥσπερ τὸν Ἡρακλέα τῇ Όμφάλῃ* (2, 6, 2) – *і хтось із богів продав мене тобі, як Геракла Омфалі*.

У творі Ахілла Татія спостережено невеликий фрагмент тексту, в якому наявні аж 16 міфонімів. Кліній відмовляв свого друга Харікла від одруження, нарікаючи і ганячи увесь жіночий рід, спершу порівнюючи всіх жінок із Сиренами (напівжінки-напівптахи, які своїм солодкозвучним співом заманювали моряків, приречених стати їхньою здобичкою назавжди): *καὶ ἔοικε τῇ τῶν Σειρήνων φύσει· κάκειναι γὰρ ἡδονῇ φονεύουσιν ὧδ' ἴς* (1, 8, 2) – *[жінки] за своєю природою подібні до Сирен: бо вони вбивають солодкою піснею*. Пізніше ж згадує про ряд скоєних жінками злочинів в античній історії і про страшні їх наслідки: *ὁ ὄρμος Ἐριφύλης, Φιλομήλας ἢ τράπεζα, Σθενοβοίας ἢ διαβολή, Αερόπης ἢ κλοπή, Πρόκνης ἢ σφαγή· ἂν τὸ Χρυσήϊδος κάλλος Αγαμέμνων ποθῇ, λοιμὸν τοῖς Ἑλλήσι ποιεῖ· ἂν τὸ Βρισηΐδος κάλλος Αχιλλεύς, πένθος αὐτῷ προξενεῖ· ἐὰν ἔχη γυναῖκα Κανδαύλης καλήν, φονεύει Κανδαύλην ἢ γυνή· τὸ μὲν γὰρ Ἑλένης τῶν γάμων πῦρ ἀνῆψε κατὰ τῆς Τροίας ἄλλο πῦρ· ὁ δὲ Πηνελόπης γάμος τῆς σῶφρονος πόσους νυμφίους ἀπώλεσεν; ἀπέκτεινεν Ἰππόλυτον φιλοῦσα Φαίδρα, Κλυταιμνήστρα δὲ Αγαμέμνονα μὴ φιλοῦσα· ὃ πάντα τολμᾶσαι γυναῖκες· κἂν φιλῶσι, φονεύουσι· κἂν μὴ φιλῶσι, φονεύουσιν. Αγαμέμνονα ἔδει φονευθῆναι τὸν καλόν, οὗ κάλλος ἐπουράνιον ἦν* (I, 8, 4–7) – *намисто Еріфіли¹, бенкет Філомели², наклеп Сфенебеї³, злочинство Аеропи⁴, вбивство Прокни*.

¹ Еріфіла, отримавши в дар від Полініка намисто і пеплос (плащ) Гармонії (дочки Афродіти і Арея), умовила чоловіка взяти участь у поході Сімох проти Фів, заздалегідь знаючи, що посилає його на загибель

² Філомела – дочка царя Афін, гостюючи у своєї сестри Прокни, дружини царя Фокіди, Терей, піддалася насильству. Щоб приховати свій злочин, Терей вирвав у неї язик. Проте Філомела розповіла про це сестрі вишивкою на тканині. Розлючена Прокна вбила свого сина від Терей, Ігіса, і нагодувала чоловіка його м'ясом.

³ Сфенебея – обмовила грецького героя Беллєрофонта перед своїм чоловіком Пройтом, і той послав юнака до свого тестя з дорученням передати йому лист, написаний знаками, які вимагають смерті Беллєрофонта.

⁴ Аеропа – мати Агамемнона і Менелая. Зрадила своєму чоловікові Атрею з його братом Тієстом, за що була кинута Атреєм у море.

Коли Агамемнон страждав через красу Хрісеїди, він нагнав на Елладу чуму; Ахіллес, [страждаючи] через красу Брісеїди, завдав собі горя; у Кандавл⁵ була красуня дружина, але вбила Кандавла дружина. Шлюбний вогонь Єлени спалив Трою в іншому вогні. А скількох наречених знищив шлюб мудрої Пенєлопи? Федра вбила Іполита, кохаючи його, а Клітемнестра вбила Агамемнона, не кохаючи його. О жінки, що приносять страждання! Якщо вони люблять, вбивають, якщо вони не люблять – теж вбивають! Подумати тільки, що судилося загинути Агамемнону, чия краса була подібна до краси небожителів!

Зазвичай подібні описи і вставки міфів слугували в давньогрецьких романах II–III ст. н. е. стилістичною окрасою, а письменники, уводячи їх у текст, демонстрували свою риторичну майстерність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Домінантне і периферійне використання Ахіллом Татієм міфонімів тісно пов'язане із сюжетом роману «Левкіппа і Клітофонт». У тексті кожний міфонім не випадковий, його вживання є результатом цілеспрямованого письменницького відбору (чи словотворчості). Міфоніми створюють у романі тло дії персонажів, дають можливість чіткіше змалювати їх зовнішність і характери. Вони виступають важливим засобом когезії тексту роману. Іноді міфоніми стають ключовими словами (напр., Афродіта, Артеміда, Ерот, Зевс) і виконують у тексті роману характеризувальну та художньо-естетичну функції. Жодної безпосередньої участі як дійові особи в розгортанні основних подій роману міфоніми не беруть.

Загальна кількість уживання міфонімів у тексті роману Ахілла Татія – 295 фіксацій. Зіставлення із частотністю використання всіх власних назв у романі (1280 вжитків) засвідчує посутній вплив на автора міфологічної традиції (яка притаманна також романістам Лонгу і Геліодору). Крім того, міфоніми в романі можна вважати аксесуарними деталями еротичного роману.

Отже, аналіз системи міфонімів, що охоплює 77 лексем, оприявнює специфіку й семантичну насиченість онімного простору роману «Левкіппа і Клітофонт», що є невід'ємним складником лексичної ідіосистеми давньогрецького романіста Ахілла Татія.

⁵ Кандавл – напівлегендарний цар Лідії. Він показав своєму улюбленцю Гігу дружину-царицю оголеною. Ображена цариця запропонувала Гігу або ж заплатити життям за зухвалість, або вбити Кандавла й одружитися на ній. Гіг вибрав останній варіант.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Антична міфологія* : пер. з франц. / Е. Лапарт, К. Естен. Київ : Махаон-Україна, 2005. 260 с.
2. Боева Е. В., Пеляк М. Функційна парадигма античних міфонімів у поезіях М. Зерова. *Поліаспектність творчості Лесі Українки* : збірник наукових статей і тез / редкол.: Т. Й. Бандура, Е. В. Боева, Н. В. Яремчук. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. С. 152–160.
3. Бойко Н. І., Кайдаш А. М. *Міфологеми в українському романтичному просторі* : монографія. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 155 с.
4. Вільчинська Т., Вишневецька Г. Міфоніми в українській етнокультурі й творчості письменників кінця ХІХ – початку ХХ століть. *Вісник Львівського університету*. Сер. філологічна. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2019. Вип. № 71, Ч. II. С. 186–193.
5. Вінтонів Т. М. Роль міфонімів та біблійних онімів у створенні семантичної аури антропоетоніма Мотря в історичній епопеї Богдана Лепкого «Мазепа». *Studia philologica* : збірник наукових праць. 2017. Вип. 9. С. 85–92.
6. Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І. *Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів*. Івано-Франківськ : Сімік, 2012. 392 с.
7. Карпенко Ю. *Літературна ономастика* : зб. статей. Одеса : Астропринт, 2008. 328 с.
8. *Лексикон античної словесності* / за ред. М. Борецького, В. Зварича. Дрогобич : Коло, 2014. 730 с.
9. Макара І. Міфоніми у романі давньогрецького письменника Лонга «Дафніс і Хлоя». *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 356–359: Слов'янська філологія. С. 162–168.
10. Павлюк Н. В. *Власні назви міфічного й біблійного походження та їх роль у поетонімогенезі*: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Донецьк, 2006. 19 с.
11. Романченко А. П. Міфоніми в літературній казці Всеволода Нестайка. *Записки з ономастики*. Вип. 15. 2012. С. 132–139.
12. *Словник античної міфології* / Уклад.: І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів. Київ : Наукова думка, 1985. 235 с.
13. *Achilles Tatius* / With an English translation by S. Gaselee, M. A. Fellow and Librarian of Magdalene College. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press; London: William Heinemann LTD, 1984. 461 p.
14. Bierl A. Love, Myth, and Ritual. The Mythic Dimension and Adolescence in Longus' Daphnis and Chloe. *A Companion to the Ancient Novel* / ed. by Edmund P. Cueva, Shannon N. Byrne. John Wiley & Sons, 2014. P. 441–455.
15. Chalk H. H. Eros and the Lesbian Pastorals of Longos. *Journal of Hellenistic Studies*. № 80. 1960. P. 32–51.
16. Cueva E. P. *The Myths of Fiction: Studies in the Canonical Greek Novels*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2004. 154 p.
17. Edsall M. Religious Narratives and Religious Themes in the Novels of Achilles Tatius and Heliodorus. *Ancient Narrative*. Vol. 1. Groningen: Barkhuis Publishing & The University Library Groningen, 2002. P. 114–133.
18. Epstein S. The Education of Daphnis: Goats, Gods, the Birds and the Bees. *Phoenix (Journal of the Classical Association of Canada)*. Vol. 56. No. 1–2. 2002. P. 25–39.
19. Létoublon F. Mythological Paradigms in the Greek Novels. *The Construction of the Real and the Ideal in the Ancient Novel* (Ancient Narrative Suppl., 17) / ed. M. Paschalis & S. Panayotakis. Groningen: Barkhuis, 2013. P. 127–145.
20. MacQueen B. D. *Myth, Rhetoric, and Fiction. A Reading of Longus's Daphnis and Chloe*. Lincoln and London: University of Nebraska Press, 1990. 279 p.
21. Reardon B. P. Mythology in Achilles Tatius and Heliodorus. *Mitos en la literatura griega helenística e imperial* / ed. by Juan Antonio López Férez. Madrid: Ed. Clásicas, 2003. P. 377–389.
22. Reardon B. P. Μῦθος οὐ λόγος: Longus's Lesbian Pastorals. *The Search for the Ancient Novel* / ed. by James Tatum. Baltimore and London: The John's Hopkins University Press, 1994. P. 135–147.
23. *The Gods of Ancient Greece: Identities and Transformations* / ed. by Jan N. Bremmer, Andrew Erskine. Edinburgh University Press, 2010. 552 p.
24. Vilborg E. *Achilles Tatius Leucippe and Clitophon: A Commentary*. Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag, 1962. 140 p.

REFERENCES:

1. *Antychna mifolohiia* (2005). [Ancient mythology]. Kyiv: Makhaon-Ukraine [in Ukrainian].
2. Boieva, E. V., Peliak, M. (2021). Funktsiina paradyhma antychnyh mifonimiv u poeziiiah M. Zerova [Functional Paradigm of Ancient Mythonyms in the Poems of M. Zerov]. *Poliaspektivist tvorchosti Lesi Ukrainky*: zbirnyk naukovykh statei i tez / redkol.: T. Io. Bandura, E.V. Boieva, N. V. Iaremchuk. Odesa: vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych. P. 152–160 [in Ukrainian].

3. Boiko, N. I., Kaidash, A. M. (2010). *Mifolohemy v ukrainskomu romantychnomu prostori*: monografia [Mythologemes in the Ukrainian Romantic Space: Monograph]. Nizhyn: Vyd-vo NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
4. Vilchynska, T., Vyshnevskaya, H. (2019). Mifonimy v ukrainskii etnokulturi i tvorchosti pysmennykiv kintsia XIX – pochatku XX stolit [Mythonyms in the Ukrainian Ethno-Culture and Works of the Writers in the End of the 19th – the Beginning of the 20th Centuries]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Ser. filolohichna. Lviv: Lvivskii natsionalnyi universytet im. I. Franka. Vol. 71, Ch. II. P. 186–193 [in Ukrainian].
5. Vintoniv, T. M. (2017). Rol mifonimiv ta bibliinyh onimiv u stvorenni semantychnoi aury antropoetonima Motria v istorychnii epopei Bohdana Lepkoho «Mazepa» [The Role of Mythonyms and Biblical Proper Names in the Creation of Semantic Aura of Anthroponym Motria in the “Mazepa” Epic by Bohdan Lepkyi]. *Studia philologica*: Zbirnyk naukovykh prats. Vol. 9. P. 85–92 [in Ukrainian].
6. Holianych, M. I., Ivanyshyn, N. Ia., Rizhko, R. L., Stefurak, R. I. (2012). *Linhvistychnyi analiz tekstu: slovnyk terminiv* [Linguistic Analysis of the Text: Dictionary of Terms]. Ivano-Frankivsk: Simyk [in Ukrainian].
7. Karpenko, Iu. (2008). *Literaturna onomastyka: zbirnyk statei* [Literary Onomastics: Collection of Articles]. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].
8. *Leksykon antychnoi slovesnosti*. (2014). [Lexicon of Ancient Literature] / za red. M. Boretskoho, V. Zvarycha. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
9. Makar, I. (2007). Mifonimy u romani davniohretskeho pysmennyka Lonha “Dafnis i Hloia” [Mythonyms in the Longus’ Ancient Greek Novel “Daphnis and Chloe”]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*. Chernivtsi: Ruta, Vol. 356-359: Slovianska filolohiia. P. 162–168 [in Ukrainian].
10. Pavliuk, N. V. (2006). *Vlasni nazvy mifichnoho i bibliinoho pohodzhennia ta jih rol u poetonimohenezi* [Proper Names of Mythical and Biblical Origin and Their Role in Poemonymogenesis]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.15. Donetsk [in Ukrainian].
11. Romanchenko, A. P. (2012). Mifonimy v literaturnii kaztsi Vsevoloda Nestaika [Mythonyms in V. Nestayko's Literary Fairy Tale]. *Zapysky z onomastyky*. Vol. 15. P. 132–139 [in Ukrainian].
12. *Slovník antychnoi mifolohii*. (1985). [Dictionary of Ancient Mythology] / [uklad. I. Ya. Kozovych, O. D. Ponomariv]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
13. *Achilles Tatius* / With an English translation by S. Gaselee, M. A. Fellow and Librarian of Magdalene College (1984). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press; London: William Heinemann LTD.
14. Bierl, A. (2014). Love, Myth, and Ritual. The Mythic Dimension and Adolescence in Longus’ Daphnis and Chloe. *A Companion to the Ancient Novel* / ed. by Edmund P. Cueva, Shannon N. Byrne. John Wiley & Sons. P. 441–455.
15. Chalk, H. H. (1960). Eros and the Lesbian Pastorals of Longos. *Journal of Hellenistic Studies*, № 80. P. 32–51.
16. Cueva, E. P. (2004). *The Myths of Fiction: Studies in the Canonical Greek Novels*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
17. Edsall, M. (2002). Religious Narratives and Religious Themes in the Novels of Achilles Tatius and Heliodorus. *Ancient Narrative*. Vol. 1. Groningen: Barkhuis Publishing & The University Library Groningen. P. 114–133.
18. Epstein, S. (2002). The Education of Daphnis: Goats, Gods, The Birds and The Bees. *Phoenix (Journal of the Classical Association of Canada)*. Vol. 56. No. 1–2. P. 25–39.
19. Létoublon, F. (2013). Mythological Paradigms in the Greek Novels. *The Construction of the Real and the Ideal in the Ancient Novel* (Ancient Narrative Suppl., 17) / ed. M. Paschalis & S. Panayotakis. Groningen: Barkhuis. P. 127–145.
20. MacQueen, B. D. (1990). *Myth, Rhetoric, and Fiction. A Reading of Longus’s Daphnis and Chloe*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
21. Reardon, B. P. (2003). Mythology in Achilles Tatius and Heliodorus. *Mitos en la literatura griega helenística e imperial* / ed. by Juan Antonio López Férez. Madrid: Ed. Clásicas. P. 377–389.
22. Reardon, B. P. (1994). Μῦθος οὐ λόγος: Longus’s Lesbian Pastorals. *The Search for The Ancient Novel* / ed. by James Tatum. Baltimore and London: The John’s Hopkins University Press. P. 135–147.
23. *The Gods of Ancient Greece: Identities and Transformations* / ed. by Jan N. Bremmer, Andrew Erskine (2010). Edinburgh University Press.
24. Vilborg, E. (1962). *Achilles Tatius. Leucippe and Clitophon: A Commentary*. Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag.

ЗМІСТ

Rimantas BALSYS

GAIDYS (VIŠTA): MITINIŲ BŪTYBIŲ PAVIDALAS.....4

Ельдар ВЕРЕМЧУК, Тарас ТКАЧУК

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ
КИТАЙСЬКО-ТАЙВАНСЬКИХ ВІДНОСИН В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ
(З 2021 ПО 2023 Р.)12

Natalia KOVAL, Marina TOMENKO, Galina MIKESHOVA

DEPENDENCE OF LEXICAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF TWO-COMPONENT
ATTRIBUTIVE CONSTRUCTIONS ON MORPHOLOGICAL AND QUANTITATIVE
FEATURES OF ATTRIBUTE (BASED ON THE GENRES OF ANGLOPHONE
OFFICIAL DISCOURSE)..... 20

Наталія КОМЛИК, Світлана ПЕДЧЕНКО

СЕМАНТИЧНЕ ТЛО БІНОМІВ З НАЗВАМИ ЇЖИ ЯК РІЗНОВИДІВ
СУРЯДНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ.....28

Анастасія ПРИСТАШ

ЛІНГВОФОЛЬКЛОРИСТИКА «БЕЙРУТСЬКИХ ОПОВІДАНЬ»
АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО.....34

Ганна ДИДИК-МЕУШ

ТОПОНІМІКА ЄВРОПИ НА МАПІ УКРАЇНЦІВ XVI–XVIII СТОЛІТЬ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТОК).....40

Дарина СТОЯНОВА

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМПОРАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОДЕСЬКОГО СПИСКУ
«МАЛОГО ЗБІРНИКА ПОВЧАНЬ» ТЕОДОРА СТУДИТА.....46

Інеса ЧАКАЛ

МІФОНІМИ ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ
В ТЕКСТІ ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО РОМАНУ АХІЛЛА ТАТІЯ.....53

CONTENTS

Rimantas BALSYS ROOSTER (HEN): FORM OF MYTHICAL CREATURES.....	4
Eldar VEREMCHUK, Taras TKACHUK LEXICAL-SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE COVERAGE OF SINO-TAIWAN RELATIONS IN AMERICAN PUBLICISTICS (FROM 2021 TO 2023).....	12
Natalia KOVAL, Marina TOMENKO, Galina MIKESHOVA DEPENDENCE OF LEXICAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF TWO-COMPONENT ATTRIBUTIVE CONSTRUCTIONS ON MORPHOLOGICAL AND QUANTITATIVE FEATURES OF ATTRIBUTE (BASED ON THE GENRES OF ANGLOPHONE OFFICIAL DISCOURSE).....	20
Nataliia KOMLYK, Svitlana PEDCHENKO SEMANTIC BACKGROUND OF BINOMIALS WITH FOOD NAMES AS VARIETIES OF COORDINATE PHRASES.....	28
Anastasiia PRYSTASH LINGUAL FOLKLORE STUDIES OF “BEIRUT STORIES” BY AGATANGEL KRYMSKYI..	34
Hanna DYDYK-MEUSH TOPONYMICS OF EUROPE ON THE MAP OF THE UKRAINIANS OF THE XVI–XVIII CENTURIES (BASED ON MATERIALS OF WRITTEN MONUMENTS)....	40
Daryna STOIANOVA TEMPORAL SYSTEM SPECIFICS OF THE ODESSA COPY OF THE «SMALL CATECHISM» BY THEODORE THE STUDITE.....	46
Inesa CHAKAL MYTHONYMS AS MARKERS OF NATIONAL AND CULTURAL TRADITION IN THE TEXT OF THE ANCIENT GREEK NOVEL BY ACHILLES TATIUS.....	53

FOLIA PHILOLOGICA

Випуск 5

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Наталія Сергіївна Кузнецова

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman. Папір офсет. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 7,44. Замов. № 0224/122. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.